

LIBER EXODUS

Hebraice VEELLE SEMOTH (שְׁמֹתֵי הַיְיָ), *id est*, HÆC SUNT NOMINA; *Græce* ΕΞΟΔΟΣ, *id est* EXITUS.

PROTHEMATA IN EXODUM.

(RAB.) In Pentateucho excellit Exodus, in quo pene omnia sacramenta quibus Ecclesia instruitur, figuratiter exprimuntur. Per corporalem enim exitum filiorum Israel de Ægypto corporalis noster exitus de Ægypto spirituali signatur. Per mare Rubrum, et Pharaonis submersionem atque Ægyptiorum, baptismi mysterium et spiritualium hostium interitus. Per typici agni immolationem, et Hebræorum liberationum, veri Agni passio et nostra redemptio. De cælo datur manna, et aqua de petra. *Hic est panis qui de cælo descendit* (Joan. vi) et doctrina Christi. In monte dantur præcepta atque iudicia populo Dei, ut supernis subjiciamur disciplinis. Tabernaculum, et vasa ejus construuntur, cultus et sacrificia imperantur, quibus Ecclesiæ ornatus et spiritualia sacrificia significantur. Mystica unctio et thymiamata conficiuntur, quibus sanctificatio spiritus et orationis odorama commendantur. Hinc Paulus ait: *Omnes eandem escam spiritualem manducaverunt, et omnes eundem potum spiritualem biberunt, etc.*

(I Cor. x.) Hinc quoque Joannes: *Facta sunt hæc, inquit, ut Scriptura impleretur: Os non comminuetis ex eo* (Joan. xix).

(BED.) *Veelle Semoth* (שְׁמֹתֵי הַיְיָ) Hebraice: ἔξοδος Græce: *exodus, exitus vel egressus* Latine.

CAPUT PRIMUM.

VERS. 5. — *Erant igitur omnes animæ eorum qui egressi sunt de femore Jacob, septuaginta, etc.* Septuaginta animæ, id est, septuaginta discipuli, cum Jacob, id est, Christo, ingrediuntur in Ægyptum, id est, mundum, missi scilicet ad prædicandum. Aliter, septuaginta animæ Ægyptum ingressæ, mystice in numero remissionis accipiuntur, ut huic scilicet sæculo, quod per Ægyptum figuratur, post tanta peccata detur remissio peccatorum.

VERS. 6, 7. — *Quo mortuo, etc.* (ISID. in *Exod.*) Sic postquam verus Joseph pro omnibus gustavit mortem, et destruxit eum qui mortis imperium habebat, multiplicatus est populus fidelium. Nisi enim in terra granum mortuum fuisset, solum mansisset.

(ORIG., *hom. 1 in Exod.*) Si moriatur in te Joseph, id est, mortificationem Christi in te suscipias, et mortifices membra tua peccato, multiplicentur in te filii Israel, sensus scilicet boni et spirituales. Si enim sensus carnis mortificentur, sensus animæ crescunt, et morientibus in te vitiis, virtutes augentur, et terra te multiplicat in operibus bonis, quæ per officium corporis ministrantur. Paulum multiplicaverat terra, qui dicebat: *Permanere autem*

A in carne magis necessarium est propter vos. Dum enim manet in terra, id est in carne sua, multiplicatur credendo Ecclesia, acquirendo populum Deo, et ab Hierusalem usque ad Illyricum Evangelium prædicando.

VERS. 8-10. — *Surrexit interea rex novus super Ægyptum, etc.* (ORIG.) *Allegorice.* Hic est diabolus, qui dixit in corde suo: *Non est Deus; qui genti suæ, id est apostatis angelis, dicit: Ecce populus filiorum Israel, eorum scilicet qui possunt mente Deum videre, potentior est nobis: Venite, opprimamus eum sapienter.* Sentit diabolus quia magnus sit populus Israel, et fortior ipso, quia sæpe congressus est, sæpe superatur. Scit Jacob luctatum esse, et adiutorio angeli obtinuisse contra adversarium, et invulsi cum Deo. Aliorum quoque sanctorum luctas sensit, spiritualia certamina pertulit: timet ne quando eveniat bellum, et consentiant adversariis ejus, et divitiis eis [devicto eo] discedant de terra sua. Videtur mihi ex his quæ patriarchis et prophetis de adventu Christi indicata fuerant, quia sentit venturum qui exuat principatus ejus et potestates, cum fiducia triumphet eos et affligat in ligno crucis.

(RAB. in *Exod.*, tom. II.) In Chronicis Eusebii et Hieronymi legimus, etc., usque ad et in mari Rubro periiit, multi Pharaones fuerunt.

(ORIG. *homil. 1.*) *Moraliter.* Primum requirere volo quis est rex in Ægypto qui scit Joseph, et qui nescit. Dum enim ille regnaret qui sciebat Joseph, non dicuntur afflicti filii Israel, neque in luto et latere consumpti; neque masculi eorum necati, et feminae vivificate; sed cum cœpit regnare, qui non noverat Joseph. Si Dominus regit nos, et sensus mentis vel animæ nostræ illuminatur a Deo, memorans Christum resurrexisse a mortuis, in Ægypto, id est in carne nostra, spiritus noster regnum cum justitia tenet, et filios Israel, id est sensus rationabiles vel virtutes, in luto et latere non consumit, nec curis terrenis atterit. Si horum memoriam sensus noster perdiderit, Christum nescierit: tunc sapientia carnis, quæ est inimica Deo, succedit in regnum; alioquitur gentem suam, id est corporeas voluptates, et vitiorum ducibus ad consilium vocatis, deliberat contra filios Israel, quomodo circumveniantur, opprimantur luto, et latere affligantur; mares exponant, feminas alant, ædificent civitates Ægyptii et civitates munitas. Nec putandum est divinos libros Ægyptiorum gesta narrare sine causa: sed quæ scripta sunt ad nostram doctrinam scripta sunt (Rom. xv), ut qui hæc audis, si forsitan baptizatus es et annumeratus inter filios Israel, et suscepisti in te Dominum regem, et post hæc volueris declinare et opera

sæculi agere, actus terræ et lutea explere ministeria : scias quia surrexit in te rex alius, qui nescit Joseph, rex Ægypti; ipse te cogit ad opera sua, et laterem operari et lutum; ipse, superappositis magistris et compulsoribus, ad opera terrena flagellis agit, ut ædifices illi civitates; per sæculum discurrere facit maris, et terræ elementa pro cupiditate turbare: forum litibus pulsare et pro exiguo terræ cespite propinquos jurgiis fatigare; castitati insidiari, decipere innocentiam, domi fœda, foris crudelia, intra conscientiam flagitiosa committere; in hujusmodi scito te regi Ægypti militare, quod est mundi hujus spiritu agi.

VERS. 11-13. — *Præposuit itaque eis*, etc. (ORIG.) Diabolus, convocata gente sua, opprimere cupit rationabilem sensum, qui nunc figuraliter dicitur Israel: præficit magistros operum, qui cogant eos discere opera carnis, secundum illud psalmi cv: *Commisti sunt inter gentes, et didicerunt opera eorum*. Docet ædificare civitates Pharaoni. Phitom, quæ significat *os defectionis*, vel *abyssi*; et Ramesses, quæ est *commotio tineæ*, et On, id est Heliopolis, quæ dicitur civitas solis. Deficit os, cum mendacium loquitur a veritate et probationibus. Ille ab initio mendax fuit, et ideo tales civitates vult sibi ædificari: *os abyssi*, quia abyssus perditionis ejus est locus; alia ejus civitas est *commotio tineæ*: qui enim eum sequitur, ibi thesaurizat ubi tineæ demolitur, et fures effodiunt et furantur (*Matth. vi*). Civitatem quoque Solis ædificat, falso nomine *transfigurans se in angelum lucis*. In his occupat mentes, quæ factæ sunt ut videant Deum. Prospicit tamen imminere sibi bella et maturum gentis suæ exitium; ideo dicit, Gens Israel valet super nos, utinam et nos sentiat valere super se: ut scilicet cogitationes, et concupiscentias malas, quas immittit, non suscipiam sed jacula ignita scuto fidei repellam, et in omnibus quæ suggesterit, dicam: *Vade retro, Satana: scriptum est enim: Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies* (*Matth. iv*). Sed et hoc quod dicit, Ne forte accidat nobis bellum, et consentiant hi cum adversariis nostris, ex prophetiis vocibus prævidet sibi venturum bellum, et derelinquendum se a filiis Israel, et quod consentiant adversario ejus, et adjiciantur ad Dominum. Hoc est quod Jeremias ait (*cap. xvii*). *Clamavit perdix, congregavit quæ non peperit, fecit dirivias, et non in judicio: in dimidio dierum ejus derelinquent eum, et in novissimis suis erit stultus*. Intelligit ergo perdicem se, quæ non peperit, congregasse; et quod hi, quos sine judicio congregavit, relinquent eum, et sequentur Christum, qui genuit. Ipse stultus remanebit, cum ad factorem suum et parentem universa creatura confugerit; ideo indignatur, dicens: Ne expugnantes nos exeant de terra nostra. Non vult nos exire de terra sua, ut semper portemus imaginem terreni: ne eo relicto fugiamus ad eum qui præparavit regnum cælorum, relinquentes imaginem terreni, et suscipientes imaginem cælestis. Ideo statuit magistros operum, qui artes suas

A doceant, et nos artifices malitiæ faciant. Et quia sunt multi magistri malitiæ, quos præficit Phrao, qui imperant, exigunt, extorquent terrena opera: ideo Christo veniente fecit alios doctores contra illos pugnantes, qui subjicientes omnes principatus eorum, et potestates, et virtutes, defendant a violentia filios Israel, et doceant Israelitica opera, et mente videre Deum; relinquere opera Pharaonis, exire de terra Ægypti, Ægyptios mores et totum veterem hominem cum actibus suis exuere, et induere novum, qui secundum Deum creatus est.

(ISRD.) Israel populum Christianum, Phrao diabolum significat: qui luti et lateris imponit gravissimum jugum, servitutem scilicet terreni et lutulenti operis; admistis paleis, id est, levibus et irrationabilibus factis: ut omnibus onere peccatorum oppressis, nemo sit qui regnum ejus disperdat aut vincat.

VERS. 15. — *Dixit autem rex Ægypti obstetricibus*, etc. (ORIG., *hom. 2.*) Hæc non solum in mundo, qui Ægyptus spiritualiter dicitur, sed in unoquoque nostrum deprehendimus: princeps hujus mundi non vult vivificari masculos, sed feminas; in femina caro et affectus carnis designatur: vir autem rationalis est sensus, et intellectualis est spiritus, qui potest cœlestia capere, Deum intelligere, quæ sursum sunt quærere. Hunc odit princeps Ægypti et necari cupit; cupit autem quæ carnis sunt, vivere, et quæ ad materiam pertinent corporalem, hæc non solum vivere, sed augeri et excoli: vult enim ut omnes carnalia sapiant, temporalia et quæ sunt super terram quærant; nemo levelet ad cœlum oculos; nemo requirat unde huc venerit; nemo patriam paradisi recordetur. Cum ergo videris homines in voluptatibus vitam ducere, luxu fluitare, conviviis et impudiciis operam dare, scito quia in his rex Ægypti masculos necat, et vivificat feminas. Si vero unum de mille ad Deum converti, oculos sursum erigere, æterna quærere, odisse delicias et luxuriam, amare continentiam: istum quasi masculum necari cupit Phrao, persequitur, mille machinis oppugnat; odit tales, vivere in Ægypto non sinit. Inde est quod in hoc mundo servi Dei habentur contemptui, expositi contumeliis; inde in eos odia et persecutiones concitantur.

Obstetricibus. (ORIG., *ibid.*) Iste etiam obstetrices corrumpere nititur. *Quarum una vocabatur Sephora*, id est, *passer*; altera *Phua*, scilicet *rubens* vel *verecunda*; per has necari mares et vivificari feminas quærit: sed et timebant obstetrices Deum, et non sicut præcepit eis, fecerunt. Obstetrices docuerunt ante nos quamdam rationalis eruditionis formam tenere. Obstetrices enim medicæ sunt, et tam masculos nascentes quam feminas fovent. Eruditio ergo communis est rationalis scientia, et ad omnem pene pervenit sensum, omnes instruit et fovet. Si quis in ea virilis animi fuerit, qui velit cœlestia quærere, divina sectari, velut medicatus et fortis, per has eruditiones ad diviorum intelligentiam paratior veniret. Est enim una, velut *passer*, quæ celsiora docet, et rationalis doctrinæ pennis in altum pro-

vocat; altera, rubens vel verecunda, moralis est, mores componit, verecundiam docet et honestatem. Mihi tamen (quia dicit Scriptura de his quod *timuerunt Deum, et non fecerunt juxta, præceptum regis Ægypti*) videntur utriusque Testamenti figuram servare, et Sephora, quæ *passer* interpretatur, legi, quæ spiritualis est, convenire: Phua vero, quæ *rubens* vel *verecunda*, indicare Evangelia, quæ Christi sanguine rubent, et per universum mundum passionis cruore rutilant. Ab his ergo animæ quæ nascuntur in Ecclesia, velut obstetricibus medicantur, quia de Scripturis cuncta eruditionis medicamina conferuntur. Tentat tamen Pharaon per has necare masculos, cum studiosis in divinis Scripturis hæreses et prava dogmata suggerit. Sed stat immobile fundamentum Dei. Timent enim obstetrices Deum, id est, timorem Dei docent, qui est initium sapientiæ. Sic competentius aptatur quod sequitur, quia timebant obstetrices Deum, fecerunt sibi domos. Quod secundum litteram, nullam consequentiam habet: non enim propterea domus fit, quia timetur Deus. Si autem videas quomodo Scripturæ Novi et Veteris Testamenti timorem Dei docentes domos Ecclesiæ faciant, et totum orbem domibus orationis impleant, rationabiliter scriptum videbitur. Sic ergo istæ obstetrices, quia timent Deum, id est, timorem Dei docent, non faciunt præceptum regis Ægypti, sed vivificant masculos, nec tamen dicitur quia paruerunt feminas vivificantes. Ego autem confidenter dico, non vivificant feminas. Neque enim vitia aut luxuria in Ecclesia docentur, aut peccata nutriuntur, quod vult Pharaon cum vivificari feminas jubet, sed sola virtus excolitur et nutritur. Verum hæc ad unumquemque referamus. Si times Deum, non facias præceptum regis Ægypti: ille enim præcipit ut in deliciis vivas, præsentia concupiscas; tu, si times Deum, et exhibes officium obstetricis, animæ tuæ si conferre cupis, vivificas masculos, id est, interiorem hominem, qui in te est, medicaris et foves, et per actus et intellectus bonos vitam acquiris æternam.

VERS. 16-21. — *Si masculus fuerit*, etc. (ISID.) *Allegorice.* Jubet Pharaon masculos occidi, feminas vivere: sic diabolus, ne possit robur fidei prævalere, interfectis virtutibus, vult vitia vivere, fortesque et viriles animi sensus, quibus divina sapimus, id est, rationem, prudentiam, constantiam, innocentiamque, et fidem nititur occidere; et quod femineum, imbecillum, fragile et pronum est ad vitia, cupit superesse, id est, ambitionem, violentiam, libidinem, iracundiam, et his similia, quæ feminarum figura sunt.

VERS. 19. — *Quæ responderunt*, etc. (AUG. in *Gen.*, tom. III.) Queritur utrum talia mendacia approbata sint auctoritate divina, etc., usque ad quorum autem jam conversatio in cælis est, non eos æstimo linguæ modum circa veritatem falsitatemque exemplo obstetricum debere informare.

(GREG., *Moral.*, lib. xxxviii, cap. 2, 3.) Summo-
pere cavendum est mendacium, etc., usque ad par-

acendo enim conata sunt infantium vitam tegere, mentiendo, suam.

(AUG., in lib. *de Locutionibus in Exod.*, tom. III.) Et quia timuerunt obstetrices Deum, etc., usque ad ut ad ipsam domum faciendam pertinere videatur, quod consequenter a Laban merces statuenda proponitur.

-VERS. 22. — *Præcepit ergo Pharaon*, etc. (ORIG., *homil. 2.*) Ægyptii, quibus hic præcepit Pharaon ut feminas tantum vivificent, oderant masculos. Oderunt enim virtutes, vitia nutrierunt. Nunc quoque insidiantur Ægyptiis, si nascatur masculus Hebræis, ut statim interficiant, nisi caveant, observent et occultent. Refert Scriptura quod de tribu Levi aliquis genuit masculum, et vidit infantem esse elegantem et occultavit eum. Ne ergo justitiam nostram faciamus coram hominibus, sed clauso ostio oremus Patrem nostrum in occulto, et nesciat sinistra quid faciat dextera, ne diripiatur ab Ægyptiis, invadatur, fluctibus submergatur. Si facio eleemosynam quia est opus Dei, masculum genero; sed si laudem ab hominibus quæro, et non occulto, rapitur ab Ægyptiis, in flumen mergitur, et tanto labore tantoque studio Ægyptiis masculum genui.

Quidquid feminini (HIERON., in *Ecclesiasten.*, c. 3). Ubique in Scripturis femina legitur et sexus fragilior, ad materiæ intelligentiam transferamus. Unde et Pharaon non vult masculos nasci, sed feminas, quæ materiæ sunt vicinæ, et contrario nullus sanctorum nisi perraro feminas genuisse narratur. Solusque Salphaat, qui in peccatis mortuus est, omnes filias genuit: Jacob unius filię pater est, et ob ipsam periclitatur.

CAPUT II.

VERS. 1-5. — *Egressus est*, etc. (RAB. in *Exod.*, tom. II.) Hinc Josephus ait: Metuens autem Amram ne captus regiæ iræ succumberet, etc., usque ad sive educere, ut est Moses de flumine eductus.

Alleg. Parentes Mosi, quorum fidem et opera lex naturalis decorabat (ID., *ibid.*), usque ad ipsa quoque docetur erubescere idola colere.

Vir de domo, etc. (DIOD.) Non sine œconomia pater Moseos prætermittitur: nam et Christus, cuius typum gerebat Moses, sine patre est.

VERS. 2. — *Et videns*, etc. (CHRYSOST., *hom. 54 in Act. apost.*) Mirabile est quod non per ea quæ videntur securitatis esse, sed plane per contraria, omnia pro nobis fiunt. Jussit Pharaon in flumen projici pueros; nisi projecti fuissent pueri, non fuisset servatus Moses: quando servabatur, non erat in honore; quando expositus est, tunc factus in honore est. Minatus est illi Judæus, dicens: *Nunquid me occidere tu vis?* et hoc illi profuit ut philosopharetur in solitudine ac secure viveret.

(ORIG., *hom. 2.*) *Allegorice.* Pharaonis filia est Ecclesia de gentibus congregata, cui per prophetam dicitur: *Obliviscere populum tuum, et domum patris tui, quia concupivit rex speciem tuam* (Psal. XLIV).

Hæc est ergo quæ exivit de domo patris, et venit ad aquas, ut lavaretur a peccatis quæ contraxerat in domo patris : et statim viscera misericordiæ suscepit, et miserta est infantis ; hæc veniens in paludem, invenit Moſen jacentem expositum a suis, et fecit eum nutrirī. Nutritur apud suos, ibi agit infantiam ; fortior factus ducitur ad eam, adoptatur in filium. Moſes legem ſignificat. Veniens ergo Eccleſia ad aquas baptiſmi, ſuſcepit legem intra tibiſ concludam, et bitumine linitam. Tibiſ ergo eſt tegminis genus ex papyro contextum, et virgis vel ex cortice arborum formatum. Jacebat ergo lex clauſa intra hujusmodi tegmina, pice et bitumine linita, vilibus ſcilicet et tetrīs Judæorum ſenſibus ; ſordebat oblita uſque quo Eccleſia veniret ex gentibus, et ſuſumeret eam de luteis et paluſtribus locis, intra ſapientiæ aulas et regalia tecta. Infantiam tamen apud ſuos tranſigit : apud illos enim qui eam ſpiritualiter non intelligunt, parvula eſt, et infans, et lactantium habens cibos : cum ad Eccleſiam venit, fortior eſt Moſes et validior ; amoto enim velamine litteræ, perfectus in lectione ejus cibus invenitur. Mercedem nutrimentorum accipit a filia Pharaonis, apud quam lex nascitur et nutritur. Sed quid eſt quod Synagoga accipit ab Eccleſia ? Puto illud quod Moſes dicit : *Ego in non gentem in emulationem vos inducam : in gentem insipientem, in iram vos concitabo.* Synagoga ergo de Eccleſia hanc mercedem accipit ut ultra idola non colat : videns enim gentiles ita ad Deum converſos, ut ultra idola nesciant, erubescit ultra idola colere. Nos quoque, ſi Pharaonem habuimus patrem, ſi nos in operibus malis genuit, cum venerimus ad aquas, aſſumamus legem Dei : non nobis ſordeant litteræ velut tegmen obſcurum ; quæ parva ejus ſunt et lactantia comedamus ; quæ perfecta ſumamus, et intra cordis tecta regalia colloceamus. Grandem et validum habemus Moſen : nihil de eo parvum, nihil vile ſentiamus, ſed totum magnificum, totum egregium, totum elegans : totum enim magnum eſt, quod ſpirituale eſt, et ſublimis intelligentiæ.

VERS. 6-8. — *Cernensque in ea parvulum, etc.* (THEOD.) *Mystice.* Hoc illi potiffimum circumciſio prodere potuit, nondum enim Ægyptii tale mysterium admiserant, licet ſuccedente tempore ad Hebræorum imitationem circumciſionis legem obſerverint. Unde Jeremias : *Considerabo omnes præputium circumſecantes, Ægyptios et filios Edom.* (Jer. ix.)

(Iſid.) Moſes, id eſt Chriſtus, ad flumen lavacri et quam baptiſmi a fidelibus invenitur, etc., uſque ad et eum religioſa obſervatione ſuſcipientes tuentur.

VERS. 9-11. — *Adultumque tradidit, etc.* (RAB.) Refert Joſephus quod filia Pharaonis adultum Moſen ad patrem ſuum adduxit, cui ille coronam ſuam impoſuit, quam ſtatim Moſes projecit, quoniam ibi ſculptum ſimulacrum vidit. Unde ſacerdos qui ibi aderat, voluit interficere eum, dicens quia Ægyptus eſſet ſubvertenda per ioſum ſicut ex oraculo da-

monum acceperat. Sed Pharaonis filia liberavit eum. Cum autem perfectæ eſſet ætatis, miſſus eſt a Pharaone contra Æthiopes. Cumque ſciret per deſerta ſerpentibus plena ſe profecturum, tulit ibides, id eſt ciconias Ægyptiacas, caſtraque metatus proferebat eas, ut ſerpentes devorarent et fugarent : ſicque exercitus ſecurus tranſigebat noctem. Cum ergo veniſſet ad civitatem quam expugnaturus erat, adamavit eum Æthiopum regina, et ſecundum condictam, civitatem ei tradidit, et nupſit : inde eſt quoſ Aaron et Maria jurgati ſunt ad verſus Moſen propter Æthiopiſſam uxorem.

VERS. 12. — *Cumque circumſpexiſſet huc atque illuc.* (Aug. Quæſt. in Exod.) De hoc facto Moſi ſatis diſputavimus in illo opere, quod de vita patriarcharum ad verſus Fauſtum ſcripſimus, utrum indoles in eo laudabilis fuerit, qua hoc peccatum admiserit, ſicut uber terra ante utilia ſemina quadam herbarum inutilium ferocitate laudatur : an ipſum factum juſtificandum ſit ? Quod ideo non videtur, quia nullam adhuc legitimam poteſtatem gerebat, nec divinitus acceptam, nec humana ſocietate ordinatam : et tamen, ſicut Stephanus ait in Actibus apoſtolorum, putabat intelligere fratres ſuos, quod per eum Deus daret ſalutem illis, ut per hoc teſtimonium videatur Moſes jam divinitus admonitus (quod Scriptura eo loco tacet) hoc audere potuiſſe.

(Iſid.) *Allegorice.* Moſes, id eſt Chriſtus, Ægyptium, id eſt diabolum nobis in hac peregrinatione injurioſum, nos defendendo occidit, et in arena obruit occiſum. Latet enim in eis qui ſtable non habent fundamentum. Eccleſiam vero in petra ædificat, et eos qui verbum ejus audiunt et faciunt prudenti viro comparat, qui ædificavit domum ſuam ſupra firmam petram. Alios vero ſtulto comparat, qui ſupra arenam ædificat.

VERS. 13. — *Et egreſſus die altero, etc.* In hoc Moſes figuram Chriſti geſſit, qui duorum populorum diſcordiam in ſe angulari lapide pacificare ſtudit. Qui injuriam fecit et reconciliatorem contempſit, Judaicus eſt, qui prædicationem Chriſti reconciliantis repulit, et credentis populi hoſtis perſtitit. Unde Joan. ix : *Tu diſcipulus illius ſis, nos diſcipuli Moſi.*

VERS. 14-21. — *Timuit Moſes, etc.* (Aug.) Si ſic divulgatum eſt verbum hoc. Duo ſunt in hac locutione attendenda, quia pendet ſcilicet ſententia et ſic dimiſſa eſt, deinde quia verbum pro facto poſuit.

VERS. 22. — *Quæ peperit, etc.* *Allegorice.* Chriſtus Eccleſiam de gentibus ſibi copulavit, quæ munere Spiritus ſeptiformis una eſt in fide catholica. Unde : *Una eſt columba mea ;* quæ gignit filium, qui vocatur *advena*, et alterum qui *Dei adiutorium* : advenæ enim ſunt ſancti ſuper terram, ſed Dei adiutorio nunquam carent.

VERS. 23-25. — *Post multum vero temporis, etc.* Poſtquam Moſes in terra Madian duxit uxorem, mortuus eſt rex Ægypti : quia cum Chriſtus in orbe

terrarum gentes ad fidem convertit, destructus est A principatus diaboli.

Ingemiscetes. Nisi moriatur in te rex Ægypti, non cognoscis te opprimi servitute Ægypti, et operibus luti et lateris; nec corde ingemiscis, nec vociferaris ad Dominum ut liberet te.

CAPUT III.

VERS. 2, 3. — *Apparuitque ei.* (ISID.) *Allegorice.* Erat flamma in rubro, et non cremabatur. Rubus, spinæ peccatorum Judæorum: flamma in rubro, verbum Dei, id est lex data illi populo. Sed et flamma rubum non comburit, quia lex data peccata eorum non consumit. Alii in rubo flammante Ecclesiam intelligunt, quæ persecutionibus inflammatur, quæ loquente ad se Domino non crematur. Quod Dominus Mosi in rubo apparuit, ostendit quia in Ecclesia apparet fidelibus, nec alibi. Aiunt Hebræi ideo in rubo Deum apparuisse Mosi, ne possent sibi inde idolum sculpere Judæi. Semper enim Deus idololatricæ occasionem recidit.

(GREG. lib. XXII *Moral.*, cap. 20.) Moses admistus Ægyptiis quasi vigilabat mundo, ideo vocem Domini non audiebat: sed extincto Ægyptio, postquam in desertum fugit, dum illic quadraginta annis degit, a terrenis tumultibus obdormivit, et ideo divinam vocem percepit. Cum enim mens ab exterioribus sopitur, verbum Dei penetrat veracius. Aurem quippe cordis turba terrenarum cogitationum perstrepeas claudit. Non enim perfecte homo sufficit ad utraque divisus, quia si exterius auditum aperit, interius obsurdescit.

VERS. 4. — *Cernens autem Dominus, etc.* (GREG., *præf. in Moral.*, c. 2.) Angelus qui Mosi apparuisse describitur, modo Dominus, modo angelus memoratur: angelus, quia exterius loquendo servit; Dominus, quia interius præsidens loquendi efficaciam tribuit. Cum enim loquens ab interiore regitur, et per obsequium angelus, et per inspirationem Dominus memoratur.

Vocavit eum de medio, etc. (GREG. lib. XXVIII *Moral.*, c. 5.) Sæpe simul et terrenis et cælestibus substantiis per angelos loquitur Deus: sicut hic cum iguem rubumque sociavit, atque aliud superius, aliud inferius junxit. Quod tunc solum agitur, cum aliquod magnum ex conjunctione signatur. Nam per succensum rubum Moesen alloquens, ostendit quia doctor populi fieret, qui et legis flammam perciperet, et peccati spinam non vitaret: ut quod ex illo populo exiret, qui igne deitatis carnis nostræ peccata quasi rubi spinam acciperet, et inconsumptam humanitatis substantiam in ipsa divinitatis flamma servaret.

VERS. 5-7. — *Solve calceamentum, etc.* (THEOD.) Duas ob res jubet calceamenta solvere: primo, ut ipsum magis ac magis religiosum ac reverentem reddat, ut cum tremore mandata ejus accipiat; tum etiam eruditur qua ratione sacerdotes in tabernaculo Dei ministrent: nudis enim pedibus sacerdotale munus obibant.

(ISID.) Quia nullus scilicet digne consistere, vel Deum videre potest, nisi cuncta terrena et mortalia deponat. Aliter, veterum consuetudo erat ut si sponsus sponsam repudiaret, in signum repudii discalcearetur. Ideo Moses discalceari jubetur, nec ad Ecclesiam, quæ in rubo significatur, quasi sponsus accedat calceatus; hoc enim Christo servandum, qui verus est sponsus. De quo Joannes ait: « Cujus non sum dignus solvere corrigiam calceamenti (Joan. 1). »

VERS. 6. — *Ego sum Deus, etc.* (HILAR. lib. IV *de Trinitate.*) Non aliter loquendum de Deo est quam ut ipse ad intelligentiam nostram de se locutus est. Angelus Dei est, qui in igne de rubo apparuit: et de rubo in igne Deus loquitur; habes dispensationem B in angelo, quia in angelo officium est, non natura; habes in naturæ nomine Deum, quia angelus Dei Deus est.

VERS. 7. — *Vidi afflictionem, etc.* (GREG., *Moral.*) Sparsis foris mentibus ad seipsum redire cuique difficile est: quia prava itinera semel captos tanto delectabiliter tenent, quanto quod libuerit, non licet. Quia cum disciplinæ munus non obviat, nulla retributionis prospicitur pœna quæ terreat. Sed clausis oculis cordis præcipitatur anima, et tanto securius mala temporalia penetrat, quanto durius bona æterna desperat. Sed ista reproborum nequitia electorum vitam, quasi grana a paleis, separat, et dum affligit, expedit: quia dum violenta ingerit, festinare ad superna compellit; quod in Israelitico C populo, Mose vocante et Pharaone sæviante, signatur. Moses enim ad vocandum missus est, cum Pharo duris operibus urgeret ut alius vocando traheret, alius sæviendo impelleret, ut plebs in servitio turpiter fixa, vel vocata, vel impulsa moveretur; hoc quotidie agitur dum prædicatis cælestibus præmiis sævire in electos reprobi permittuntur: ut quos Ægyptus, id est vita præsens, oppressit blandiens, adjuvet premens; ut dum Deus provocat, cruciatus impellat.

VERS. 8-13. — *Et educam de terra, etc.* (GREG., *homil. 32.*) Rudis populo de præsentis vita aliquid promittendum fuit, ut posset in futuro robustius solidari. Si enim parva non acciperet, magna non crederet. Deus ergo largiendo terrena suadet et cælestia, ut percipiens quod videbat, speraret quod non videbat.

In terram bonam et spatiosam, in terra quæ fuit lacte, etc. (Ibid.) Præsens prosperitas aliquando datur, ut ad meliorem vitam provocet, aliquando ut in æternum plenius damnet. Hinc Israelitis terra Chanaan promittitur, et quandoque ad æterna speranda provocentur: quia rudis populus promissionibus non crederet, nisi a promissore aliquid in vicino perciperet. Non ergo solum spe ad res, sed rebus quandoque ad spem trahitur. Unde psal. CIV: *Et dedit illis regiones gentium, et labores populorum possederunt, ut custodiant justificationes ejus, et legem requirant.*

VERS. 14-16. — *Qui est, misit me ad vos, etc.* Mititur Moses ad Pharaonem puniendum et tandem occidendum : missa est lex ad diabolum destruendum.

Hieronymus, scribens ad Marcellam de decem nominibus Dei, sexto loco ponit nomen *ehieh* (איהי), quod in Exodo legitur : *Qui est, misit me ad vos.* Deus enim solus, qui exordium non habet, veræ essentiae nomen tenet : quod per angelum dictum est Mosi nomen ejus quærenti, quia in ejus comparatione qui vere est, quia incommutabilis est, quasi non sunt quæ mutabilia sunt ; quod enim dicitur, fuit, non est : et quod dicitur, erit, nondum est. Deus autem tantum est, qui non novit fuisse, vel futurum esse. Solus autem Pater cum Filio et Spiritu sancto vere est. Cujus essentiae comparatum nostrum esse, non est ; unde et dicimus : Vivit Deus, quia essentia divina vita vivit, quam mors non habet.

VERS. 17-20. — *Ad terram fluentem lacte et melle, etc.* (AUG., *Quæst. 4 in Exod.*) Utrum hoc spiritua-liter accipere debemus, quia secundum proprietatem non hæc erat terra quæ data est Hebræis ? An *modus locutionis* est, qua ubertas et suavitas terræ laudatur ?

VERS. 21. — *Non exibitis, etc.* (AUG., *ibid.*) Quod mandavit Dominus Hebræis ut acciperent ab Ægyptiis vasa argentea et aurea, et vestem, atque addidit, et prædabimini eos, mandati hujus non potest esse injustum iudicium. Mandatum enim Dei est, de quo non iudicandum, sed obtemperandum fuit. Ipse enim novit quam juste mandaverit, ad servum pertinet obedienter facere quod mandavit.

VERS. 22. — *Vasa argentea.* Argentum et aurum ab Ægyptiis petimus, unde tabernaculum Deo fabricemur, cum poetas et philosophos legimus, ut divinam Scripturam sapientius et facundius exponamus.

CAPUT IV.

VERS. 2-5. — *Quid est quod, etc.* (GREG.) Moses, Judaicus populus ; virga, Divinitatis potestas ; serpens, Christi mortalitas : quia enim per serpentem mors, per serpentem mortalitas signatur. Vel quia scriptum est Matth. x : *Estote prudentes sicut serpentes* ; et quia summa prudentia, id est Dei sapientia, incarnata est : recte ejus mortalitas in serpente figuratur. Unde Joan. iv : *Sicut exaltavit Moses serpentem in deserto, ita exaltari oportet Filium hominis.* Moses virgam tenuit : quia Judaicus populus ante Redemptoris adventum in Dei potestate confusus est ; in terram projecti, quia per patriarchas et prophetas Deum incarnandum nuntiavit ; virga in colubrum vertitur, quia Christus Deus in se permanens, mortalis est in homine factus. Sed et Moses colubrum conspiciens pertimuit, et fugit, quia Judaicus populus dum Christum mortalem vidit, Deum credere expavit. Cui jubetur ut caudam teneat, quia populus qui modo credere recusat, in extrema corporis Dominici parte, id est, posteriore tempore Ecclesiæ,

scilicet in fine mundi, sese ad fidem colliget ; colubri caudam tenens, quia eum quem mortalem ante despexerat, in ultima parte Ecclesiæ Redemptorem suum confitebitur. Mox serpens in virgam redit, quia ut Judaicus populus in Christum crediderit, mox ad iudicium in potestate divinitatis suæ apparebit : ut jam serpens virga sit : quia qui in terra homo despectus est, de cælo veniens super angelos videbitur Deus.

(*ISID.*) Serpens persuasit homini mortem. Mors ergo a serpente ; virga in serpente, Christus in morte. Expavit Moses et fugit : mortuo enim Christo expaverunt discipuli a spe in qua fuerunt recedentes. Apprehendit caudam, id est posteriora, et factus est virga : quia primo occisus, postea patris omnibus, ad id quod fuerat resurgendo reversus est, ubi per vitam morte consumpta, nihil in eo serpentis apparuit. Vel cauda serpentis, finis sæculi, quia sic mortalitas Ecclesiæ per lubrica tempora volvitur ; alii eunt, alii veniunt per mortem, tanquam per serpentem, per quem mors seminata est : sed in fine sæculi, tanquam cauda, redimus ad manum Dei, et apprehensi reparabimur, et novissima inimica morte destructa, resurgentes in dextera Dei virga regni erimus.

VERS. 6, 8. — ... *Mitte manum tuam, etc.* (PROCOF.) Quidam asserunt illud portentum contigisse ut ostenderetur justo non esse legem positam. Licet deinde leges sanciat, quo pacto morbus lepræ sit examinandus, et immundus pronuntiandus, tamen pleræque leges ita feruntur, quasi stultis et infantibus dentur. Adeo nostræ infirmitati se accommodat Deus !

(*ISID.*) Manus alba, id est immunda, albor enim in cute lepra est, non candor. Ipsa enim hæreditas Dei, id est populus, foras ab eo missus factus est immundus. Unde psal. LXXIII : *Ut quid avertis manum tuam et dexteram tuam, etc.* Sed revocata est manus in sinum, et reversa est ad colorem suum : sic plebs Judaica, alienata a sinu Dei, foras immunda remansit ; sed revocata, redibit ad pristinum colorem, cum agnoverit Salvatorem. *Cæcitas enim ex parte contigit in Israel* (Rom. xi).

VERS. 9, 10. — *Sume aquam, etc.* (*ISID.*) Aqua populum significat ; unde Apoc. xvii : *Aquas, quas vidisti, populi sunt et gentes.* Populus ergo vertitur in sanguinem, id est, in sanguinis Christi fidem.

VERS. 10. — *Obsecro, Domine, etc.* (AUG. *Quæst. in Exod.*) Quod ait Moses ad Dominum : *Precor, Domine, non sum eloquens ante hesternum neque ante nudistertianum diem, neque ex quo cæpisti loqui famulo tuo, intelligitur credere posse fieri Dei voluntate subito eloquentem, cum dicit : neque ex quo cæpisti loqui famulo tuo, tanquam ostendens fieri potuisse ut qui ante hesternum et nudistertianum diem eloquens non fuisset, repente fieret ex quo cum illo Dominus loqui cæpisset.*

(*ORIG. homil. 3 in Exod.*) Dum esset Moses in Ægypto, et erudiretur omni sapientia Ægyptiorum, non erat gracili voce, nec tardus lingua, nec profli-

tebatur se ineloquentem. Erat enim, quantum ad A
 Ægyptios, sonoræ vocis et eloquentiæ incompara-
 bilis. Ubi autem Dei vocem audivit, et eloquia Do-
 mini suscepit, sentit vocem suam gracilem, et ex-
 lem tardamque, et impeditam linguam, et se pron-
 nuntiat mutum, cum incipit cognoscere verum Ver-
 bum, quod erat in principio apud Deum (Joan. 1):
 mutis enim animalibus quamvis indoctus homo com-
 paratur, eloquens videbitur; si vero eruditus et elo-
 quentibus, stultus et mutus. At si quis Dei verbum
 et divinam respiciat sapientiam multo amplius quam
 apud nos pendens, apud Deum mutum se animal
 profitebitur. Unde psal. LXXII: *Ut jumentum actus
 sum apud te.* Quia igitur in id intelligentiæ profecit,
 ut se cognosceret, quod est magna pars sapientiæ,
 remuneravit eum divina dignatio dicens: *Aperiam*
os tuum, etc. Beati quorum os Deus aperit ut lo-
 quantur. Unde psal. LXXX: *Dilata os tuum, et ego
 implebo illud.* Similiter Paulus dicit ad Ephes. VI:
Ut detur mihi sermo in apertione oris mei. Eorum
 ergo qui vera loquuntur, os Deus aperit: eorum qui
 loquuntur mendacium, falsum testimonium, scurrili-
 tates, turpitudines, susurronum quoque et detrac-
 torum, et eorum qui otiosa loquuntur, diabolus
 aperit os. De Juda refertur Joan. XIII, *quia introivit
 in illum Satanus, et misit in cor ejus ut traderet eum.*
 Os ergo ejus aperuit, ut loqueretur cum Phariseis,
 quomodo eum traderet accepta pecunia. Non est
 autem parvæ gratiæ discernere os quod aperit Deus,
 et quod aperit diabolus. Aperit etiam Deus aures
 sanctorum ad audienda verba divina; unde: Do-
 minus aperiet mihi aurem. Aperit oculos, sicut ape-
 ruit oculos Agar, et vidit puteum aquæ vivæ; unde
 Elisens: *Aperi, Domine, oculos pueri tui, ut videat,
 quia plures sunt nobiscum (IV Reg. VI).* Auris vero
 quæ per eruditionem Domini aperitur, aliquando
 aperta est, aliquando clausa; unde: Ne recipias
 auditum vanum (Eccli. XLV). Si dicuntur vana, pro-
 fana, turpia, qui novit eruditionem Domini, claudit
 aurem et dicit: *Ego autem sicut mutus, qui non ape-
 ruit os suum, et sicut surdus non audiebam (Psal.
 XXXVII).* Si vero ad utilitatem animæ pertinent quæ
 dicuntur, si de Deo sermo est, si mores decet, ad
 virtutes invitat, vitia resecat, aures pateant et tota
 animæ janua. Notandum autem quia summa mode-
 ratione usa est lex ut diceret: *Non recipies auditum
 vanum; non dixit, Non audies; sed, Non recipies.*
 Nam vana sæpe audimus: Marciou enim et Valen-
 tinus, et omnes contra Creatorem disputantes, vana
 loquuntur; frequenter tamen audimus ut contradi-
 camus, sed non recipimus, quia illorum os diabolus
 aperit. Dignetur Dominus aperire os nostrum, ut
 possimus contradicentem revincere, et obturare os
 quod diabolus aperit.

VERS. 11. — *Quis fecit os hominis?* etc. (Aug.,
 Quæst. 8.) Sunt qui Deo calumniantur, vel potius
 Scripturæ Veteris Testamenti quia dixit Deus quod
 fecerit mutum. Quid ergo dicunt de Christo aperte
 dicente Joan. X: *Ego veni, ut qui non vident vi-*

deant; et qui vident, cæci fiant. Quis autem nisi in-
 sciens crediderit aliquid homini secundum vitia
 corporalia posse accidere quod Deus nolit? Sed
 eum juste totum velle nemo ambigit.

VERS. 12, 13. — *Perge igitur, etc.* (Aug.) *Allego-
 rice.* Quod dicit Dominus ad Mosen: *Sed nunc vade
 tu, et ego aperiam os tuum, et instruum te quæ locu-
 turus es,* apparet non tantum instructionem oris,
 sed etiam ipsam apertionem ad Dei gratiam perti-
 nere. Non enim ait, *Aperi os tuum, et ego instruum
 te;* sed utrumque promittit, *aperiam, et instruum.*
 In psalmo autem LXXX: *Dilata os tuum, et ego adim-
 plebo illud.* Ubi significat in homine voluntatem ac-
 ceptandi quod Deus donat volenti, ut ad voluntatis
 exordium pertineat, *Dilata os tuum, ad Dei autem*
 gratiam, *et implebo illud.*

VERS. 14. — *Iratus Dominus in Moysen, ait, etc.*
 (Aug. Quæst. 10 in Exod.) Videtur tanquam diffi-
 denti non dedisse plenissimam facultatem, etc.,
usque ad cujus figuram gerat velut medius Moses
 inter Deum et Aaron, et Aaron inter Mosen et po-
 pulum.

VERS. 15-18. — *Et ego ero in ore tuo et in ore il-
 lius, etc.* (Orig.) Non solum Mosi promittitur ape-
 riri os a Domino, sed et Aaron. Dicitur enim: *Ego
 aperiam os tuum et os illius, et instruum vos quæ
 faciatis.*

VERS. 19. — *Dixit ergo Dominus, etc.* (Aug., *Locut.
 in Gen., tom. III.*) Post dies autem multos mortuus
 est rex Ægypti. Dixit autem Dominus ad Mosen in
 Madian: *Vade, perge in Ægyptum, etc.* Multa in his
 verbis notanda sunt genera locutionis. Primo enim
 inquit: *Vade, perge in Ægyptum,* tanquam non suffi-
 ceret alterum, deinde, *mortui sunt omnes qui quære-
 bant animam tuam,* cum solum regem Ægypti Scri-
 ptura mortuum dixerit: de quo solo antea dictum
 fuerat quod Mosen quærebat occidere: an ipse post
 alios inimicos ultimus mortuus est? Quod si ita est,
 non locutio, sed sensus est.

VERS. 20. — *Tulit ergo Moyses, etc.* (Aug., *Quæst.
 12 in Exod.*) Quod dictum est, quia Moses uxorem
 et infantes suos imposuit super vehiculum, ut in
 Ægyptum iret: postea vero Jethro socer ejus illic
 cum eis occurrit, cum eduxisset populum de Ægy-
 pto; intelligendum est, post illam, quæ ab angelo
 futura erat, interfectionem, Mosi vel infantis uxorem
 reversam fuisse cum parvulis. Nam quidam puta-
 verunt propter hoc angelum terruisse, ne ad impe-
 dimentum ministerii divinitus impositi femineus
 sexus comitaretur.

VERS. 21-23. — *Ego indurabo cor ejus.* (Aug.,
 Serm. 88.) Quid est, *ego indurabo cor ejus,* nisi cum
 abfuerit gratia mea, obduret illum nequitia sua?
 Sicut quoties nimio frigore constringitur aqua, solis
 calore superveniente resolvitur; et discedente sole
 iterum obduratur: ita peccatorum frigore refrige-
 scit charitas multorum, et velut glacies obdarantur;
 et cum calor divini misericordiæ supervenerit, re-
 solvuntur. Hoc in Pharaone cognoscimus, a quo

quoties flagella remota sunt, se contra Deum obduratus erexit; quoties afflictus est, supplicavit. Non est ergo iniquitas in Deo. Unde non tam potentia quam patientia Dei Pharaonem fecit obdurari. Quam rem etiam circa vernaculos nostros solemus exercere, quibus frequenter peccantibus indulgemus, dicentes: Ego talem te feci, ego tibi parcendo proterviam tuam negligentiamque nutriti.

VERS. 24. — *Occurrit ei Dominus, etc.* (Aug., *Quæst. 11 in Exod.*) Alia littera: *Et factum est in via ad refectionem, obviavit ei angelus, et querebat eum occidere: et assumpto Sephora calculo circumcidit præputium filii sui, et procidit ad pedes ejus et dixit: Stetit sanguis circumcisionis infantis mei, et recessit ab eo propter hoc quod dixit: Stetit sanguis circumcisionis.* Primum quæritur quem volebat angelus interficere, etc., usque ad magno nisi fallor sacramento.

VERS. 25, 26. — *Sponsus sanguinum tu, etc.* Secundum historiam, mater gentilis admirans novitatem rei, potuit dicere Mosi: *Sponsus sanguinum tu mihi es*; quasi, ritus tuæ gentis cogit me fundere sanguinem filii mei, quod aliis gentibus non est moris. Mystice autem Sephora Ecclesiam de gentibus significat, quæ præputium filii sui, id est gentilis populi, acutissima petra, id est Spiritus sancti doctrina, vel illa petra de qua dicitur II Cor. x: *Petra autem erat Christus, exspoliata, ut mundetur ab omni inquinamento carnis et spiritus: Et exuat veterem hominem cum actibus suis* (Col. iii). Stat enim sanguis circumcisionis quando corruptibile

hoc induet incorruptionem.

VERS. 27-31. — *Dixitque Dominus, etc.* (Orig., *hom. 32.*) Occurrit Aaron Moysi, et exivit de Ægypto. Sed interest ubi occurrat Mosi, cujus os aperiendum est a Domino: occurrit autem in montem Dei. Merito os ejus aperitur, qui occurrit in montem Dei. Petrus, Jacobus et Joannes in monte et transfiguratum Dominum Jesum videre meruerunt, et Mosen et Eliam cum ipso in gloria. Tu quoque, nisi ascenderis montem Dei, et ibi occurreris Mosi, id est nisi excelsum legis ascensum ascenderis, nisi spiritualis intelligentiæ cacumen invaseris, non est ostium apertum a Domino. Si in humili loco litteræ steteris, non occurristi Mosi in montem Dei; non os tuum aperuit Deus, neque instruit quæ te oporteat loqui; nisi Aaron Moysi in monte occurrisset, nisi ejus sensum vidisset arduum, non ei loqueretur verba Dei, neque virtutem signorum tradidisset, neque participem tanti mysterii concivisset.

CAPUT V.

VERS. 1. — *..... Dimitte populum meum.* (Orig., *hom. 3 in Exod.*) Non vult Moses ut populus in Ægypto positus serviat Deo, sed ut exeat in desertum, et ibi serviat. Dum enim quis in tenebrosis sæculi actibus manet, et in negotiorum obscuritate versatur, non potest servire Deo. *Non enim potestis servire Deo et mammonæ* (Matth. vi). Excundum est

ergo de Ægypto: reinquendus est mundus, non loco, sed animo, si volumus servire Domino. Inde Joannes ait: *Filioli, nolite diligere mundum, neque ea quæ in mundo sunt* (I Joan. ii).

VERS. 2. — *Qui est Dominus?* Superbiam diaboli exprimit, qui subdi Deo contemnens, ait: *Similis ero Altissimo* (Isa. xiv); et quasi de Domini natiuitate dubitans, dicit:

Si Filius Dei es, dic ut lapides isti panes fiant (Matth. iv). Postea vero quasi coacte dæmones clamaverunt: *Quid venisti ante tempus torquere nos? Scimus quia es Filius Dei* (Matth. viii). Post tormenta sciunt, quæ ante scire noluerant. Pharaon quoque verberatus pro se supplicari ad Dominum rogat. *Quis est dominus, ut audiam vocem ejus?* etc. Vides quid agit cruda superbia; videbitis paulo post quantum proficit in flagellis; quantum melior verberatus efficitur; qui modo dicit, *Nescio Dominum, verberatus dicturus est: Orate pro me Dominum.* Nemo ergo ita ineruditus sit divinæ disciplinæ, ut flagella divina perniciem putet et pœnalem interitum. Ecce etiam Pharaon durissimus proficit verberatus: ante enim verbera Dominum nescit, verberatusque pro se rogat supplicari; et proficiens in pœnis, scit agnoscere cur puniatur. *Nescio, ait, Dominum.* In Evangelio verberatus emendat hanc vocem, quia dæmones clamaverunt: *Scimus te quis sis: tu es Filius Dei vivi.* Post flagella etiam Israel dimittet, et etiam urgebit exire. *Nulla enim societas luci ad tenebras, nulla pars fidei cum infidei* (II Cor. vi).

VERS. 3. — *Deus Hebræorum vocavit nos, etc.* (Aug. in *Exod.*) Quæritur quomodo populo dicatur; etc., usque ad ut justum iudicium consequatur.

(Orig.) *Moraliter.* Iter tridui de Ægypto proficiscimur, si ita nos ab omni inquinamento animæ, et corporis, ac spiritus conservemus, ut integer spiritus noster, et anima, et corpus, in diem Christi servetur.

(Orig.) Tridui iter proficiscimur de Ægypto, si rationabilem, moralem, naturalem sapientiam, de rebus mundialibus auferentes, ad instituta divina convertimus. Tridui iter de Ægypto proficiscimur, si purificantes in nobis dicta, facta vel cogitata (tria sunt enim hæc per quæ homines peccare possunt), efficiamur mundi corde, ut Deum videre possimus. Princeps vero Ægypti ubi videt se vehementius urgeri ut dimittat populum Dei, secundo loco cupit impetrare ut non longius abeat, ne totum triduum proficiscantur, dicens: *Ne longe abeat.* Non vult longe a se fieri populum Dei. Vult enim, si non in facto, vel in sermone peccent; si non in sermone, vel in cogitatione. Non vult ut totum triduum a se proficiscantur. Vult in nobis vel unum diem, videlicet, in aliis duos, in aliis totum triduum possidere. Beati illi qui ab eo totum triduum recedunt.

Viam trium dierum in solitudinem, et sacrificemus Deo, etc. (Isid.) Viam trium dierum ambulamus exeuntes de Ægypto, ut ad locum perveniamus ubi

immolare debemus Domino. Hæc via Christus est, A qui ait Joan. xiv: *Ego sum via, veritas et vita*. Qui enim confessus fuerit Christum ore, et crediderit corde quod Deus illum suscitavit tertia die, salvus erit, perveniens ad locum in quo imoletur sacrificium laudis.

(STRAB.) *Viam trium dierum*, etc. Tertia mansione, postquam transierunt mare Rubrum, pervenerunt Ethan, qui locus etiam Mara vocatur, propter amaras aquas. Vel trium dierum, id est, trium mensium, quia tertio mense postquam de Ægypto exierunt, pervenerunt Sina, ubi sacrificaverunt, et legem acceperunt, ubi erectum est et tabernaculum.

(ORIG., *hom. 3 in Exod.*) Nunc quoque Moses, quem habemus nobiscum (habemus enim Mosen et prophetas), id est, lex Dei vult te educere de Ægypto, si audias eam; vult te longe facere a Pharaone, eruere de opere luti et palearum: si tamen audias, et spiritualiter intelligas; non vult te in carnis et tenebrarum actibus permanere, sed exire ad eremum, ad locum scilicet perturbationibus et fluctibus sæculi vacuum, et ad quietem silentii. Verba enim sapientiæ in silentio et quiete discuntur. In hoc loco poteris Domino immolare legem Dei, et virtutem divinæ vocis agnoscere. Ideo cupit Moses te ejicere de fluctibus negotiorum et strepitu populorum, et de Ægypto, id est de tenebris ignorantiae, ut legem Dei audias et lucem scientiæ capias.

VERS. 4-8. — *Quare, Moses et Aaron, sollicitatis*, etc. (ORIG., *ibid.*) Dum secum est populus, et lutum C aut laterem operatur, dum in paleis occupatur, non putat esse perversum, sed recte incedere. Si vero dicat, Volo ire dierum trium viam, et servire Domino, perverti populum dicit per Mosen et Aaron. Hodie quoque si Moses et Aaron, id est propheticus et sacerdotalis sermo animam sollicitet ad servitutum Dei, exire de sæculo, renuntiare omnibus quæ possidet, attendere legi et verbo Dei: continuo audies unanimes et amicos Pharaonis dicentes: Videte quomodo seducuntur homines, et pervertuntur adolescentes, ne laborent, ne militent, ne agant aliquid quod prosit, relictis rebus necessariis ineptias sectantur et otium. Quid est servire Deo? Laborare nolunt et otii occasiones quærunt: hæc erant tunc verba Pharaonis, hæc et nunc amici ejus loquuntur, nec solum verbis, sed et verberibus persequuntur. Flagellari jubet scribas Hebræorum, paleas non dari, opus exigi; hæc passi sunt patres, et nunc Dei populus patitur. Qui se ex integro principi hujus mundi tradiderunt, prospere agunt; omnia, ut putant, feliciter eveniunt: servis autem Dei etiam victus parvus et humilis non succedit. Hæ sunt enim paleæ quæ dabantur a Pharaone; unde quidam fatigati dicunt ad Pharaonem: Quid tu affligis populum tuum? Superati enim verberibus a fide cadunt, et confitentur se esse Pharaonis populum, non enim omnes qui ex Israel, hi sunt Israelitæ.

VERS. 9-13. — *Opprimantur operibus et expleant*

ea, etc. *Mystice*. Ex quo loqui cœpit Moses ad Pharaonem magis affligitur populus Dei: ex quo in animam sermo Dei pervenit, diabolus acrius insurgit, et majora vitia immittit. Prius enim quam sermo Dei veniret, qui argueret vitia, in pace durabant, at ubi venit, turbatio magna consurgit.

VERS. 14-20. — *Flagellatique sunt qui*, etc. Filii Israel gravius attriti sunt, postquam de Ægypto egredi statuerunt; quia qui mundo et pravis operibus renuntiare voluit, sævioribus tentationibus a diabolo impugnantur.

VERS. 21. — *Videat Dominus*, etc. (GREG. J. XXIX, *Moral.*, cap. 14.) Cum lux divina cor humanum illustrat, usque ad quasi fetere se in oculis Pharaonis dolet.

Quoniam fetere, etc. (ORIG. *Hom. 3.*) *Allegorice*. Verum dicunt, quamvis nesciant, sicut Caiphas, qui ait: *Expediit ut unus moriatur pro populo* (Joan. xviii); quid diceret nesciebat. Sicut enim Apostolus ait: *Christi bonus odor sumus, aliis in vitam, aliis in mortem*, ita propheticus sermo suavis odor est credentibus; dubiis vero et incredulis, et qui fatentur se populum Pharaonis, odor execrabilis efficitur. Ipse quoque Moses dicit Domino: Ex quo locutus sum cum Pharaone, afflixisti populum tuum; quia antequam sermo Dei audiatur, non est tribulatio, vel tentatio: sed ubi signum belli tuba prædicationis ostenderit, tribulationum pugna consurgit. Ex quo ergo loqui cœpit Moses et Aaron ad Pharaonem, affligitur populus Dei. Ex quo in animam tuam sermo Dei prolatus est, certamen intra te virtutibus contra vitia suscitatur, quæ prius intra te in pace durabant. Sed ubi facere cœpit sermo Dei cujusque discrimen, turbatio magna consurgit, et sine fœdere nascitur bellum: quia injustitia justitiæ non convenit, nec sobrietati ebrietas, vel veritati mendacium. Ideo non turbemur si videmur odor execrabilis Pharaoni. Execratio enim vitii dicitur virtus. Sed sicut stetit Moses ante Pharaonem, stemus et nos; non flectamur, *succincti lumbos in veritate, et calceati pedes in præparatione Evangelii pacis* (Ephes. vi). Stamus autem confidenter, Dominum deprecamur, ut statuat pedes nostros supra firmam petram, ne moveantur pedes nostri. Stemus autem, id est, obsistamus, secundum illud I Petr. v: *Cui resistite fortes in fide: ut cito conteratur Satanas sub pedibus nostris*. Quanto enim nos constanter et fortiter stamus, tanto Pharaon infirmius. Si autem infirmi vel dubii esse cœperimus, validior fiet. Cum enim elevaret Moses manus, vincebatur Amalec; cum quasi lassas dejiceret, inualescebat. Nos ergo in virtute crucis Christi extollamus brachia, et levemus in oratione sanctas manus, ut Dei auxilium mereamur. Hinc Jacobus ait: *Resistite diabolo et fugiet a vobis* (Jac. iii). Agamus ergo ut non solum fugiat, sed conteratur sub pedibus nostris extinctus in profundo abyssi.

Nos autem si recedamus de Ægypto vitiorum,

fluctus sæculi tanquam iter solidum evadimus per A Jesum Christum.

VERS. 22, 23. — *Domine, cur afflixisti populum istum?* (Aug.) Non sunt hæc verba contumaciæ vel indignationis, sed inquisitionis et orationis, sicut ex his apparet quæ Dominus respondit. Non enim arguit infidelitatem ejus, sed quid sit facturus aperuit.

CAPUT VI.

VERS. 3-6. — . . . *Et nomen meum Adonai non indicavi eis.* Sicut tibi. Per successiones enim ætatum crevit divinæ cognitionis augmentum. Apparuit Dominus Abrahæ; locutus est facie ad faciem cum Mose; David vero ait psalm. cxviii: *Super senes intellexi*, etc. Apostoli Dei Filium præsentem cernebant, et quidquid volebant, interrogabant, quibus etiam dicitur Lucæ 11: *Multi reges et prophetae*, etc. B

VERS. 7, 8. — *De ergastulo Ægyptiorum.* Ergastulum et ergasterium, id est operatorium: scilicet ubi rei ad opera facienda religabantur.

VERS. 9-11. — *Non acquieverunt ei*, etc. Nota Dei clementiam: non creditur a filiis Israel, et tamen monere non cessat. Contemnitur a Pharaone, et longanimiter exspectat.

VERS. 12, 13. — *Ecce filii*, etc. (Aug. *Quest. 16 in Exod.*) LXX. *Ecce ego gracili voce sum et quomodo exaudiet me Pharao.* Non videtur tamen propter multitudinem populi excusare se de vocis fragilitate, sed etiam propter unum hominem: mirum si tam fragilis vocis fuit, ut nec ab uno posset audiri. An forte regius fastus non permittebat eos de proximo loqui. C

VERS. 14-19. — *Isti sunt principes*, etc. (Aug. *Quest. 15.*) Volens Scriptura originem Moysi demonstrare, quod ejus actio expetebat, a primogenito Jacob, id est Ruben, cœpit; inde ad Simeon, inde ad Levi: ultra progressum non est, quia ex Levi Moses. Hi autem commemorantur, qui jam memorati fuerant in illis septuaginta quinque in quibus Israel intraverat in Ægyptum. Non enim primam, vel secundam, sed tertiam tribum, id est Leviticam, voluit Deus esse sacerdotalem.

VERS 20. — *Accepit autem Amram uxorem Jochabed*, etc. (STRAB.) Amram interpretatur *puter excelsus*, qui significat Christum; Jochabed, *Dei gratia*, quæ significat Ecclesiam: Ex Christo et Ecclesia nascitur Moses, id est lex spiritualis, et Aaron, scilicet verum sacerdotium. D

Accepit autem, etc. Hæc de tribu Juda fuit, soror Naason, qui fuit princeps tribus Judæ in deserto: nondum enim præceptum erat ut quisque, de tribu sua uxorem acciperet. Ideo autem hæc tribus, id est Levitica et regalis, jam tunc conjungebantur, ut intelligeretur Christus rex et sacerdos futurus ex eis.

VERS. 21-26. — *Filii quoque Isaac*, etc. (STRAB.) Quæritur cur Core, quem pro iniquitate terra vivum absorbit, in genealogia justorum scriptus sit? Sed hæreticos cum catholicis in Ecclesia significat futuros

VERS. 27-30. — *Iste Moses.* (STRAB.) Hoc ex suo addit Esdras, qui omnem bibliothecam post captivitatem Babylonicam, cunctis libris a Nabuchodonosor succensis reparavit; vel ipse Moses de se tanquam de alio loquitur.

CAPUT VII.

VERS. 1-6. — *Dixitque Dominus ad Moysen: Ecce constitui te dominum*, etc. (Aug. *Quest. 17 in Exod.*, tom III.) Notandum quod cum ad populi mitteretur, non ei dictum est: *Ecce dedi te Deum populo*, et frater tuus erit tuus propheta; sed, frater tuus loquetur tibi ad populum. Dictum est etiam *erit os tuum, et tu illi in his quæ ad Deum*; non dictum est, *tu illi Deus*. Pharaoni autem dicitur Moses datus deus, et secundum analogiam propheta Mosi est datus Aaron, sed ad Pharaonem. Hic insinuat nobis ea loqui prophetas Dei quæ audiunt ab eo; nihilque aliud esse prophetam Dei, nisi enuntiatorem verborum Dei hominibus, qui Deum vel non possunt, vel non merentur audire.

(GREG. *hom. 8 super Ezech.*) Aliquando Deus nuncupative, aliquando essentialiter dicitur. Nuncupative, ut hic: *Constitui te deum Pharaonis*. Et alibi: *Applica illum ad deos*. Et alibi: *Deus stetit in synagoga deorum*, etc. Essentialiter sicut hic: *Ego sum Deus Abraham, Deus Isaac, et Deus Jacob*, quod volens Paulus discernere ait: *Ex quibus Christus secundum carnem natus est, qui est Deus benedictus in sæcula*. Nuncupative enim dicitur Deus inter omnia, essentialiter autem super omnia; ut ergo ostenderet Christum naturaliter Deum, non tantum Deum, sed Deum super omnia esse memoravit. Justus enim quilibet Deus est, sed inter omnia, quia nuncupative: Christus autem super omnia, quia naturaliter Deus.

(Aug. *Quest. 18 in Exod.*) Assidue dicit Deus, etc. *usque ad indurabo*, id est, quam durum sit demonstrabo.

VERS. 7, 8. — *Erat autem Moses octoginta annorum*, etc. (STRAB.) Propter circumcisionem scilicet, quæ octava die celebrari jussa est: eandem enim significationem habet octogenarius quam et octonarius infra eum minor. *Erat autem Moses octoginta annorum*. Quando Moses et Aaron locuti sunt ad Pharaonem, Moses erat octogenarius, Aaron vero octoginta trium annorum: quia lex per prædicatores ad gentes oblata circumcisionem spiritualem docuit, et ipsi perfecte mundari studebant, et sic fidem sanctæ Trinitatis prædicabant.

VERS. 9. — *Cum dixerit vobis Pharao*, etc. (Aug. *Quest. 19 et 20.*) Hic non erat opus voce, pro cujus fragilitate videbatur Mosi datus Aaron, sed virga erat projicienda ut draco fieret. Cur hoc ergo Moses ipse non fecit, nisi quia mediatio Aaron inter Mosen et Pharaonem inagnæ fidei figuram gerit. Hoc quoque notandum quod scriptum est: *Projecit Aaron virgam suam*: forte si dixisset projecit virgam, nulla quæstio esset; quod vero addit *suam*, cum eam Moses dederit, non frustra forsitan dictum est. An

erat utrique illa virga communis, ut cujuslibet eorum diceretur, verum diceretur?

(STRAB.) Virga Mosi Christum significat, qui ex regali stirpe carnem sumpsit. Unde eadem virga in colubrum conversa, omnes virgas maleficorum devoravit, quia mors Christi mortem nostram consumpsit.

(ORIG. hom. 4 in Exod.) Apostolus dicit I Cor. XIV: *Æmulamini spiritualia dona magis autem ut prophetetis*. Tentemus et nos æmulationem honorum suscipere, a Domino vero plenitudinem muneris expectare. Pro hoc enim dicitur psal. LXXX: *Aperi os tuum et implebo illud*; pro illo vero: *Punge oculum, et producit lacrymam; punge cor, et producit sensum*. Puto ergo quod Moses ad Ægyptum veniens, et virgam ferens, qua castigat et verberat Ægyptum decem plagis, lex Dei sit, qua mundum decem plagis, id est decem mandatis decalogi, corripiat et emendet. Virga qua hæc geruntur, et Ægyptus subigitur, et Pharaon superatur, crux Christi est, per quam mundus et princeps mundi superatur, id est diabolus, cum principibus et potestatibus. Virga projecta fit draco vel serpens, et devorat Ægyptiorum magorum serpentes. Serpens vero pro sapientia vel prudentia poni solet; unde Matth. x: *Estote prudentes sicut serpentes*, etc. Et Gen. III: *Serpens erat prudentior cunctis animalibus*, etc. Crux ergo Christi, cujus prædicatio stulta videbatur, quam Moses, id est lex, continet (secundum illud Joan. v: *De me enim ille scripsit*), postquam in terram projecta est, id est ad fidem hominum venit, conversa est in sapientiam, et in tantam quæ omnem sapientiam Ægyptiorum, id est hujus mundi, devoraret. Intuere enim quomodo stultam Deus fecit sapientiam hujus mundi, postquam manifestavit Christum crucifixum esse Dei virtutem et sapientiam: et universus jam mundus comprehensus est ab eo, qui dixit I Cor. III: *Comprehendam sapientes in astutia eorum*.

VERS. 10. — *Tulitque Aaron, etc.* (ISID. in Gen., tom. V.) Tulitque virgam coram Pharaone, etc., usque ad: *Ero mors tua, o mors*, etc.

Quæ versa est in colubrum. Lex Mosi quasi insipida erat ut virga, sed versa in colubrum, id est in spiritualem intelligentiam, potabilis effecta est et delectabilis.

VERS. 11. — *Vocavit autem Pharaon sapientes, etc.* Sciendum quia vel diabolicis figmentis spectantium oculos deludebant, ut res in sua natura manentes aliud viderentur; vel, secundum Augustinum, demones, quamvis mali naturam suam non amiserunt: ideo dum per incantationem eorum malefici aliquid efficere conantur, discurrunt per mundum, et subito semina eorum, de quibus hoc agitur, afferunt. Sicque ex illis, permittente Deo, novas rerum species producant.

Similiter. In prima plaga dicit cum aqua vertitur in sanguinem; et in secunda, cum ranæ ebulliunt; et in tertia cum ciniphos ingruunt; in quarta, cum

A cynomyia educitur; in quinta, cum manus Domini fit super pecora Ægyptiorum, dicuntur similia.

VERS. 12. — *Dracones.* Apo tou *δῖπασο* dicuntur, id est *videre*, quia vident acutius cæteris animalibus.

Sed devoravit, etc. (AUG. Quæst. 21.) Si dictum esset, Absorbuit draco Aaron virgas eorum, intelligeretur verus draco Aaron phantastica figmenta non absorbuisset, sed virgas, etc., usque ad Deus vero solus creator est verus, qui causas ipsas et rationes seminarias rebus inseruit.

VERS. 13, 14. — *Induratumque, etc.* Incuravit Deus cor Pharaonis, quia diabolus ita induravit post peccatum, ut penitentiae compunctione nunquam emolliatur, sicut in Job XXI dicitur: *Cor ejus indurabitur quasi lapis*.

B VERS. 15, 16. — *Vade ad eum mane, ecce egredietur, etc.* (ORIG. hom. 4.) Primo quidem non intrat Moses ad Pharaonem, sed occurrit ei exeunti ad aquas; postea vero intrat; post hæc nec intrat, sed accersitus accedit: quia sive nobis in verbo Dei et assertionem religionis certamen est cum Pharaone, sive obsessas ab eo animas eripere conamur, et est in nobis in disputatione luctamen, non prima fronte ingredi debemus ad ultima quæstionum loca, sed occurrendum est nobis adversario, et ad aquas suas, id est, auctoritates gentium philosophorum, ut ipsos primo arguamus et errasse doceamus; deinde ingrediendum ad interiora certaminis. Dicit enim Dominus: *Nisi quis prius alligaverit fortem, non potest intrare in domum ejus et vasa ejus diripere* (Marc. XII). Prius ergo ligandus est fortis et quæstionum vinculis constringendus, et ita introeundum ad diripienda vasa, et liberandas animas quas deceptione et fraude possederat. Quod cum sæpius fecerimus, et steterimus contra ipsum, succincti scilicet lumbos in veritate, et stantes in Domino, et viriliter agentes, artifex antiquus et callidus victum se simulabit et cedere, et negligentiores nos faciat ad certamen. Penitentiam quoque simulabit, deprecabitur nos discedere, sed non longe: vult nos aliqua parte sibi esse vicinos. Sed nisi ab eo longius recedamus, et mare trauseamus, et dicamus cogitatione, locutione, et opere: Quantum distat ortus ab occidente, tantum fecit a nobis iniquitates nostras, salvi esse non possumus. Oremus ergo misericordiam Dei, ut et nos eripiat de terra Ægypti, de potestate tenebrarum, et Pharaonem cum exercitu suo tanquam plumbum demergat in aqua vehementissima. Nos autem liberati cum gaudio et exultatione hymnum cantemus Domino. Gloriose enim honorificatus est, etc.

(ISID.) Plagæ in Ægypto corporaliter geste sunt, sed in nobis spiritualiter geruntur. Ægyptus enim sæculi forma est.

VERS. 17-19. — *Aquam fluminis, etc.* (STRAB.) Aqua in sanguinem versa mundanam sapientiam significat, in qua omnis qui manserit necatur, sicut in sanguine piscis. Mundana enim sapientia stultum

putat Deum pro hominibus mori; huic ergo quicumque adhæserit vivere non poterit.

(ORIG.) Aqua fluminis vertitur in sanguinem, cui Hebræorum pueros tradiderant necandos, ut auctoribus sceleris poculum redderet sanguinis: et cruorem polluti gurgitis, quem parricidali cæde maculaverant, potando sentirent. Allegorice quoque aqua Ægypti erratica et lubrica philosophorum dogmata sunt, quos parvulos sensu et intelligentia deceperunt: at ubi crux Christi lumen veritatis ostendit, necis suorum in pœnas et reatum sanguinis exiguntur. Unde: *Omnis sanguis qui effusus est super terram, requiretur a generatione hac* (Matth. xxiii).

VERS. 20, 21. — *Quæ versa est in sanguinem, etc.* (RAB.) Primum præceptum de colendo uno Deo: Non erunt tibi dii alii præter me: prima plaga, aqua in sanguinem versa. Compara primum præceptum primæ plagæ: aqua, de qua generantur omnia, significat unum Deum, ex quo omnia; sanguis, carnem mortalem. Aqua ergo versa est in sanguinem, quia *commutaverunt gloriam Dei incorruptibilis in similitudinem imaginis corruptibilis hominis*, et hæc quidem computatio fit in corde impiorum.

In sanguinem, etc. Quia qui in rerum causis carnaliter sentiunt, huiusmodi correptionibus arguuntur, ut ex qualitate pœnarum agnoscant suum errorem.

VERS. 22, 23. — *Et induratum est cor Pharaonis.* (AUG. QUÆST. 22.) Videtur propterea cor Pharaonis induratum fuisse, quia incantatores Ægyptiorum similia fecerunt. Sed sequentia docent quanta fuerit illa obduratio, etiam cum incantatores defecerunt.

VERS. 24, 25. — *Foderunt autem, etc.* Quia gentilitas confusa de meditatione sæcularis philosophiæ, cum videt nihil vitale nec salubre esse in illa, studet investigando circumquaque quærens haustum sapientiæ, nec invenit, donec perveniat ad eum qui ait: Qui sitit, veniat ad me et bibat (Joan. vii).

CAPUT VIII.

VERS. 2-6. — *Ecce ego percutiam omnes terminos tuos ranis, etc.* (STRAB.) Tria sunt genera ranarum: unum fluviale et vocale, alterum ejus quæ calamita dicitur, de qua fertur quod si in os latrantis canis projicitur, statim obmutescit; tertium ejus quæ rubeta dicitur, eo quod in vepribus agat.

(ORIG.) Ranæ significant carmina poetarum, quæ inani et inflata modulatione, velut ranarum sonis et cantibus, mundo deceptionis fabulas intulerunt: ad nihil enim animal illud utile est, nisi quod sonum vocis improbis et importunis clamoribus reddit.

(RAB.) Secundum præceptum: *Non accipies nomen Dei tui in vanum.* Nomen Dei veritas est: ipse enim ait: *Ego sum veritas.* Qui loquitur veritatem, de Deo loquitur; qui enim loquitur mendacium, de suo loquitur. Veritatem enim loqui est rationabiliter loqui: vanitatem loqui, strepere est. Secundum ergo

A præceptum est de dilectione veritatis, cui contraria est dilectio iniquitatis. Loquitur veritas, perstreptit vanitas. Huic contraria est secunda plaga, ranarum abundantia, quarum loquacitas vanitatem significat. Amatores veritatis non accipiunt nomen Dei in vanum, quia a veritate in vanitatem non recedunt. Qui autem veritati contradicunt, et vanitate decepti decipiunt, ranæ sunt, tædium inferentes auribus, non cibum mentibus. Audi homines rationabiliter loquentes psal. xviii: *Non sunt loquelæ neque sermones quorum non audiantur voces eorum.* Audi ranas: *Vana locuti sunt unusquisque ad proximum suum, etc.*

VERS. 7-9. — *Fecerunt autem malefici, etc.* (AUG., QUÆST. 23.) Quæritur unde, si jam ubique factum erat. Sed similis quæstio est, unde aquam in sanguinem verterint, si jam tota aqua Ægypti in sanguinem versa fuerat? Sed intelligendum est regionem ubi filii Israël habitabant, talibus plagis non fuisse percussam, et inde potuerunt incantatores haurire aquam, quam in sanguinem verterent, vel ranas educere ad ostentationem magicæ potentiæ; quanquam potuerunt etiam, postquam illa compressa sunt, facere: sed Scriptura narrando conjunxit quod postea fieri potuit.

VERS. 10-14. — *Qui respondit: Cras.* (THEOD.) Pharao cum scire vellet an Moysi et Aaron preces aliquid apud Deum valerent (illos enim per noctem quiescere existimabat), ait: *Cras*, ut ipsemet ad fluvium profectus, videret an ranæ cessassent. C Quamobrem Deus, ut Mosi crederetur, non tantum eo ipso tempore quo Moses constituerat, ranas cessare fecit, sed et eas quæ in terra erant interire jussit, ut ne easdem rediisse existimarent.

VERS. 15. — *Videns autem Pharao, etc.* (AUG. QUÆST. 24.) Hic apparet non ideo tantum Pharaonem obduratum quod incantatores similia fecerunt, etc., usque ad non dixit munera, vel præmia, sed judicia tua.

VERS. 16, 17. — *Extende virgam, etc. Mystice.* Moses virga castigans Ægyptum legem significat, quæ mundum decem plagis mandatorum corripit. Virga quoque per quam Ægyptus corrigitur, et Pharaon superatur, crux Christi est, per quam mundus vincitur et diabolus superatur vel triumphatur. Virga projecta fit serpens, qui sapientiam significat, secundum illud Matth. x: *Estote prudentes sicut serpentes, etc.* Virga serpentes magorum devoravit, et crux Christi, cujus prædicatio videtur stultitia, omnem sapientiam mundi superat. Unde: *De me enim ille scripsit* (Joan. v). Virga in terram projecta versa est in serpentem, quia cum mysterium crucis ad fidem hominum venit, sapientiam mundi stultam fecit.

Et sint sciniphes, etc. (ORIG.) Hoc animal pennis suspenditur per aera volitans, sed ita subtile et minutum, ut oculi visum, nisi acute cernentis, effugiat. Corpus tamen cum insederit, acerbissimo terebrat stimulo, ut quem volantem videre quis non valet, sentiat stimulantem. Hoc ergo animal arti dialecticæ

comparatur, quæ minutis et subtilibus verborum stimulis animas terebrat, et tanta calliditate circumvenit, ut deceptus nec videat nec intelligat unde decipiatur.

(RAB.) *Moraliter*. Tertium præceptum : *Memento diem sabbati sanctificare*. Quo insinuatur vacatio et tranquillitas mentis, quam bona conscientia facit. Ibi sanctificatio, quia ibi Spiritus Dei. Unde : *Super quem requiescet Spiritus meus nisi super humilem et quietum?* etc. (Isa. LXVI.) Inquieti ergo a Spiritu sancto resiliunt, provocatores rixarum, amatores calumniarum, nec admittunt quietem sabbati spiritualis. Esto ergo mansuetus, non sit tumultus in corde tuo, volitantibus per corruptionem phantasmatibus et pungentibus te. Audi Deum dicentem psal. XLV : *Vacate et videte quoniam ego sum Deus*. Tu per inquietudinem vacare non vis, et cæcatus exigis videre quod non potes. Attende enim contrariam plagam : sciniphes nati sunt in terra Ægypti de limo, muscæ scilicet minutissimæ inquietissimæ, inordinate volantes, in oculos ruentes, et negantes hominibus requiem; dum abiguntur, redeunt; sic phantasmata inquietorum. Præceptum tene, plagam cave.

VERS. 18. — *Erantque sciniphes*. Sanguis est doctrina philosophorum : ranæ, figmenta poetarum; sciniphes, sophismata dialecticorum : quæ omnia mundum deceperunt.

VERS. 19. — *Digitus Dei est hic*, etc. (Isid. ex Aug. ep. 419.) In tertio signo magi deficiunt, dicentes : *Digitus Dei est* : qui typum hæreticorum et animositatem habuerunt. Unde : *Sicut Jamnes et Mambres resisterunt Moysi, ita et hi resistunt veritati, homines mente corrupti, reprobi circa fidem*, etc. (II Tim. III.) Hi autem qui per mentis corruptionem inquieti fuerunt, in tertio signo defecerunt, fatentes sibi adversum Spiritum sanctum, qui erat in Mose. Tertio enim ponitur loco Spiritus, qui est digitus Dei : qui sicut placatus requiem præstat nitibus et humilibus corde, ita iratus immites et superbos per inquietudinem exagitat, quam muscæ gravissimæ significaverunt, sub quibus magi defecerunt, dicentes : *Digitus Dei est hic*, ne intelligant unde decipiantur.

(STRAB.) Notandum quia tertio signo victi sunt magi, quia omnis perfidia et mundana sapientia, vel philosophia, fide Trinitatis vincitur. Cum enim philosophiam invenerint, et de machina totius mundi disputaverint, ad cognitionem Trinitatis pervenire nequiverunt. Per digitum Spiritus sanctus intelligitur, non quod minor sit Patre et Filio, sed quia in digito plurimæ divisiones sunt, et per Spiritum sanctum datur divisio gratiarum.

(Aug., quæst. 25 in Exod., tom. III.) Quod dixerunt magi ad Pharaonem, etc., usque ad, quamvis de Filio non tacerunt.

VERS. 20. — *Hæc dicit Dominus*, etc. (RAB.) Quartum præceptum : *Honora patrem tuum et matrem tuam*. Huic contraria est quarta plaga, scilicet cynomyia, id est, canina musca : caninum est parentes non agnoscere; unde catuli eorum cæci nascuntur.

A VERS. 21. — *Omne genus muscarum*. (Isid.) *Mystice*. Quarto loco Ægyptus muscis percutitur. Musca autem insolens et inquietum animal est, in qua insolentes curæ carnalium desideriorum figurantur. Ægyptus vero muscis percutitur, quia corda eorum qui sæculum diligunt, desideriorum inquietudinibus feriuntur. LXX : *cynomyiam*, id est, muscam caninam, posuerunt : per quam canini mores significantur, in quibus humanæ mentis voluptas, et libido carnis arguitur. Potest etiam forensis eloquentia hominum significari per muscam caninam, qui velut canes alterutrum se lacerant.

(PROCOR.) Deus non magnis belluis utitur in expugnanda Ægypto, sed contemptissimarum bestiolarum et insectorum ministerium accersit : ne scilicet illarum potentia ascriberetur effectus. Abjectis illis et infirmis bestiolis tribuit vires inexpugnabiles, adeo ut desperet Ægyptus se posse illis bestiolis resistere, et clamitet : *Digitus Dei hic est* : Nam manum Dei non feret universus mundus conglobatus.

(ORIG.) Cynomyia hæreticorum [Al., Cynicorum] secta, qui ad reliquas deceptionis suæ improbitates, voluptatem et libidinem summum prædicant bonum. Quoniam igitur per hæc singula prius deceptus est mundus, merito adveniens sermo et lex Dei hujusmodi correptionibus arguit, ut ex qualitate pœnarum qualitates proprii cognoscant erroris.

VERS. 22, 23. — *Faciamque mirabilem*, etc. (Aug., quæst. 26.) Hoc in prioribus signis intelligendum est factum esse, ut terra in qua habitabat populus Dei nullis talibus plagis vexaretur. Opportunum autem fuit ut ibi hoc aperte poneretur; unde jam incipiunt signa, quibus magi similia non conati sunt facere. Pro certo est enim quia ubique fuerant sciniphes in regno Pharaonis, non autem fuerant in terra Gessen vel Gesen : ibi conati sunt magi similia facere, nec potuerunt : quousque ergo deficerent, nihil de illius terræ separatione dictum est, sed ex quo cœperunt ea fieri quæ illi nec auderent conari.

VERS. 24, 25. — *Et venit musca gravissima*, etc. (Aug., *ibid.*) Musca pro multitudine muscarum posita. Nescio enim quomodo per loquendi consuetudinem imbutis sensibus hominum : sæpe plus videtur quod singulariter, quam quod pluraliter, dicitur; verbi gratia : Est illic miles, quam sunt milites illic; est illic piscis, plus significat quam sunt illic pisces.

VERS. 26-31. — *Abominationes*. Perversi abominantur bona Ægyptii, id est, cives hujus sæculi abominantur oves, id est, simplicitatem bonorum. Sicut enim boni abominantur mala, ita mali bona. Unde abominantur boni virum impium, et impii eos qui in recta sunt via.

(Aug. Quæst. 28.) In eremum dicebat Moyses se velle ire ubi Ægyptii non viderent abominationes suas. Hoc autem intelligendum est mystice significari, quod de pastoribus diximus, qui erant Ægyptiis abominabiles : et ideo separatam terram Israelitum

repperunt in Ægypto. Sic enim sacrificia Israelitarum abominaciones sunt Ægyptiis, sicut iniquis vita iustorum.

(STRAB.) *Historice.* Ægyptii abominantur oves et eas adorant propter Jovem Ammonem, qui cum capite arietino pingitur. Item : bovem colunt Ægyptii, qui consecratus est Api, sicut vacca Isidi. Apis enim erat maximum numen Ægyptiorum, qui semel in anno certo tempore apparebat sacerdotibus eorum. Illi vero cum hymnis et laudibus eum prosequentes, quasi lymphatici prophetabant.

(GREG., lib. XVIII *Moral.*, c. 28, tom. II.) Ægyptus muscis percutitur, etc., usque ad *Vacate et videte, quoniam ego sum Deus.*

VERS. 32. — *Et ingravatam est, etc. (Aug., quæst. 29.)* Cum ablata esset locusta, dictum est de Pharaone : *Ingravavit Pharaon cor suum etiam in hoc tempore, et noluit dimittere populum.* Certe nunc non dictum est, *Ingravatum est cor Pharaonis, sed ingravit Pharaon cor suum.* Sic utique in omnibus plagis. A voluntate hominis est origo vitiorum. Moventur autem causis corda hominum, alia sic, alia vero sic, etiam non diversis causis, sæpe diverso modo, secundum proprias qualitates, quæ ex voluntatibus veniunt.

CAPUT IX.

VERS. 1-6. — *Dixit autem Dominus ad Moysen, etc. (PROCOPI.)* Primi inter jumenta computantur equi, qui sunt mendaces seu falsi ad salutem. Deinde jumenta immunda, quæ nec ungulas findunt, nec ruminant, curru tamen junguntur. Deinceps cameli, qui quamvis propter rminationem quasi mundi reputentur, tamen quia eorum ungula non sulcatur, censentur immundi. Verumtamen partim mundæ partim immundæ conditionis cameli perhibentur. Cæterum quia hæc plaga, ut parum noxia propter vilitatem immundorum animalium credebatur, transit ad boves, dehinc ad placidissimum animalium, ovem.

(ORIG., *hom. 4.*) Quinto loco animalium nece vel pecudum Ægyptus verberatur. In quo recordia vel stultitia mortalium arguitur, qui tanquam irrationalia pecora cultum et vocabulum Dei imposuerunt figuris, non solum hominum sed pecudum ligno et lapidibus impressis : Ammonem Jovem in ariete venerantes, Anubim in cane, Apim in tauro, et cætera portenta deorum, quæ Ægyptus miratur, ut quibus cultum credebant esse divinum, in his viderent miserandum supplicium.

(RAB. in *Exod.*, tom. II.) Quintum præceptum est : *Non machaberis, etc., usque ad* attende plagam : si pecus es, saltem mori time.

VERS. 7. — *Ingravatumque est, etc. (Aug., quæst. 30.)* Si pecora Israelitarum morerentur, videretur causa competens quare cor ejus gravaretur ad contemptum Dei, tanquam si magi ejus pecora Israelitarum occidissent; sed unde debuit ad timendum vel credendum moveri, ingravatam est, et illa ingravatio etiam hucusque progressa est.

VERS. 8. — *Tollite plenas, etc. (Aug., quæst. 31.)* Alia littera : *Sumite plenas manus vobis favillæ de fornace, et asperget Moyses, etc.* Superiora signa virga fiebant, quam non Moyses, sed Aaron extendebat super aquam, vel ad terram percutiebat. Nunc vero interpositis duobus signis, de cynomyia scilicet et mortibus pecorum, ubi nec Aaron nec Moyses aliquid manu operantur, dicitur ut Moyses favillam spargat in cælum; ambo jubentur sumere, sed ille spargere non in terram sed in populum : tanquam Aaron (qui datus erat ad populum) terram percutere deberet, vel in aquam sive in terram manum extendere; Moyses vero, qui erat in his quæ ad Dominum, favillam jubetur spargere. Quid duo illa superiora signa, ubi nec Moyses nec Aaron aliquid manu operantur? Quid sibi vult ipsa diversitas? Neque enim nihil.

(RAB.) Sextum præceptum : *Non occides; sexta* plaga, pustulæ in corpore, vesicæ bullientes et scattentes, incendia vulnerum et favillæ fornacis. Ardent enim homicidæ ira, insaniam. Si posses videre animas homicidarum, plus plangeres eas quam putrescentia corpora ulceratorum.

VERS. 9-12. — (ORIG., *ibid.*) *Vulnera et vesicæ* cum fervore in sexto verbere producuntur. In ulceribus dolosa purulentaque malitia arguitur; in vesicis tumens et inflata superbia : in fervore, ira et furoris insaniam.

VERS. 13-15. — *Induravitque Dominus cor, etc. (ORIG., ibid.)* Nota quia in sexta plaga non dicitur, *Induratum est cor Pharaonis, sed aliquid terribilius additur; scriptum est enim quia induravit Dominus cor Pharaonis, etc.* Rursus in septima cum grando et ignis Ægyptum vastat, induratur quidem cor Pharaonis, sed non a Domino. In octava vero, ubi locusta producit, dicitur Dominus indurare cor Pharaonis. Et in nona cum tenebræ palpabiles sunt, tandem vero cum, extinctis primogenitis, Israelitæ discessissent, ita dicitur : *Et induravit Dominus cor Pharaonis regis Ægypti et servorum ejus, et insecutus est eos.* Sed et cum Moyses de terra Madian ad Ægyptum mittitur et præcipitur ei facere prodigia, additur : *Facies ea in conspectu Pharaonis : Ego autem indurabo cor Pharaonis, etc.* Hinc primum dictum est a Domino : *Ego indurabo cor Pharaonis, etc.* Secundo quoque, enumeratis principibus, Israel dicitur : *Ego indurabo cor Pharaonis, etc.* Non frustra facta est ista varietas, ut nunc dicatur Dominus indurasse cor Pharaonis, nunc sponte esse induratum. Video Paulum tanquam intelligentem quid differat, induratum esse cor Pharaonis, et indurasse Dominum cor Pharaonis dicere Rom. II : *An divitiarum bonitatis ejus, et patientiæ et longanimitatis contemnis? Ignoras quoniam benignitas Dei ad poenitentiam te adducit, etc.* Hic sine dubio eum qui sponte induratus est, culpatur. Alibi vero, velut quæstionem super hoc proponens, dicit : *Ergo cui vult miseretur, et quem vult indurat, etc.* Addit etiam his : *O homo, tu qui es qui respondeas Deo (Rom. IX).* Per quod de

eo qui a Domino dicitur induratus, non tam quaestio-
nis solutione, quam apostolica auctoritate re-
spondit, pro incapacitate auditorum, sicut alibi ait
(II Cor. xii) : *Et audivit arcana verba, quae non licet
homini loqui.* Unde in sequentibus eum qui non tam
studiorum merito quam sciendi cupiditate secretioribus
se quaestionibus curiosius [curiosus] immergit,
deterret dicens Rom. ix : *O homo, quis es qui respon-
deas Deo.*

(RAB.) Septimum praecipitum : *Non furaberis;*
septima plaga, grando in fructibus. Nemo enim ha-
bet injustum lucrum sine justo damno. Dum furaris,
acquiris vestem, amittis fidem : lucrum visibile,
damnum invisibile : lucrum de tua caecitate, damnum
de Domini nube. Qui enim malo desiderio forinsecus
furantur, de iudicio intrinsecus grandinantur, et ager
cordis eorum devastatur.

VERS. 16, 17. — *Idcirco autem posui te, etc.* (Aug.,
quaest. 32.) Haec verba Apostolus posuit, etc., usque
ad ad eorum utilitatem ergo Pharaeo est servatus.

VERS. 18. — *En pluam cras, etc.* (Orig.) Hucus-
que per errorum suorum figuras mundo supplicia
temperantur : post haec veniunt verbera de super-
nis.

VERS. 19-21. — *Mitte ergo jam nunc, etc.* (Aug.,
quaest. 35 in Exod., tom. III.) Hoc non tam indignanter
quam misericorditer praemonere videtur
Deus, etc., usque ad quoniam mortem pecorum
minatus est Deus, quamvis id Scriptura tacuerit.

(Procop.) Caeterum providentia divina factum est
ne jumenta interirent omnia. Nam opus erat ju-
mentis quae traherent currus quibus Pharaeo postmo-
dum insciturus erat fugientes, ut eos in solitudine
trucidaret. Verum divina providentia aliter totum
gubernavit negotium.

VERS. 22. — *Extende manum, etc.* (Procop.) Ad-
monendus est hoc loco lector, Mosem non juberi
omnia miranda facere virga, sed saltem quaedam :
quaedam quoque praedicere, ut culices et jumentorum
interitum : quaedam manuum ministerio peragere,
ut dum accipit fuliginem de camino et grandinem
conclat. Sed quae horum est causa? Ne vulgus
ophiætur magica superstitione virgam esse factam, et
ipsi mirificos illos effectus assignarent.

VERS. 23-29. — *Extenditque Moyses virgam, etc.*
(Orig., ubi supra.) Illud quoque notandum, quod
quaedam verbera inferre dicitur Aaron Pharaoni vel
Ægypto, quaedam Moses, quaedam vero ipse Domi-
nus. In prima enim plaga, ubi aquas vertit in san-
guinem, elevat Aaron virgam et percussit aquam. In
secunda percussit aquas et educit ranas. In tertia ex-
tendit manum et percussit virga pulverem terrae et
fiunt sciniphes. In quarta dicitur Dominus fecisse, ut
veniret cynomyia. In quinta quoque cum exstinguun-
tur pecora, dicitur fecisse verbum hoc. In sexta vero
Moses aspergit favillam, et fiunt ulcera et vesicae. In
septima elevat manum in caelum et fiunt voces et
grando scilicet, etc. In octava similiter extendit ma-
nus in caelum, et Dominus inducit ventum, et ad-

ducit locustas. Sed et in nona extendit manum in
caelum, et fiunt tenebrae et caligo. In decima vero
finis et perfectio totius operis ministratur a Do-
mino. Sicut enim dicitur : *Et Dominus percussit
omne primogenitum in terra Ægypti.*

(IDEM.) Est alia observanda differentia : in prima
enim plaga cum aqua vertitur in sanguinem, non-
dum dicitur Mosi ut intraret ad Pharaonem, sed,
vade in occursum ejus, etc. In secunda vero, con-
stanter et fideliter ministrata prima, dicitur ad
eum : *Intra ad Pharaonem, etc.* In tertia vero scini-
phes inferuntur, magi cedunt confitentibus, quia
digitus Dei est hic. In quarta vero vigilare jubetur Mo-
ses mane, et stare contra Pharaonem procedentem
ad aquas, cum cynomyia replentur Ægyptiorum do-
mus. In quinta cum pecora delentur, ad Pharaonem
intrare jubetur. In sexta contemnitur Pharaeo, nec
dicitur quod intraverint Moses et Aaron ad eum,
quia facta sunt ulcera et vesicae cum fervore etiam
super maleficos, et non poterant resistere Mosi. In
septima vigilare jubetur valde mane, et stare contra
Pharaonem, cum grandinem et ignem producit et
voces. In octava intrare praecipitur ad eum cum lo-
custa producit. In nona rursus contemnitur Pharaeo,
et Mosi [Moses] praecipitur ad caelum extendere
manus, ut fiant tenebrae palpabiles : nec intrat, sed
vocatur ad Pharaonem. Similiter in decima, cum
primitiva delentur, et cogitur cum festinatione exire
de Ægypto.

Et Dominus dedit tonitrua, etc. (Id., homil., 4.)
Vide temperamentum divinae correctionis : non cum
silentio verberat, sed dat voces, et doctrinam caeli-
tus mittit, per quam possit mundus castigatus cul-
pam suam agnoscere. Dat grandinem per quam te-
nera vastantur adhuc nascentia vitiorum. Dat et
ignem, sciens esse spinas et tribulos quos debebat
depasci, de quo dicit Dominus Luc. xii : *Ignem
veni mittere in terra (Luc. xii).* Per hunc ignem in-
centiva voluptatis et libidinis consumuntur.

(IDEM.) Sunt alia multa observanda, in quibus di-
vina indicatur sapientia. Primo enim non seditur
Pharaeo cum aqua in sanguinem vertitur. In secundo
parum molliori videtur : *Vocavit enim Moysen et
Aaron, dicens : Orate pro me Dominum, etc.* In ter-
tio magi cedunt, dicentes : *Digitus Dei est hic, etc.*
In quarto per cynomyiam verberatus, dicit : *Euntes
immolate Domino Deo, etc.* In quinto, ubi neces pe-
cudum esse dicuntur, non cedit, sed amplius indu-
ravit. Similiter in sexto super plaga ulcerum. In sep-
timo vero, cum grandine vastatur et ignibus, roca-
vit Moysen et Aaron, dicens : *Peccavi etiam nunc,
Dominus justus, ego autem et populi mei iniqui, etc.*
In octavo cum locustis urgeretur, festinanter vocavit
Mosen et Aaron dicens : *Peccavi ante Dominum Deum
vestrum et in vos. Suscipite peccatum meum, etiam
nunc orate ad Dominum Deum vestrum.* In nono, cum
tenebris suffunditur, vocat Moysen et Aaron, dicens :
Ite et servite Domino Deo vestro. In decimo, cum
primitiva exstinguuntur, vocat eos nocte et dicit :

Surgite, exite de populo meo, vos et filii Israel, etc. A Et adiungit: *Benedicite autem et me.* Non possunt hæc explicari nisi eodem spiritu quo gesta sunt, quia, secundum Apostolum (*I Cor. xiv*), spiritus prophetarum prophetis subjectus est; non ergo quibuscunque ad explanandum dicta prophetarum, sed prophetis dicuntur esse subjecta.

VERS. 30-35. — *Novi autem quod, etc.* (AUG., *quæst. 35 in Exod.*) De fragore cœli et grandine exterritus erat Pharaon. Unde rogabat Moysen ut oraret pro eo, confitens iniquitatem suam et populi sui. Sed Moyses alium timorem quærebat. Facile enim est penam timere: sed non est hoc Deum timere, illo scilicet pietatis timore, de quo Jacob dicit: *Nisi Deus patris mei Abraham, et timor Isaac adfuisseet mihi, nunc me inanem dimisisses* (*Gen. xxxi*).

CAPUT X.

VERS. 1-3 — ... *Ego enim induravi cor ejus, etc.* (AUG., *quæst. 36 in Exod.*) Hæc non ita dixit tanquam opus habeat Deus cujusquam malitia, sed sic intelligendum est ac si diceret: Ego patiens fui super eum et servos ejus, ut non eos auferrem, ut ordine superveniant signa mea super eos; quia enim patientia Dei obstinatio fiebat malus animus, pro eo quo patiens in eo fui, dicitur, *ingravavi cor ejus.* Plagæ Ægyptiorum eruditio est filiorum Israel, ne similiter indurentur, et similia patiantur. Multato pestilente sapientior erit parvulus.

(ORIG.) Possunt decem plagæ quibus Ægyptus per Israelitas verberatur, Romani regni comparari temporibus, quia hæc in figura nostri facta sunt. Christianus et Israeliticus populus unius Dei est, una utriusque causa subdita fuit, Synagoga Ægyptiis, Ecclesia Romanis. Persecuti sunt Ægyptii, persecuti sunt et Romani. Ibi decies contradicitur Moysi, hic decem edicta contra Christum. Diversæ ibi plagæ Ægyptiorum, diversæ hic calamitates Romanorum. Ibi primum sanguis de puteis et fluminibus manat, hic prima sub Nerone plaga, ut ubique morientium sanguis esset, vel morbis in Urbe corruptus, vel bellis in orbe profusus. Ibi secunda plaga, ranæ in penetralibus, inedia pene habitatores exstinxit: hic sub Domitiano satellites effrenati, jussu cruenti principis, et inopia pene omnes Romanos cives dispersit. Ibi tertia plaga sciniphæ, musculæ sævisimæ, quæ media æstate per loca squalida gregatim volant, capillisque hominum setisque pecudum urente morsu inferuntur: hic tertia plaga sub Trajano Judæos excitavit, qui cum ante dispersi, quasi non essent, quiescerent, repentino calore permoti, grassati sunt. Præterea multæ urbes iisdem temporibus corruerunt terræ motu. Ibi quarta plaga, muscæ caninæ, alumnæ putredinis, vermium matres; hic sub Marco Antonio lues multis infusa provinciis, Italiam et urbem Romam, exercitumque Romanorum per diversa hiberna dispersum, morte dissolutum, putredini et vermibus dedit. Ibi quinta plaga, pecorum et jumentorum: hic sub Severo persecutore civili-

bus bellis propria viscera et adjumenta reipublicæ, id est, plebes provinciarum et legiones militum, comminutæ sunt. Ibi sexta plaga, vesicæ turgentes ulceraque manantia: hic plaga quæ post Maximini persecutionem fuit, qui specialiter episcopos et clericos, ommissa turba populari, Ecclesiarum primates cruciari imperaverat, intumescens crebro ira et perfidia non per vulgi cædem, sed per vulnera morientium principum et potentium exaltata est. Ibi septima plaga, coacta in aere grando, quæ hominibus et jumentis fuit exitio: hic sub Gallo et Volusiano, qui Decio persecutori successerunt, pestis infusa est per omnia spatia Romani regni, et omne prope genus humanum dedit neci. Ibi octava correctio, excitatæ unidique locustæ: hic excitatæ unidique gentes Romanum orbem cædibus et incendiis vastaverunt. Ibi nona plaga, tenebræ tractabiles, plus periculi comminantes quam facientes: hic Aureliano persecutore decarnente, diris turbinibus terribile fulmen sub ipsius pedibus ruit, ostendens quid faceret tantus ultor, nisi patiens esset: quoniam intra sex menses tres interfecti sunt imperatores, Aurelianus, Tacitus et Florianus. Ibi decima et ultima plaga, primogenitorum interfectio: hic omnium perditio idolorum, quæ primitus facta in primis amabant. Ibi rex potentiam Dei probavit, et sensit, et timuit, et populum Dei liberum dimisit: hic quoque hæc omnia fecit, et etiam credidit.

(IDEM.) Ibi populus Dei non est ad servitatem retractus, nec hic postea ad idololatriam coactus. Ibi Ægyptiorum vasa pretiosa Hebræis tradita sunt: hic Ecclesiæ Christianorum pretiosa paganorum templa cesserunt.

(IDEM.) Ægyptiis post decem plagas dimissos Hebræos persequentibus maris irruit interitus: nos quoque peregrinantes persecutio gentilium manet, donec mare Rubrum, id est ignem iudicii, Christo duce et iudice transeamus. Qui vero Christianos persequuntur, cum rege suo Antichristo, in stagno ignis æterni submergentur.

VERS. 4-12. — *Ecce ego inducam cras locustam, etc.* (RAB.) Octavum præceptum: *Falsum testimonium non dices*: octava plaga, locusta, animal scilicet dente noxium. Falsus enim testis nocet mordendo et consumit mentiendo. Unde: *Si mordetis et consumitis, videte ne ab invicem consumamini* (*Gal. v*).

(ORIG.) *hom. 4 in Exod.*) Puto per hoc genus plagæ dissidentis semper, a se et discordantis humani generis inconstantiam confutari. Locusta enim, cum regem non habeat, secundum Scripturam, ordinatum ducit exercitum: homines vero, cum rationales facti sunt, neque se regere ordinate potuerunt, neque Dei regentis patienter moderamina pertulerunt.

(STRAB.) Per locustam, quæ regem non habet, significatur temeritas illorum qui, licet diversis penis multati, semper in duritia sua manent, tanquam nullum habeant rectorem.

Locustam. (ISTD.) Locustæ pro mobilitate levitatis A accipiuntur tanquam vagæ et salientes animæ pro voluptate sæculi.

VERS. 13-18. — *Et extendit Moses virgam.* (RAB.) Quædam prodigia fiunt per Mosen, quædam per Aaron, quædam vero per ipsum Dominum; ut cognoscamus in quibusdam per sacrificia sacerdotum et obsecrationes pontificum nos esse purgandos, quos Aaron persona designat: in quibusdam per scientiam legis emendandos, quod Mosi designat officium. In difficilioribus autem ipsius Domini virtute egemus.

(GREG., lib. xxxi, *Moral.*, cap. 20.) Exhibita cœlitus Ægypti plagæ, etc., usque ad cum vanis laudibus quorundam jam quasi fortium opera enervant.

VERS. 19, 20. — *Non remansit ne una quidem, etc.* B (AUG.) Beneficium certe Dei commemoravit Scriptura, quod abstulit locustas, et prosecuta dixit indurasse Dominum cor Pharaonis, beneficio scilicet suo et patientia, qua ille fiebat obstinatio dum ei parceretur: sicut omnia mala corda hominum patientia Dei male utendo durescunt.

VERS. 21. — *Extende manum, etc.* (AUG.) Tertio dicitur ad Mosen: *Extende manum tuam in cœlum, ut fieret etiam plaga tenebrarum.* Nunquam autem dictum est ad Aaron ut extenderet manus in cœlum. Quod ergo dictum est ad Mosen: *Extende manum tuam super terram Ægypti, et ascendat locusta super terram, credo id significari, etiam minus posse qui plus potest; non autem continuo cui minora conceduntur, posse majora.*

(ORIG.) Nona plaga tenebræ sunt, ut mentis eorum cæcitas arguatur, vel ut intelligant divinæ dispensationis et providentiæ obscurissimas esse rationes. *Posuit enim Deus tenebras latibulum suum (Psal. xvii):* quas illi audacter et temere perscrutantes, et alia ex aliis asserentes, in crassas et palpabiles errorum tenebras devoluti sunt.

(STRAB.) Per tenebras insipientia eorum [Judæorum] ostenditur, qui affligebantur et ignorabant ad quem finem eorum pœnæ devenirent. Etiam vel per tenebras arcanum divini iudicii significatur, quo justos misericorditer salvat, impios juste condemnat.

VERS. 24-29. — *Oves tantum, etc.* (AUG. in *Locutionibus in Exod.*, l. 52.) Græcus habet, *præter oves et boves relinquit*, et est inusitata locutio, nisi post distinctionem inseratur, *relinquit*; et subaudiatur, ista, ut sit sensus: *Ite præter oves et boves, et relinquit ista.* Solet enim talis eclipsis fieri crebro in locutionibus Scripturarum.

(RAB.) Nonum præceptum: *Non concupisces uxorem proximi tui*: nona plaga, densæ tenebræ. Est enim quædam mœchia etiam in appetendo uxorem alienam quando curvis non sufficit sua, etiam alienam tentare. Vere densæ sunt tenebræ; nihil enim tam dolet patiens, nihil tam nolit pati faciens: qui hoc facit, vere cæcatur furore horribili.

CAPUT XI.

VERS. 2. — *Dices ergo omni plebi, etc.* (AUG., quæst. 94 in *Exod.*, tom. III.) Non debet hinc quisque exemplum sumere, etc., usque ad ut nec isto damno ferirentur, qui aliis plagis percussi non erant.

Ut postulet vir, etc. (GREG., lib. xviii *Moral.*, cap. 17.) Mentis usui vitæ carnalis inhærentes, etc., usque ad major fortitudo spiritus nuntiatur.

VERS. 3, 4. — *Dabit autem Dominus gratiam populo suo coram Ægyptiis, etc.* Qui scilicet habitabant cum Hebræis in terra Gessen, et pro ipsi novem plagis læsi non erant, ideoque eos diligebant: decima plaga afflicti sunt, cum discessissent Hebræi ab eis.

VERS. 5, 6. — *Et morietur omne primogenitum, etc.* (ORIG. hom. 4) Ad ultimum primitivorum infertur interitus, in quo fortassis est aliquid supra nostram intelligentiam, quod commissum ab Ægyptiis videatur in Ecclesiam primitivorum, quæ ascripta est in cœlis. Unde etiam exterminator angelus ad hoc ministerium mittitur, qui parit illis tantum qui utrosque postes agni sanguine signatos habuerunt. Delentur iterum primogenita Ægyptiorum: sive eos principatus et potestates, et mundi hujus rectores tenebrarum dicamus, quos adventu suo Christus traduxit, id est captivos duxit et captivavit, cum in ligno crucis triumphavit: sive auctores et inventores falsarum religionum, quas Christi veritas cum suis exstinxit auctoribus. Principatus, et potestates, C et rectores tenebrarum harum, primogenita sunt Ægyptiorum quod [Al., qui] in ultima plaga, cum scilicet finis mundi advenerit cum separabit oves ab hædis, grana a paleis, damnabuntur, amissa vagandi et tentandi licentia.

(ORIG.) *Moraliter.* Anima, dum in hoc mundo in erroribus vivit, ignorantia veritatis, in Ægypto posita est: si appropinquare cœpit lex Dei, aquas in sanguinem convertit, id est fluidam et lubricam juventutis vitam convertit ad sanguinem Veteris vel Novi Testamenti. Deinde educit lex ex ea vanam et inanem loquacitatem adversum Dei providentiam, ranarum querelæ similem. Purgat etiam malignas cogitationes ejus, et sciniphum mordacitati similes caliditatis aculeos discutit. Libidinum quoque morsus cynomyiæ spiculis similes depellit: stultitiamque et intellectum pecudibus similem per quam homo, cum in honore esset, non intellexit, sed comparatus est jumentis insipientibus, etc. (Psal. xlviii.) Arguit ulcera peccatorum, arrogantia tumorem, et fervorem furoris extinguit. Adhibet post hæc voces florum tonitruum, id est evangelicas et apostolicas doctrinas, et castigationem grandinis, ut luxuriam voluptatesque coerceat; et simul ignem pœnitentiæ, ut dicat: *Nonne cor nostrum ardens erat in nobis (Luc. xxv)?* Nec non locustarum ab ea subducit exempla, quibus depascantur omnes inquieti et turbidi motus ejus, ut discat omnia secundum ordinem facere. Ubi vero sufficienter fuerit castigata pro moribus, cum au-

ctorem verberum senserit, confitens quia *digitus Dei est*, et parum agnitionis acceperit : tunc præcipue gestorum suorum tenebras videt et errorum caliginem, et tunc merebitur ut exstinguantur in ea primogenita Ægypti. Omnis enim anima cum ad supplementum ætatis venerit, et velut naturalis lex cœperit in ea jura sua defendere, primos motus secundum desiderium carnis producit, quos ex concupiscentiæ vel iræ fomite vis incentiva commoverit. Unde quasi privilegium singulare de Christo propheta dicit : *Butyrum et mel manducabit ; priusquam faciat aut proferat maligna, eliget bonum* (Isa. vii) ; quoniam priusquam sciat puer bonum aut malum, resistet malitiæ, ut eligat quod bonum est. David autem de se dicit : *Delicta juventutis meæ et ignorantias meas ne memineris* (Psal. xxiv). Quia ergo hi primi animæ motus secundum carnem prolati in peccatum ruunt, merito in morali loco primogenita Ægyptiorum primitiva ponuntur, quia exstinguuntur si reliquæ vitæ conversatio emendatiorem dirigat cursum. Sic ergo in anima, quam lex divina ab erroribus susceptam castigat, primogenita Ægyptiorum delentur, nisi post hæc omnia in infidelitate perdurans, nolit jungi Israeliticæ plebi, ut exeat de profundo et evadat incolumis, sed in iniquitate permaneat, et descendat tanquam plumbum in aquam validissimam. Iniquitas enim, secundum Zachariam (Zac. v), sedet super talentum plumbi : et ideo qui permanet in iniquitate, tanquam plumbum demergitur in profundum.

VERS. 7. — *Apud omnes*, etc. (Aug. in libro *Locationum*.) Elegantissima locutio est : per canem quippe extremum significavit, vel hominum, vel pecorum : ita commendavit quanta in Hebræis quies futura esset, Ægyptiis acerba orbitate clamantibus.

VERS. 9, 10. — *Non audiet vos Pharaon*, etc. (Aug., *quæst.* 40 in *Exod.*) Tanquam opus fuerit Pharaonis inobedientia ut signa illa multiplicarentur : quæ utiliter fiebant ad terrendum populum Dei, atque ipsa discretione ad pietatem informandum. Sed hoc Dei fuit, malitia illius cordis bene utentis, non Pharaonis Dei patientia male abutentis.

CAPUT XII.

VERS. 2-4. — *Mensis iste*, etc. (Rab.) Hic est Aprilis, qui apud Hebræos Nisam, apud Macedonés *Ξαριθός* dicitur, et dicitur Aprilis quasi aperilis, quia tunc aperitur terra proferendis virgultis herbis ac floribus : vel Aprilis a Venere, quasi Aphroditis ; Venus enim Græce *Aphrodite* dicitur. Hunc Hebræi primum habent, quia xv Kalendarum ejus prima dies sæculi fuit : quarta decima vero, dies secunda ; tertia decima, tertia : duodecima, quarta : qua sol et luna condita sunt, et tunc primum æquinoctium fuit ; sol enim in oriente, luna in occidente, sphaeram mundi ex æquo dividebant.

(STRAB.) Hic est Nisan, secundum Hebræos, in quo factus est inundus, cujus plenilunium post æqui-

noctium vernale semper est attendendum : in quo populus Israel a servitute Ægypti liberatur, et genus humanum sanguine Christi a potestate diaboli eripitur. Decima die mensis tollitur agnus, quarto decimo immolatur : quia in lege passio Christi figuratur, Evangelii gratia coruscante impletur ; denarius enim, propter decalogum, legem significat ; quaternarius vero, quatuor evangelia.

VERS. 5, 6. — *Erit autem*, etc. (Aug., *quæst.* 42 in *Exod.*, tom. III.) Movere potest illa locutio, etc., usque ad quid illo præcepto figuratum sit.

Juxta quem ritum, etc. *Allegorice*. Quia de justis et peccatoribus Christus carnem assumpsit, ut nemo de venia desperaret. Vel quia Christus Judæis hædus erat, dicentibus : *Hic homo peccator est* (Joan. ix), nobis autem agnus absque macula. Vel quia in similitudine carnis peccati apparuit et pro peccato mortuus est, cum peccatum non haberet (I Petr. ii).

(STRAB.) Decima die Aprilis Hierosolymam venit, sequenti vero die exceptus est a turbis cum ramis palmarum et divinis laudibus. Tribus reliquis custoditis est a Judæis usque ad quartam decimam diem, id est, usque ad quintam feriam, qua cum apostolis cenavit, et post traditus est.

VERS. 7. — *Et sument de sanguine ejus*, etc. (GREG., *homil.* 22 in *Evang.*, tom. II.) Sanguis ponitur, quando non solum ore corporis, sed etiam ore cordis hauritur, etc., usque ad quia crucem passionis ejus in fronte portamus.

VERS. 8. — *Et edent carnes*, etc. (GREG., *ibid.*) Nocte agnum comedimus, etc., usque ad de fermento enim laudem immolat, qui Deo sacrificium de rapina parat.

Cum lactucis, etc. (GREG., *ibid.*) Lactucæ agrestes valde amaræ sunt, etc., usque ad ut dispensari omnia per Spiritus sancti potentiam sciat.

VERS. 9-11. — *Caput cum pedibus*, etc. (GREG., *ibid.*) *Caput Christi Deus* (I Cor. xi). Caput ergo agni vorare, etc., usque ad nemo in hujus vitæ itinere torpeat, ne in patria locum perdat.

(GREG. NYSS., *de Vita Mosi.*) Illis rerum involucris monet ut per hæc ænigmata considerare et intelligere velimus transitum quemdam esse hanc vitam nostram. Nam postea quam ingressi ad eam sumus, necessitate quadam ad exitum semper compellimur, ad quem paratos nos esse vult manibus et pedibus reliquoque ad iter apparatu. Ne igitur spinis in hoc arduo vivendi itinere pedes lædantur, non nudis pedibus, sed durioribus calceis communiti itinerare debemus. Spinæ autem, quæ pedibus infixæ non solum retinent retardantque, verum etiam enecant, peccata sunt, a quibus durities calceorum defendit, continens videlicet, tenuis ac dura vita, quæ debilitat atque frangit spinarum acumina, quibus a parvo tenuique principio ad anteriora, usque peccata sic ingrediuntur, ut penitus occidant. Ad hanc vitam faciendam talaris vestis et effusa, id est voluptuosa et vitiosa vivendi ratio, quæ latissime patet, impedimento est : quare cingulo quodam tra-

henda est et coarctanda, ne huc atque illuc circumfluat. Cingulus vero modestia est et diligens vivendi ratio, quæ nos monet ad necessitatem, non ad voluptatem, rebus uti. Baculus quo feras repellimus, et nonnunquam sustentamur, spes est. Ex igne autem solum cibus nobis propositus est, quoniam fides, quæ per cibum illum significatur, ardentissima esse debet, nihil humidum aut labile possidens.

Phase. Hebraice est *Pesach* פסח, Græce Πάσχα, id est, *transitus*; quia a filiis Israel ex Ægypto migrantibus primum celebratum est: nobis quoque migrandum est de transitoriis ad æterna, de terrenis ad cœlestia.

VERS. 12, 13. — *In cunctis diebus*, etc. Ferunt Hebraei quia omnia idola Ægypti contracta sunt nocte illa et templa, vel motu terræ, vel fluminis Nili inundatione. Allegorice vero nobis egredientibus ex Ægypto errorum idola corruunt, et omnis perversorum dogmatum cultura quatitur.

VERS. 14-17. — *Habebitis autem hanc diem*, etc. (Aug., in *Exod. quæst.* 43, tom. III.) *Et facietis diem hunc in progenies vestras legitimum, æternum vel æternalem*; quod Græce dicitur αἰώνιον, non sic accipiendum est, etc., usque ad omni tempore præsentis vitæ simplicitas servanda, malitia cavenda.

VERS. 18-20. — *Primo mense quarta decima*, etc. (Rab.) *Mystice.* Vespera quarti decimi diei primi mensis, in quo Pascha celebratur, et agni immolatio perficitur, depositionem veteris hominis significat, et initium novi, qui in baptismo Christi mortem figurante inchoatur. Unde: *Quicumque baptizati sumus in Christo Jesu, in mortem ipsius baptizati sumus*, etc. (Gal. III.) A vespera ergo quarti decimi diei primi mensis usque ad vesperam vicesimi primi integram, scilicet septimanam, azyma jubemur [jubentur] comedere, quia a perceptione baptismi usque ad finem vitæ simpliciter et sine dolo debemus vivere. Unde Petrus: *Deponentes omnem malitiam et omnem dolum et simulationem, sicut modo geniti infantes*, etc. (I Petr. II.)

VERS. 21. — *Seniores.* Nota quod non pueris, non juvenibus, mandata Dei primo communicat, sed senioribus, quia in senibus est sapientia, et in multo tempore prudentia.

VERS. 22. — *Fasciculumque hyssopi*, etc. (STRAB.) Hyssopus herba est humilis, nascens in petris, purgans pectus et pulmonem: et significat veram humilitatem, cujus exemplum Christus nobis in semetipso præbuit. Fasciculum ergo hyssopi sanguine tingimus, quando, memores humilitatis Christi, eum imitari studemus.

Tingite in sanguine, etc. (Aug., quæst. 46 in *Exod.*) Quæritur quem sanguinem dicat juxta ostium, cum illius agni sanguinem velit intelligi, cujus immolatione Pascha fit. An præcipit eo modo consequenter fieri, quamvis hoc tacuerit, ut idem agnus juxta ostium occidatur? An, quod est credibilis, ideo dixit *ex sanguine qui est juxta ostium*, quia ille qui viviturus est, vas ipsum in quo sanguinem excepit,

A juxta ostium positurus est, ut ad manum habeat dum tingit.

VERS. 23-29. — *Et non sinet percussorem*, etc. (STRAB.) Utrum percussor bonus angelus an malus fuerit, non necesse est inquiri: quicumque enim fuit, præcepto Domini obedit. Sciendum tamen quod tales pestes mali angeli facere solent, permissione Dei.

Decimum præceptum est: *Non concupisces rem proximi tui*, etc. Huic contraria est decima plaga, mors primogenitorum. Alio præcepto furtum prohibetur, quo et rapina damnatur: pejus enim est eripere violenter quam latenter. Auferre ergo volens aperte vel occulte præceptum suum habet: concupiscere autem rem proximi, etiamsi justa successione quæras, non licet. Qui enim volunt res alienas tanquam juste possidere, et hæredes quærent morientibus illis esse. Cum laudas rem relictam quasi jure possidentem, Deus damnat injuste cupientem. Qui enim quæris ab aliquo hæres fieri, non vis ut habeat hæredes, in quibus nihil charius primogenitis est. Jure ergo in primogenitis tuis puniris, qui cupiendo res alienas, quasi juris umbram perquiris, et, quæ meliora sunt, cordis primogenita perdis. Primogenita quidem fides est. Nemo enim bona facit, in quo fides non præcessit. Omnia opera bona sunt filii spirituales, sed inter hos primogenita fides. Quisquis ergo rem occulte cupis alienam, interius fidem perdis. Servis enim non charitate, sed fraude, velut amans eum quem mori desideras, ut succedas.

VERS. 30-33. — *Neque enim erat domus*, etc. (Aug., quæst. 44 in *Exod.*) Cum primogeniti tantum morerentur, quomodo nulla erat domus in qua non esset mortuus? An et hoc divinitus fuerat procuratum, ut in omnibus domibus essent primogeniti, in quibus percuterentur Ægyptii, etiam qui habitabant in terra Gessen? Hominum quippe erant hic, vel animalium, non terræ; id est, homines et animalia primogenita moriebantur, occulto et angelico percussu: non aliquid in terra vel in cœlo factum erat, sicut rana, vel locusta, vel tenebræ. A talibus enim plagis cum terra Gessen fuisset aliena, perveniet ad beneficium ad Ægyptios qui in ea cum Hebræis morabantur: hæc vero omnes percussus sunt.

VERS. 34. — *Consersam farinam*, etc. (Aug.) *Mystice.* Sine fermento profisciscuntur filii Israel de Ægypto; ut exeuntes de hoc sæculo abjiciamus fermentum malitiæ et nequitiae, et epulemur in azymis sinceritatis et veritatis.

VERS. 35, 36. — *Et petterunt*, etc. (Aug., quæst. 45.) Hoc jam factum fuerat ante mortes primogenitorum. Sed nunc per recapitulationem repetitur, nam narratum est quando factum est. Modo enim quomodo posset fieri ut in tanto luctu ista accommodarentur: nisi forte quis dicat etiam ista plaga non fuisse percussos Ægyptios qui cum Hebræis habitabant.

Vasa aurea, etc. Hæc doctrinas significant, quæ ex ipsa consuetudine gentium non inutili studio discentur; vel animas pretiosas ex gentibus, tanquam

vasa aurea et argentea; cum vestibus, id est, corporibus: quæ se adiungunt populo Dei, ut semel de hoc sæculo tanquam de Ægypto liberentur.

VERS. 37-45. — *Profectique sunt*, etc. (ORIG. *hom. 5 in Exod.*). Qui de Ægypto parat proficisci, qui cupit obscuros mundi actus et errorum tenebras relinquere, primo ei ex Ramesse proficiscendum est, quæ interpretatur *commotio tineæ*. Si vis venire in hoc ut Deus sit tibi dux, et sequatur petra, quæ escam spiritalem et potum tribuat, exi de Ramesse, ne thesaurizes ubi tinea exterminat, et fures effodiunt, etc.

Si vis perfectus esse, vade et vende omnia quæ habes, et da pauperibus, et habebis thesaurum in cælo, et veni, sequere me (*Matth. vi*), hoc est proficisci de Ramesse, et sequi Christum.

De Ramesse in Socoth, etc. (ORIG. *ibid.*) Videamus quis sit castrorum locus ad quem venitur. De Ramesse venerunt in Socoth, quod interpretatur *tabernacula*. Cum ergo, relinquens Ægyptum, discusseris tineas totius corruptelæ, et vitiorum incitamenta rejeceris, habitabis in tabernaculis, quibus scilicet nolumus exspoliari sed supervestiri. Habitatio autem tabernaculorum expeditum indicat esse eum qui festinat ad Deum. Sed nec in hoc standum est: movenda sunt etiam castra de Socoth, et festinandum est in Othon, quod interpretatur *signa eis*, quia hic scilicet audies quod Deus antecedit eos per diem in columna nubis, et per noctem in columna ignis; non hic in Ramesse, nec in Socoth, quæ secunda sunt castra. Tertia sunt in quibus stant signa divina: hoc erat triduum ad quod festinabant Moses et Aaron, et contradicebat Pharaon dicens: *Non eatis longius*. Nolebat ad locum signorum pervenire filios Israel, ut possent tertii diei frui mysteriis. Unde Ose. *vi*: *Resuscitabit nos Deus post biduum, et in die tertia resurgemus, et vivemus in conspectu ejus*. Prima dies nobis Christi passio; secunda, qua in infernum descendit; tertia, qua resurrexit: ideo in tertia die antecedebat eos per diem in columna nubis; per noctem vero, in columna ignis. *Necessarium est ergo ut qui baptizantur in Christo, in morte ipsius baptizentur, et cum ipso sepeliuntur, et die tertia resurgant, quos scilicet secum suscitavit et fecit consedere in cælestibus* (*Rom. vi*).

Sexcenta fere millia, etc. (AUG., *quæst. 47*). Quæritur utrum ad tantum numerum pervenerunt Hebræi per eos annos in Ægypto, etc., usque ad id est, post mortem Joseph dura servitute oppressi sunt.

VERS. 46-51. — *Nec illius*, etc. Os Christi in cruce non est contractum, quia videntes eum jam mortuum, non fregerunt ejus crura: vel robur divinitatis in carne per blasphemiam non corrumpitur, quia non est purus homo, sed verus Deus.

CAPUT XIII.

VERS. 2-8. — *Sanctifica mihi omne primogenitum*, etc. Quia occidi omnia primogenita Ægyptiorum in liberatione vestra.

VERS. 9-12. — *Et erit quasi signum*, etc. (AUG., *quæst. 48 in Exod.*). Quid est quod ait cum de pas-

cha præcipit, etc., usque ad alioquin gratia jam non esset gratia.

VERS. 13-15. — *Omne autem primogenitum hominis*, etc. (CYRILL.) Primogenita hominum redimi jubet, ut homicidium vetet: qui omnia ut incorruptibilia creavit.

(GREG., lib. *xxvii Moral.*, cap. 1.) Asinus immunditiam, ovis innocentiam significat. Asini ergo primogenitum ove mutare, est immundæ vitæ primordia innocentiam simplicitate convertere, ut postquam peccator illa egit quæ ut immunda Dominus respuit, ea jam agendo proferat quæ Dei sacrificio imponat. Omnes enim in peccato nati sumus, et ex carnis delectatione concepti, culpam originalem nobis contraximus. Unde etiam voluntate nostra peccatis implicamur. Sed et qui post malitiam carnis ad innocentiam convertitur cordis, primogenitum asini mutat ove, malitiam scilicet prioris vitæ. Qui enim qualis prius fuit desinit esse, et apprehensa carnis munditia innocentiam custodit, in oblationem Dei primogenitum asini ove mutavit.

VERS. 16. — *Et quasi appensum*. Hoc male intelligentes Judæi, pictatiam vel phylacteriam capitibus circumligabant, in quibus decem verba scripta ante oculos habebant.

VERS. 17. — *Igitur cum emisisset*, etc. (GREG. lib. *xxiv Moral.* cap. 13). Sæpe conversi in ipso aditu suæ conversionis tranquillitatem carnis, dona prophetiæ, prædicamenta doctrinæ, signorum miracula vel gratiam curationum accipiunt. Postea duris tentationum probationibus fatigantur, a quibus liberos se esse credebant: quia si in principio tentationum amaritudo pulsaret, facile ad vitam redirent, a quibus non longe recesserunt. De Ægypto ergo exentibus e vicino bella subtrahuntur: quia relinquenti-bus sæculum quædam prius tranquillitas ostenditur, ne in ipsa teneritudine et inchoatione turbati, ad hoc quod reliquerant, redeant: prius ergo suavitatem securitatis sentiunt, prius pacis quiete nutriuntur; post cognitam vero dulcedinem tanto tolerabilius tentationum certamina susinent quanto in Deo alius cognoverunt quæ ament.

VERS. 18-20. — *Non eos duxit Deus*, etc. (AUG., *quæst. 49*). Hic ostenditur omnia fieri debere quæ consilio recte fieri possunt, ad evitanda ea quæ adversa sunt, etiam cum Deus apertissime adiutor est (*Epist. ad Dam.*, tom. 1).

Et armati ascenderunt filii, etc. (HERON.) Aquila, qui non contentiosus, ut putant, sed studiosus verbum interpretatur ad verbum, ubi *LXX* posuerunt, *quinta autem generatione ascenderunt filii Israel de terra Ægypti*, transtulit, et *armati ascenderunt filii Israel de terra Ægypti*, licet pro eo quod nos *armati* diximus, secundum Græci sermonis ambiguitatem *instructi* vel *muniti* propter supellectilem quo Ægyptios exspoliaverunt, possit intelligi. Sed ubi *LXX*, *quinta generatione* posuerunt, qui Hebræorum libros diligenter inspexerunt, non quinta, sed quinque, scriptum afferunt, ut sit sensus: quinque autem as-

cenderunt filii Israel de terra Ægypti; quod quia A minus videbatur intelligi, adjuncta generatio est. Aquila vero, et in cæteris, et in hoc præcipue loco, proprie transtulisse dicitur, sicut synagogarum consonant universa subsellia.

(AUG., quæst. 53.) *Quinta autem progenie, etc. Utrum progeniem in centum annis vult computare, etc., usque ad Naason genuit Salmon.*

VERS. 21-22. — *Dominus autem præcedebat eos, etc. (ORIG.) Cum a te tertiz diei mysterium fuerit receptum, incipiet te deducere Deus et viam salutis ostendere.*

(GREG.) In igne terror, in nube visionis lene blandimentum. Dies, vita justis; nox, peccatoris. Unde Ephes. v : *Fuistis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino, etc. In die per nubem columna B monstrata est, et in nocte per ignem; quia omnipotens Deus et blandus justis, et terribilis apparebit impiis. Hos ad iudicium veniens, per lenitatis mansuetudinem mulcet, illos per iustitiæ districtiorem terret. Aliter columna nubis in eremo populum præibat, et splendore ignis non in die, sed in nocte radiabat : quia Christus conversationis suæ exemplo ducatum sequentibus præstans, de iustitia sua confidentibus nulla luce claruit; peccatorum vero tenebras agnoscentibus, igne sui amoris infulsit. Christus nubes et columna, quia rectus, et firmus, et fulciens infirmitatem nostram; quia nocte lucens, per diem non lucens, ut qui non vident, videant; et qui vident, cæci fiant (Joan. ix). Christi quoque sacramentum tanquam in die manifestum est in carne C velut in nube : in iudicio vero tanquam in terrore nocturno; quia tunc erit magna tribulatio, tanquam ignis lucebit justis, et ardebit iniustus.*

CAPUT XIV.

VERS. 2. — *Phihahiroth, quæ est inter Magdalum, etc. (ORIG., hom. 5 in Exod.) Videamus quæ via præcipitur eligenda. De Othon, inquit, conversi, iter facite inter Epauleum et Magdalum, quod est contra Beelsephon, etc. Epauleum ascensio tortuosa, Magdalum turris, Beelsephon ascensio speculæ, vel habens speculam, interpretatur. Credebat forsitan quod ostenderet Deus planum iter et molle, sed ascensio est et tortuosa. Non enim proclive iter est quo tenditur ad virtutes, sed ascenditur anguste et difficulter. Unde Matth. vii : *Arcta est enim et angusta via quæ ducit ad vitam. Est ergo iter quo inceditur ascensio D tortuosa, et ascensio speculæ vel habens speculam. Ascensio ad actus pertinet, specula ad fidem; ostenditur ergo quia et in actibus et in fide multa est difficultas, multus labor : multæ enim tentationes nobis occurrunt, multa offencula, volentibus agere quæ Dei sunt. Deinde in fide multa invenies tortuosa, plurimas quæstiones, objectiones hæreticorum, contradictiones infidelium : hoc ergo iter agendum est sequentibus Dominum. Sed et turris est in hoc itinere, de qua dicitur Luc xiv : *Quis vestrum volens turrim ædificare, non prius sedens comouat sumptus, si habet unde perficiat? Ista est***

ergo turris ex his ardua et excelsa virtutibus; quod videns Pharaon dicit : *Errant isti. Apud Pharaonem, qui Deum sequitur errare dicitur, quia iter sapientiæ tortuosum, multas habens difficultates et anfractus. Si constiteris unum Patrem invisibilem, et unum unigenitum ejus Jesum Christum, et unum Spiritum sanctum, tortuosum, difficile et incredibile videtur hoc in infidelibus. Si dicis Deum majestatis crucifixum filium hominis esse, qui de cælo descendit : tortuosa videntur hæc et difficilia ; qui audit (nisi eum fide audiat), dicit quia errant isti. Sed tu fixus esto in hac fide, sciens quia Deus ostendit tibi hanc viam fidei, qui ait : *Tollentes de Othon castra, collocate inter Epauleum et Magdalum.**

*Fuisset. (ORIG.) Fugiens Ægyptum venis ad ascensionem operis et fidei, et ad ædificium turris : venis ad mare, et occurrunt tibi fluctus tentationum. Unde II Tim. iii : *Qui enim volunt pie vivere in Christo, persecutionem patiuntur, quia tentatio vita nostra est super terram. Sed si Moysen, id est legem Dei, sequeris, Ægyptus te insectatur. Sed vide quid fiet : *Leuavit, inquit, angelus Domini, qui antecedebat castra Israel, et abiit post illos. Eleuavit et columnam nubis a facie eorum, et stetit post illos, et intravit inter castra Ægyptiorum et Israel. Hæc columna nubis populo Dei efficitur murus : Ægyptiis imponit tenebras; non transfertur columna ignis ad Ægyptios, ut videant lucem : sed nubis, ut in tenebris maneant, quia dilexerunt tenebras, non lucem. Et tu ergo si ab Ægyptiis recedas, si de potestate dæmonum fugias, vide quanta tibi præparantur auxilia, dummodo in fide fortis permanes : nec Ægyptiorum equitatus et quadrigæ perterreant, nec reclames contra Dei legem, id est Moysen, dicens : *Tanquam non essent sepulcra in Ægypto, ita eduxisti nos.****

VERS. 11-12. — *Forsitan non erant sepulcra, etc? (ORIG., homil. 5 in Exod.) Hæc fatiscantis in tentatione animi verba sunt : beatus est qui sic tentationes excipit ut nulla ei cogitatio ambiguitatis obrepat. Petro etiam dicitur Matth. xiii : *Modicæ fidei, quare dubitasti? Tentationis et fragilitatis hæc verba sunt. Alioquin falsum est, melius est enim in eremo mori quam Ægyptiis servire. Qui enim in eremo moritur, hoc ipso quod separatus est ab Ægyptiis, id est rectoribus tenebrarum et e potestate Satanæ, habuit aliquem profectum, etiamsi ad integrum non potuit pervenire. Melius est enim perfectam vitam quærenti in itinere mori, quam nec proficisci. Unde eorum videtur falli opinio, qui dum arduum et periculosum iter virtutis exponunt, nec incipiendum judicant. Melius est enim in itinere mori, quam inter Ægyptios necari et falsis atque amaris fluctibus obrui.**

VERS. 13-14. — *Ægyptios enim quos nunc, etc. (AUG. quæst. 5 in Exod.) Sicut enim vidistis Ægyptios hodie, non apponetis amplius videre eos in æternum tempus. Quomodo autem sunt accipienda hæc ver-*

verba, cum viderint postea Israelitæ Ægyptios? An quia isti qui tunc videbant, non eos ulterius viderunt, quia et illi mortui sunt qui sequebantur, et isti omnes quisque die mortis suæ? Nam posterorum viderunt posteros illorum. An, non eos videntis sicut hodie, intelligendum est, non sicut hodie persequentes et inimicos, ut nulla sit quæstio nec de æterno tempore quod hic posuit, quia etsi videntur se utriusque tempore resurrectionis, non sic ut hodie.

VERS. 15-17. — *Quid clamas ad me?* etc. (GREG.) Voces apud aures Dei non faciunt verba nostra, sed desideria. Æternam enim vitam si ore petimus, nec corde desideramus, clamantes tacemus: si vero corde desideramus, ore tacemus, tacentes clamamus. Unde in eremo cum populus vocibus perstreperet, et Moses a strepitu verborum taceret, silens auditur, et dicitur ei: *Quid clamas ad me?* In desiderio enim clamor secretus non pervenit ad aures humanas, divinas replet.

(ORIG., ut supra.) Nulla vox Moysi auditur, et Dominus dicit: *Quid clamas ad me?* Velim scire quomodo sancti clamant sine voce ad Deum. Apostolus ad Gal. iv, dicit: *Quia dabit Deus Spiritum Filii sui in cordibus nostris clamantem: Abba, Pater.* Et addit: *ipse Spiritus interpellat pro nobis gemitibus inenarrabilibus.* Et iterum Rom. viii: *Qui autem scrutatur corda, scit quid desideret spiritus.* Sic ergo postulante Spiritu sancto per silentium clamor sanctorum auditur. Jubetur Moses virga percutere mare, ut ingredienti populo Dei cedat, et aquæ quæ timebantur, dextra lævaque murus effectæ, non solum perniciem nesciant, sed etiam munimen exhibeant. Soliditatem recipit liquor, et solum maris arescit in pulverem: bonitatem Creatoris intellige, si voluntati ejus obtemperes, si legem ejus sequaris, elementa tibi contra naturam servire compellit. Audivi a majoribus traditum quod singulis tribubus singulæ aquarum divisiones factæ sunt, et propria unicuique via. Idque ostenditur ex eo quod dicitur psalmo cxxxv: *Qui divisit mare Rubrum in divisiones,* etc. Et alibi, psal. lxxvii: *Ibi Benjamin minor in stupore. Principes Juda, duces eorum, principes Zabulon et principes Nephthali:* proprius unicuique tribui enumerari videtur ingressus. Apostolus baptismum in Mose consummatum dicit in nube et in mari, ut qui baptizaris in Christo, in aqua et in Spiritu, scias te insectari Ægyptios et ad servitium revocare, rectores scilicet mundi, et spirituales nequitas, quibus ante servisti. Sed tu descendis in aquam, et evadis incolumis et novus ascendis peccatorum sordibus ablutus, paratus ad cantandum novum canticum. Ægyptii insequentes merguntur in abyssum, et si rogare videntur Jesum ne eos iterum mergat in abyssum.

(IB.) Aliter, si Ægyptum fugias, id est ignorantia tenebras, si sequaris Mosen, id est Dei legem, occurrat autem mare, id est, contradicentium fluctus, percutite et tu oblectantes undas virga, id est, verbo

legis et vigilantia Scripturarum; iter tibi disputando per adversarios pande, et cedent undæ victori, mirantibusque et stupore defixis qui ante contradicabant, legitimis disputationum lineis rectum fidei iter secabis, et in tantum doctrinæ verbo proficies, ut auditores tui, quos tu in verba legis erudisti, jam contra Ægyptios, velut fluctus maris, insurgent, nec solum impugnent, sed et superent et extinguant. Exstinguit enim Ægyptum, qui non agit opera tenebrarum, qui non carnaliter, sed spiritualiter vivit; qui cogitationes sordidas vel corde expellit, vel omnino non recipit, secundum illud Eph. vi: Assumentes scutum fidei, ut possitis omnia maligni ignita jacula extinguere. Hoc ergo modo possumus etiam Ægyptios hodie videre mortuos, et ipsum Pharaonem, si tanta fide vivamus, ut Deus conterat Satanam sub pedibus nostris velociter per Jesum Christum.

VERS. 19-20. — *Tollensque se angelus Dei,* etc. (STRAB.) Angelus, qui nuntius interpretatur, significat doctores, qui nobis præcepta vitæ annuntiant, et cum nube, id est scientia Scripturarum castra Israel, id est Ecclesiam præcedunt, quia cum scientia Scripturarum præsent. Supervenientibus Ægyptiis retrorsum abit, quia tempore persecutionis opponent se pro subjectis. Nubes vero tenebrosa erat Ægyptiis, lucida Hebræis.

VERS. 21-31. — *Tota nocte,* etc. Quia toto tempore hujus vitæ, quam nox significat, Spiritus sancti gratia aquas baptismi fidelibus meabiles facit, ut de spirituali Ægypto in terram promissionis transeant: hostium vero suffocat exercitum.

(ISTD.) Mare Rubrum baptismum Christi sanguine consecratum significat; hostes a tergo sequentes cum rege moriuntur, quia peccata præterita in baptismo delentur, et diabolus suffocatur: premunt Ægyptii usque ad mare, et peccata usque ad baptismum. Post transitum maris Rubri cantat populus submersis hostibus infidelibus, et fideles de lavacro ascendentes, extinctis peccatis, hymnum decantant dicentes: *Cantemus Domino, gloriose enim,* etc.

CAPUT XV.

VERS. 1. — *Tunc cecinit Moyses,* etc. (ORIG., homil. 6 in Exod.) Multa cantica legimus in Scripturis, sed hoc primum omnium est quod, Ægyptiis et Pharaone submerso, post victoriam cantatur. Mos enim sanctorum est, ubi adversarius vincitur (quia sciunt non sua virtute, sed Dei gratia victoriam factam), hymnum Deo glorificationis offerre. Accipiunt tamen canentes tympana in manibus, sicut de Maria et Aaron refertur. Et tu ergo, si mare Rubrum transieris, si Ægyptios submergi videris, et Pharaonem præcipitari in abyssum, potes hymnum Deo gratanter canere, et dicere: *Cantemus Domino gloriose,* etc. Dignius autem hoc dices, si habueris in manu tympanum, id est, si carnem tuam crucifixeris cum vitis et concupiscentiis.

Gloriose enim, etc. (ORIG.) Non sufficit, *glorificatus*

est; aliud est enim glorificari, aliud gloriose glorificari. Cum enim Christus carnem pro nobis suscepit, glorificatus est, qui venit quærere quod perierat, non tamen gloriose, quia non habebat speciem neque decorem; glorificatus est cum venit ad crucem, et pertulit mortem; unde Joan. xvii: *Pater, venit hora, glorifica Filium tuum*, etc. Erat ergo et gloria passio crucis, ubi et glorificatus, non gloriose quidem, sed humiliter; unde Phil. ii: *Humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis*. Et Sap. ii: *Morte turpissima condemnemus eum*. In his ergo glorificatus est de se humiliter, non gloriose; unde Lucæ xxiv: *Quia oportebat pati Christum, et sic intrare in gloriam suam*. Cum venerit in gloria Patris, et angelorum iudicare terram, et verum Pharaonem, id est diabolum, interficiet spiritu oris sui, cum refulgebit in majestate Patris: tunc gloriose glorificabitur, cum omnes honorificabunt Filium sicut honorificant Patrem.

Magnificatus est, equum et ascensorem defecit in mare, etc. In signis Ægypti. Sed gloriose magnificatus est, quia Pharaonem et exercitum ejus submersit. Vel magnificatus est, miracula ante passionem faciendo, prædicando, in cruce moriendo: sed gloriose magnificatus est, cum resurrexit victor victo diabolo, spoliato inferno.

Equum, etc. (ORIG.) Homines qui nos insequuntur equi sunt; et omnes qui in carne nati sunt, figuraliter equi sunt, et habent ascensores suos. Sunt quos Dominus ascendit, et circumeunt omnem terram; de quibus dicitur Habac. iii: *Equitatus tuus salus*. Alios ascendit diabolus et angeli ejus. Judas equus erat, et eum ascensorem habuit Dominum, de equitatu salutis erat: cum cæteris enim apostolis missus ægrotis salutem et languentibus præstitit sanitatem; ubi diabolo se substravit, qui post buccellam in eum intravit, equus Satanæ factus, et illius habenis ductus contra Dominum equitavit. Omnes ergo persecutores equi sunt hianientes, sed habent angelos malos, quibus aguntur ascensores, et ideo feroces sunt. Si videris persecutorem tuum nimis sævientem, scito quia ab ascensore pungitur, et ideo sævus est et truculentus.

VERS. 2. — *Iste Deus meus*, etc. (ORIG.) Hic ergo et Deus erit meus et Deus patris mei. Pater noster qui nos fecit et genuit, Christus est, qui dixit Joan. xvi: *Vado ad Patrem meum*, etc. Si ergo agnoscam quod Deus meus sit, glorificabo eum; si etiam quod patris mei, exaltabo eum: altior enim intellectus est quomodo Christus, ut unius Dei constringat et uniat veritatem, Deum suum dicit, quem natura Patrem novit.

VERS. 3. — *Dominus quasi vir pugnator*, etc. (ORIG.) Alia littera: *Dominus conteret bella*. Amos ix: *Dominus nomen est illi*. Non modo pugnas visibiles conterit, sed eas etiam quæ nobis sunt adversus principatus, et potestates, et rectores tenebrarum harum. — *Dominus enim nomen est illi*, et non est

ulla creatura cujus Dominus non sit. Quadrigas Pharaonis et exercitum ejus projecit in mare: electos ascensores, ternistratores demersit in mare Rubrum. Pharaon, velut potentior in malitia, et regnum nequitiae tenens, quadrigas agit: non illi satis est unum equum ascendere, sed plures simul agit, et torto verberare cogit. Quos cum videris in luxuria turpiores, in crudelitate sæviores, in avaritia tetriores, scito de quadrigis esse Pharaonis, quas curru suo subjugat: in ipsis fertur et volitat per apertos scelerum campos, effusus habenis. Sunt alii ascensores electi, scilicet ad malitiam.

(ORIG.) Ternistratores ideo dicuntur, quia triplex est hominibus peccandi via. In facto enim, in dicto et in cogitatione peccant. Ideo ternistratores per singulos dicuntur, quia istas tres in nobis possident vias peccandi, et semper speculantur et agunt insidiis, ut aut ille ex misero homine sermonem malum eliciat, aut ille iniquum opus extorqueat, aut ille cogitationem pessimam rapiat. Denique semen veri Dei ubi cadit et deperit, triplex describitur locus, secus viam, in spinis, in petrosis. Econtrario terra bona affert triplicem fructum, sexagesimum, centesimum, tricesimum (Matth. xiii). Triplex enim est etiam bene agendi via, quia vel opere, vel cogitatione, vel verbo aliquid boni agitur; unde ait Apostolus I Cor. iii: *Qui ædificat supra fundamentum argentum, aurum, lapides pretiosos*, triplicem honorum indicans viam; viam malorum dicens ligna, fenem, stipulam. Isti ergo ternistratores sunt angeli nequam, qui in his viis observant, ut quemlibet agant in peccatum; quos immerget Dominus in mari Rubro, et ignitis fluctibus tradet in die iudicii, et pœnarum pelago teget.

VERS. 5, 6. — *Descenderunt in profundum quasi lapis*. (ORIG.) Quia scilicet tales non erant lapides de quibus suscitarentur filii Abraham, sed qui amarent profundum et liquidum elementum, id est amaram et fluxam præsentium voluptatem. Unde de ipsis dicitur: *Demersi sunt quasi plumbum in aqua validissima*. Peccatores graves sunt, et iniquitas super talentum plumbi legitur sedere: inde iniqui merguntur in profundum quasi plumbum, sancti vero ambulant super aquas, quia leves sunt, et peccati pondere non gravantur. Christus super aquas ambulavit, qui vere peccatum non fecit: ambulavit et Petrus, sed paululum dubitavit; habuit enim aliquid plumbi, propter quod dicitur ei Matth. xiv: *Modica fidei, quare dubitasti?* Omnes ergo per ignem salvantur, ut si forte de specie plumbi quidquam fuerit admissum, ignis decoquat et resolvat, ut efficiantur omnes aureum optimum, quia aurum terræ illius optimum quam habituri sunt sancti; et sicut fornax probat aurum, ita homines justos tribulatio. Veniendum est ergo omnibus ad confitorium. Sedet enim Deus et constat, et purgat filios Juda. Si quis multa opera bona et parum iniquitatis attulerit, illud parum tanquam igne resolvitur et purgatur, et totum remanet aurum purum.

Si quis plus plumbi attulerit, plus exuritur, ut amplius decoquatur; ut et si parum, tamen aliquid auri purgati resideat; qui vero totus plumbeus venit, demergitur quasi plumbum in aqua validissima.

VERS. 7-10. — *Misisti iram tuam*, etc. (Aug. *quæst.* 55 in *Exod.*) Alia littera: *Misisti spiritum tuum et cooperuit eos mare*, etc. Ecce jam quinto commemoratur Spiritus Dei, etc., usque ad Scriptura tantummodo jubens sine adjutorio gratiæ.

VERS. 11. — *Quis similis tui*, etc. (ORIG., ut supra.) Non simulacris gentium comparat Deum, nec dæmonibus qui sibi falso nomen deorum asciscunt, sed dicit illos deos qui per gratiam et participationem Dei appellantur, secundum illud psal. LXXXI: *Ego dixi: Dii estis*. Et ibid.: *Deus stetit in synagoga deorum*. Sed hi quamvis capaces sint Dei, et hoc nomine per gratiam donari videantur, nullus ei similis in potentia vel natura; quod autem dicitur, *similes ei erimus*, similitudo hæc non ad naturam, sed ad gratiam revocatur, sicut pictura est similis ei cujus imago in ipsa exprimitur, quantum ad gratiam, sed longe dissimilis quantum ad substantiam. Illa enim species carnis est, et decor vivi corporis; ista colorum fucus, et cera tabulis sensu carentibus superposita. Nullus ergo in diis similis Domino, invisibilis scilicet, incorporeus, incommutabilis, sine initio et sine fine. Nullus creator omnium nisi Pater creans omnia per Filium, et in Spiritu sancto omnia sanctificans.

VERS. 12, 13. — *Extendisii*, etc. (ORIG.) Monet me quod ait: *Extendisti dexteram tuam et devoravit eos terra*, quasi ut devorarentur a terra, causa fuerit quod dexteram extendit. Si consideres quomodo exaltatus Dominus in cruce tota die extendit manum ad populum non credentem, sed contradicentem, et quomodo infidelem populum qui clamavit: *Crucifige, crucifige eum* (Joan. XIX), mors iniquitatis oppresit, invenies quomodo extendit dexteram, et devoravit eos terra. Non tamen omnino desperandum. Si enim qui devoratus est, respiscat, potest evomî sicut Jonas. Omnes nos aliquando terra devorabat et in inferni penetralibus retinebat: ideo Christus descendit non solum ad terras, sed etiam ad inferiora terræ: et ibi invenit nos devoratos, et sedentes in umbra mortis; inde educens nos non solum terræ, ne iterum devoremur, sed regnum præparat cælorum.

(ORIG.) Impios etiam hodie terra devorat, qui semper de terra cogitant, terrena faciunt, de terra loquuntur, litigant, terram desiderant, in ea spem suam ponunt, ad cælum non respiciunt, futura non cogitant, iudicium Dei non metuunt, nec promissa ejus desiderant; talem cum videris, dicit quia devoravit eum terra: et si quem videris luxuriæ et voluptatibus corporis deditum, in quo nil animus valet, sed totum libido possidet, dicit quia devoravit eum terra.

VERS. 14, 15. — *Ascenderunt*, etc. (ORIG.) Audic-

runt gentes et iratæ sunt, dolores apprehenderunt habitatores Philistiim, etc. Quantum ad historiam, nullum de his gentibus interfuisse mirabilibus constat: quomodo ergo terrore territæ vel iratæ Philistiim, et Moabitæ, et Edom, et reliquæ quas enumerat, nationes? Sed, spiritualiter, invenies quia Philistiim, id est *cadentes poculo*; et Edom, scilicet *terrenus*, trepidant: et eorum principes cursitant et pavent constricti doloribus, cum vident regna sua, quæ in inferno sunt, penetrata ab eo qui descendit in inferiora terræ, ut eriperet eos qui possidebantur a morte. Hinc timent et tremunt, quia senserunt magnitudinem brachii ejus; hinc etiam tabuerunt habitatores Chanaan, id est *mutabiles et mobiles*, cum viderunt moveri regna sua, et alligari fortem. Veniat ergo super eos timor, et tremor: tremor et timent dæmones crucem Christi, in qua triumphati sunt, et exuti principatus eorum et potestate. Timor ergo et tremor cadent super eos, cum in nobis signum crucis fideliter fixum viderint, et magnitudinem brachii quod Dominus expandit in cruce, sicut dicit Isa. LXV: *Tota die expandi manus meas ad populum non credentem*, etc. Non te aliter timebunt, nec tremor tuus irruet super eos, nisi viderint in te crucem Christi, ut dicas: *Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi* (Gal. VI).

VERS. 15, 16. — *Fiant immobiles quasi lapis*, etc. (ORIG.) Fieri tanquam lapidem non est natura esse lapidem. Non enim fieret nisi quod non erat. Hoc propter illos diximus qui malæ naturæ Pharaonem vel Ægyptios dicunt fuisse, nec ex libertate arbitrii in hoc esse deductos; et qui creatorem Deum accusant, tanquam sævum, qui homines vertat in lapides: non dixit: *Fiant tanquam lapides* et tacuit, sed tempus statuit et mensuram dominationis, scilicet *donec pertranseat populus tuus*. Prior populus qui fuit ante nos, factus est tanquam lapis durus et incredulus, non ut lapidis natura maneat, sed donec pertranseat populus quem Dominus acquisivit. Unde Rom. XI: *Cæcitas enim ex parte contigit in Israel, donec plenitudo gentium intraret, et tunc Israel salvus fiet*; qui per incredulitatem factus est tanquam lapis, unde Matth. III: *Potens est enim Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahamæ*. Sed cum creator sit omnium, quomodo acquisisse dicitur quod suum esse dubium non est? Dicitur enim in cantico Deuteronomii: *Nonne hic ipse Dominus Deus tuus, qui fecit et creavit te, et acquisivit te?* (Deut. XXXII.) Videtur enim unusquisque i lud acquirere quod non fuit suum. Unde hæretici de Salvatore dicunt quia non erant sui quos acquisivit: dato enim pretio mercatus est homines quos Creator fecerat, et certum esse aiunt unumquemque emere quod suum non est. Apostolus enim ait I Cor. VII: *Pretio empti estis*. Sed audi Prophetam: *Peccatis vestris venundati estis, et pro iniquitatibus vestris dimisi matrem vestram* (Isa. I). Dei ergo creaturæ omnes sumus, sed peccatis suis

quisque venditur, et a Creatore discedit. Dei ergo sumus, secundum quod ab eo creati sumus : effecti vero servi diaboli, secundum quod peccatis nostris venundati sumus. Veniens autem Christus redemit nos servientes diabolo, cui nos peccando vendidimus, et ita videtur suos recepisse, quos creavit ; et alienos acquisisse, qui alienum dominum peccando acquisierant. Sed recte nos redemisse dicitur, qui pro pretio nostro sanguinem suum dedit. Sed quid tale ut nos mercaretur diabolus dedit ? Homicidium pecunia diaboli est, ille enim ab initio homicida est : fecisti homicidium, diaboli pecuniam accepisti. Idem dicendum est de adulterio, sacrilegio, furto, falso testimonio et hujusmodi : hac pecunia enim emit et efficit sibi servos omnes qui de hujusmodi censu ejus quantumcunque susceperint.

VERS. 17. — *Introduces eos et plantabis*, etc. (ORIG.) Non vult nos Dominus in Ægypto plantare, nec in dejectis et humilibus locis, sed in monte hæreditatis suæ. De hac plantatione Propheta dicit psal. LXXIX : *Vineam de Ægypto transtulisti, ejecisti gentes et plantasti eam : dux itineris fuisti in conspectu ejus, et plantasti radices ejus, et replevit terram. Operuit montes umbra ejus, et arbusta ejus cedros Dei.* Advertis quomodo plantat Deus et ubi ? Non plantat in vallibus, sed in montibus, in excelsis et in sublimibus locis. Quos enim educit de Ægypto, id est sæculo ad fidem, non vult iterum in humilibus locare, sed conversationem eorum sublimem esse, et in montibus habitare et in excelsis, non per terram repere. Non ultra vult vineam suam in humili dejectos habere fructus, sed palmites sursum duci, in alto locari, traduces fieri : et traduces non in humilibus arboribus, sed in excelsis et in altissimis cedris Dei, prophetis scilicet et apostolis : quibus si nos adjungamur, vitis quam transtulit Deus de Ægypto, et per ramos eorum nostri palmites diffundantur, et ipsis innexi traduces efficiamur charitatis ad invicem vinculis nexi, fructum plurimum afferemus. *Nam omnis arbor quæ non facit fructum bonum excidetur et in ignem mittetur* (Matth. III).

Firmissimo habitaculo tuo, etc. (ORIG.) In præparata habitatione quam præparasti, Domine. Vide clementis bonitatem Domini : non vult te inducere ad laborem, non vult ut ipse facias tibi habitaculum ; jam te ad præparatam inducet habitationem. Unde Joan. IV : *Alii laboraverunt, et vos in labores eorum introistis.*

Sanctuarium tuum, etc. (ORIG.) *Sanctimonium tuum, Domine*, etc. Sanctimonium dicitur tabernaculum Dei, vel templum, eo quod sanctificat accedentes. Hebr. IX hoc non dicitur manu hominum factum, sed manu Dei : propter te ergo Deus et plantat et ædificat ; agricola efficitur et structor, ne tibi aliquid desit. Unde Apostolus I Cor. III : *Dei agricultura, Dei ædificatio estis.* Quid est ergo hoc sanctimonium non manu hominum, sed Dei præparatum. Prov. IX : *Sapientia ædificavit sibi domum*, id est, carnem Christi, non manu hominis, id est, non

A opere humano : templum carnis ædificatur in Virgine, sed lapis sine manibus excisus crevit, et factus est mons magnus (Dan. II) : hoc est sanctimonium carnis assumptæ, et sine manibus et sine opere hominum de monte humanæ naturæ et substantia carnis excisum.

VERS. 18. — *Dominus regnabit*, etc. (ORIG.) *Domine, qui regnas in sæculum et in sæculum et adhuc.* Quoties dicitur *in sæculum*, longitudo quidem temporis, sed esse aliquis finis indicatur ; et si in aliud sæculum dicitur, aliquid longius indicatur, sed tamen finis ponitur : et quoties sæcula sæculorum nominantur, fortasse, licet ignotus nobis, tamen a Deo statutus aliquis terminus indicatur. Quod vero hic addidit *et adhuc*, nullum sensum termini alicujus aut finem relinquit : quodcumque enim cogitaveris, in quo finem putes consistere, semper dicit tibi sermo propheticus, *et adhuc* ; velut si tibi dicat, Putas in sæculum sæculi Dominum regnatum ; et adhuc putas in sæcula sæculorum : et adhuc, et quodcumque dixeris de regni ejus spatiis, semper dicit tibi propheta, *et adhuc.*

VERS. 19. — *Filii autem Israel*, etc. (ORIG.) Et tu si filius es Israel, potes ambulare per siccum in medio maris. Si fueris in medio nationis pravæ et perversæ, sicut lumen solis in medio peccatorum incedens, non te infundet humor peccati, et per hunc mundum transeuntem nulla libidinis unda resperget, nullus cupiditatis æstus verberabit. Qui Ægyptus est, et sequitur Pharaonem, vitiorum fluctibus mergitur. Qui vero sequitur Christum, et sicut ille ambulavit, ambulat, aqua ei sit inurus dextra levaque. Ipse autem media via incedit, per siccum non declinat ad dexteram neque ad sinistram, usquequo exeat ad libertatem, et hymnum victoriæ Domino canat dicens : *Canemus Domino*, etc.

VERS. 20, 21. — *Tympanum*. (STRAB.) Secundum Hieronymum est genus tubæ in summo habens stipulam vel fistulam ; per quam vocem reddit sonoram. Chorus, secundum eundem, pellis simplex cum duabus cicutis ; per alteram inspiratur, per alteram sonum reddit : per utrumque ergo angusta intelligentia veteris legis designatur. Quam enim breve sit et minimum inde ostenditur, quia manu mulieris portatur. Secundum Cassiodorum tympanum est pellis extensa inter duo ligna : per quod maceratio carnis designatur. Chorus autem est multitudo simul canentium et dicitur chorus quasi cœvorum cantus. Quod ergo in choro æqualiter omnes voces resonant, per eum charitas significatur, qua omnes in Christo unum sumus. Quicumque ergo Deo in jubilo laudes reddit, in choro, hoc est in charitate, hoc agat, et in tympano, id est in mortificatione carnis. Unde psal. CL : *Laudate eum in tympano et choro*, etc.

VERS. 22. — *Tulit autem Moses Israel*, etc. Baptizati per mundum quasi per desertum post transitum maris Rubri ducuntur, nondum habentes promissam patriam, sed sperantes et expectantes per patientiam,

dum laboriosa et periculosa tentatione fatigantur. A Sed ne revertantur corde in Ægyptum, nec ibi Christus deserit: nam et illa columna non recedit.

VERS. 23, 24. — *Et venerunt, etc.* (ORIG., *hom. 6 in Exod.*) Post transitum maris Rubri, post choros et tympana, post triumphales hymnos, venit ad Mara, aquam scilicet *antaram*, quam populus bibere non poterat; venit ad periculum sitis. Sed clamavit Moses ad Dominum, et ostendit ei lignum, quo dulcis facta est aqua, et ibi posuit Deus illi justitias et iudicium; ubi scilicet amaritudo, ubi sitis, et, quod gravius est, in abundantia aquarum, alius non erat locus dignior et aptior. Præterea quod dicit, *ostendit illi lignum Deus*, et misit illud in aquam, et facta est dulcis, quasi non posset sine ligno aquam facere dulcere Deus, aut Moses lignum nesciret. Sed si lex secundum litteram accipiatur, amara est et ipsa Mara. Quid enim tam amarum quam ut puer octavo die circumcisionis vulnus accipiat, et rigorem ferri tenera patitur infantia? Amarum est enim poculum legis, populus Dei, non qui in Mose baptizatus est in nube et in mari, sed qui in spiritu et aqua non possit bibere et gustare, nec hostiarum ferre amaritudinem, nec sabbati observantiam. Sed si Deus ostendat lignum quod mittatur in hanc amaritudinem, dulcis fit aqua legis et potabilis. Prov. III: *Sapientia lignum vitæ est in omnibus amplectentibus eam*. Si ergo lignum sapientie Christi missum fuerit in lege, ostendens quomodo debeat intelligi circumcisio, sabbatum, lex lepræ et hujusmodi, amaritudo legis vertitur in dulcedinem intelligentie spiritualis, ut populus bibere possit qui idola reliquit et ad Deum confugit. Si audiat legem de sacrificiis docentem, continuo refugit et bibere non potest. In hanc ergo amaritudinem, id est litteram legis, posuit Deus justitias et testimonia, velut scilicet in vasculo quodam sapientie suæ et scientie thesauros concludit [condidit]. Unde: *Habemus thesaurum istum in vasculis fictilibus* (II Cor. III). Ut ergo possit hæc aqua bibi, ostendit Deus lignum quod mittatur in eam, ut qui biberit non moriatur, non sentiat amaritudinem. Si quis ergo sine ligno vitæ, id est, sine mysterio crucis, sine fide Christi, sine intelligentia spirituali biberit, amaritudine morietur. Unde: *Littera occidit*, id est, aqua Mara, si bibatur non mutata et in dulcedinem versa.

VERS. 25-27. — *Qui ostendit ei, etc.* (AUG., *Quest. 57 in Exod.*) Genus ligni erat istam habens vim: an quolibet ligno facere poterat Deus, qui tanta mirabilia faciebat? Videtur tamen significare quod dictum est, *ostendit ei*, tanquam jam tale esset; nisi forte locus erat ubi ligna omnino non inveniebantur, ut hoc ipsum esset divini adjutorii, quod ei Dominus lignum ostendit, ubi nullum erat, et per lignum aquas dulces fecit, præfigurans gloriam et gratiam crucis. Sed in tali etiam ligno quis nisi creator et demonstrator laudandus est.

Ibi constituit ei præcepta. (ORIG., *hom. 7 in Exod.*)

PATROL. CXIII.

Quare addidit: Postquam posuit illi Deus justitias et iudicia, ibi tentabat eum dicens: Si audieris vocem Domini Dei tui. Videtur exponere quare justificationes et iudicia dedit, ut scilicet tentaret eos si audirent vocem Domini Dei, et mandata ejus custodirent. Nam quantum ad priorem populum, quid eis boni aut perfecti murmurantibus et contradicentibus mandaretur, qui paulo post, mirabilium Dei obliiti, ad idola convertuntur? Dantur ergo præcepta in quibus tententur; unde: *Dedi vobis præcepta et justificationes non bonas in quibus non vivent* (Ezech. XX). Tentati enim in præceptis non inveniuntur fideles, ideo inventum est eis mandatum esse ad mortem quod erat ad vitam. Idem enim, si servetur, vitam; si non servetur, mortem generat. Non servantibus ergo dicuntur mandata non bona, et in quibus non vivant. Sed admisto ligno crucis, in dulcedinem versa, et spiritualiter intellecta, et servata sunt mandata vitæ. *Cunctum languorem quem posui in Ægypto, non inducam super te*. Videtur dicere quod si quis servet mandata nullam ægri tudinem patiat, id est nec febres, nec alios dolores corporeos. Sed omnino Job justissimus, et omni pietate plenus, a capite usque ad pedes repletur ulcere pessimo. Sed justus non habent illas infirmitates quas Ægyptii. Ægyptus est mundus: diligere ergo mundum et quæ in mundo sunt, Ægyptius languor est; observare menses, tempora, stellarum cursibus adhærere, servire carni, luxuriæ operam dare et deliciis vacare, Ægyptius languor est.

Venerunt autem, etc. (ORIG., *ibid.*) Non ante in Elin ducitur populus, ubi erant duodecim fontes aquarum, quibus nil inerat amaritudinis, sed amœnitas plurima ex densitate palmarum: sed prius ductus est ad aquas salsas et amaras, quibus per lignum a Domino monstratum dulcoratis, venit ad fontes. Si historiam solam sequamur, non multum nos ædificat scire ad quem locum primo venerint, ad quem secundo. Primo autem ducitur populus ad litteram legis, a qua dum permanet in amaritudine sua, recedere non potest. Cum ergo per lignum vitæ fuerit indulcorata, et spiritualiter intellecta, de Veteri Testamento transit ad Novum, et ad duodecim apostolicos fontes, ubi reperiuntur arbores septuaginta palmarum. Non enim soli duodecim apostoli fidem Christi prædicaverunt, sed et alii septuaginta, per quos palmas victoriæ Christi mundus agnovit. Non sufficit ergo populo Dei aquam Mara bibere, quamvis indulcoratam per lignum vitæ; solum Vetus Testamentum non sufficit ad bibendum, veniendum est enim ad Novum, de quo sine scrupulo et difficultate potatur. Judæi etiam nunc apud Mara sunt, id est ad aquas amaras: nondum enim ostendit eis Deus lignum de quo dulcescunt, quia *nisi crediderint, non intelligent* (Isa. VII).

CAPUT XVI.

VERS. 2. — *Et murmuravit omnis congregatio Israel, etc.* (ORIG., *homil. 7 in Exod.*) O ingratus

populus! desiderat Ægyptum, qui Ægyptios vidit extinctos; et carnes Ægypti, qui Ægyptiorum carnes videt et piscibus datas et volatilibus! Murmurat adversus Moſen, imo Deum; sed primo ignoscitur, et secundo et fortassis tertio: sed si non desinant, sed persistent, audi quid sequitur, in libro Numerorum refertur (*Num. xxi*), et idem Apostolus retexit dicens (*I Cor. x*): *Neque murmuraveritis, sicut quidam eorum murmuraverunt, et a serpentibus perierunt. Scripta sunt hæc propter nos, in quos fines sæculorum devenerunt.* Sed si non desinimus murmurare et conqueri contra Deum, incurremus simile offensionis periculum vel exemplum. Cum enim de cœlesti intemperie, fructuum infecunditate, inbrium raritate, et de prosperitate aliorum et aliorum improſperitate causamur, contra Deum murmuramus. Sed hæc primo ignoscuntur, in persistentes graviter vindicantur, quia mittentur in eos serpentes, id est, immundis et veneficis spiritibus tradentur, qui occultis morsibus penetralia cordis depascantur.

(*Orig.*) Propter correctionem legentium indicatur populi peccatum: quia murmuraverit et ingratus fuerit beneficiis divinis, cum cœleste manna suscepit. Secundo mense, quinta decima die mensis, quod non sine ratione scriptum est. Reçordare de legibus paschæ quæ dicta sunt (*Num. ix*), et invenies ibi hoc esse tempus quod statuitur ad secundum pascha faciendum his qui immundi in anima fuerint, vel occupati negotiis peregrinis. Qui non fuerant immundi anima, vel non longe peregrinabantur, quarta decima die primi mensis fecerunt pascha; longe vero peregrini, et immundi, secundum pascha in hoc tempore faciunt, in quo manna de cœlo descendit. In die quo primum pascha sit, non descendit manna, sed in quo secundum: primum pascha populi Judaici est; secundum, nostrum. Nos enim sumus in anima immundi, qui *colebamus idola; et peregrini, et longinqui fuimus, hospites et peregrini testamentorum Dei*, etc. (*Eph. ii*.) Sed datur manna de cœlo, non in die quo primum pascha sit, sed quo secundum: *Panis enim qui de cœlo descendit* (*Joan. vi*) non venit ad illos qui primam solemnitatem celebrabant, sed ad nos, qui suscepimus secundam. *Etenim pascha nostrum immolatus est Christus, qui verus homo panis de cœlo descendit* (*I Cor. v*.) Videamus interim quid in hac die gestum monstretur: *Quarta decima die mensis secundi murmuravit populus, etc.*

Vers. 3. — *Sedebamus super ollas, etc.* Greges ovium habebant et armenta boum, de quibus comedere poterant; sed desiderio piscium et avium, quibus Ægyptus abundat, æstuabant.

Vers. 4. — *Ecce pluam, etc.* (*Orig., homil. 8 in Exod.*) Vellem primo super hanc scripturam cum Judæis habere sermonem, quibus credita sunt eloquia Dei, quid illis videatur de eo quod dicit: *Sex diebus continuis colligetis, die autem sexta duplum.* Apparet ergo sextum diem nominari qui ante sabbatum ponitur; sabbatum autem septimus dies est.

Quæro ergo qua die cœpit manna dari? et volo comparare Dominicam nostram cum sabbato Judæorum. Ex Scriptura enim apparet quia die Dominica primum datur manna, sex diebus continuis collectum; septima, quæ est sabbatum, cessatur. Quia ergo in die Dominica pluit Deus manna, et non in sabbato, intelligant Judæi jam tunc prælatam esse Dominicam nostram suo sabbato; et indicatum est quod non in ipso Dei gratia ad eos descenderit de cœlo, et panis cœlestis, qui est sermo Dei, ad eos non pervenerit; unde Ose. *iii*: *Diebus multis sedebunt filii Israel sine rege, sine principe, sine hostia, sine sacrificio, sine sacerdote.* In nostra autem Dominica semper Dominus pluit manna, id est cœlestia verba quæ nobis læta sunt. Illi infelices suspirant etiam manna sicut patres eorum, et non merentur accipere; non enim possunt manducare quod est minutum sicut semen coriandri, et candidum sicut pruina. Nihil enim in verbo Dei minutum, subtile et spirituale sentiunt, sed totum pingue et crassum. *Incrasatum est enim cor populi hujus.* Interpretatio quoque nominis hujus hoc sonat. Manna enim interpretatur *Quid est hoc?* Ipsa vis nominis ad discendum invitata, ut cum audis legem Dei recitari, inquiras semper et dicas doctoribus, *Quid est hoc?* Tu ergo si vis manducare manna, et suscipere verbum Dei, scito minutum esse et valde subtile, sicut semen coriandri: habet enim aliquid oleis quo nutrire et recreare possit infirmos. *Infirmus enim olus manducat* (*Rom. xiv*). Habet enim aliquid et rigoris, et ideo ut pruina; candoris autem et dulcedinis plurimum. Quid est candidius, splendidius eruditione divina? quid dulcius, suavius eloquiis Dei, quæ sunt super mel et favum?

Panes. Manna scilicet: locutio est qua panis pro alimento ponitur; amat autem Scriptura pluraliter magis *panes* quam singulariter dicere *panem*.

Ut tentem. Tentatio ista probatio est, non ad peccatum seductio; nec ideo probantur, ut Deus non noverit: sed ipsos ipsis ostendit quo humiliores fiant ad petendum adiutorium et ad noscendam Dei gratiam.

Vers. 5. — *Die autem sexto, etc.* (*Orig., hom. 7.*) In die sexto duplum colligatur in repositione, quantum sufficiat etiam sabbato. Sexta dies, hæc vita in qua nunc sumus, unde in sex diebus fecit Deus hunc mundum; in hac ergo die tantum repone debemus, quantum sufficiat in futuro. Si quid enim hic boni operis acquiras, si quid justitiæ, misericordiæ et pietatis recommendas, hoc tibi in futuro erit cibum. Qui enim acquirit hic decem talenta (*Luc. xix*), ibi accipiet decem civitates, et *quæ seminaverit homo, hæc et metet* (*Gal. vi*). Divites hujus sæculi ea recondunt quæ in hoc sæculo, imo cum hoc sæculo corrumpuntur: bona autem recondita permanent usque in crastinum. Scriptum est autem. *Qui infideles fuerunt, servaverunt de manna, et ebullierunt ex eo vermes et computruit; quod autem pro die sabbati reponeretur, permansit integrum.* Et tu

ergo si propter presentem vitam et amorem sæculi A
thesaurizas, continuo vermes ebulliunt, de quibus
dicitur Isa. LXVI : *Vermis eorum non moritur*; hos
generat avaritia et divitiarum cæca cupiditas his qui
habent pecuniam, et videntes in necessitate fratres
suos, claudunt viscera sua ab eis. Unde Apostolus
(*I Tim. vi*) præcipit *divitiibus non sublime sapere, neque sperare in incerto divitiarum, etc.*; nec aliunde
fiunt vermes in nobis, nisi ex manna, id est verbo
Dei. Unde Joan. xv : *Nisi venissem et locutus eis
fuissem, etc.* Post susceptum ergo verbum Dei si
quis peccat, efficitur ipsum verbum vermis, qui
ejus conscientiam semper fodiat et arcana pectoris
rodât.

VERS. 6. — (ORIG.) *Vespere sciatis, etc. Ad vesperam
sciatis quia ego Dominus; mane autem videbitis ma-
jestatem Domini.* Respondeant mihi Judæi quomodo
ad vesperam cognoscitur Dominus, et mane videat-
ur majestas ejus? Ubi agnitus est ad vesperam, et
ejus majestas visa est mane? Sed non intelligitur
hoc nisi in Evangelio (*Matth. xxviii*), in quo vespere
sabbati qui *lucescit in prima sabbati venit Maria
Magdalene et altera Maria ad sepulcrum, et invenerunt
lapidem revolutum a monumento, terræ motum factum,*
et monumenta aperta esse, et centurionem et cus-
todes sepulcri dicentes : *Vere hic Filius Dei erat.*
Agnitus est in hac vespera Dominus, quia ipse Do-
minus erat : agnitus est in virtute resurrectionis, et
mane gloria ejus visa est. Cum venissent aliæ mu-
lieres prima sabbati valde mane, invenerunt an-
gelos cum ingenti claritate sedentes ad sepulcrum,
et dicentes : *Non est hic, sed surrexit a mortuis.*
Venite et videte locum, etc. (Luc. xxiv.) Visa est ergo
majestas ejus mane, quia et per angelos resurrectio
nuntiata est.

VERS. 7-11. — *Nos vero quid sumus, etc. (Aug.,
quæst. 59 in Exod., tom. III.)* Non tantum se valere
quantum Deum voluerunt, etc., *usque ad Spiritum
sanctum Deum esse monstravit subjungens, Act. v :*
Non hominibus mentitus es, sed Deo.

VERS. 12-13. — *Vespere comeditis carnes (ORIG.,
ut supra.)* Moraliter intelligere possumus quod uni-
cuique nostrum mane est et initium diei, tempus
quo primum illuminamur et ad lucem fidei accendi-
mur. In hoc tempore carnes verbi non possumus
edere, id est, perfectæ doctrinæ capaces nondum
sumus; sed post longa exercitia, post profectum
plurimum, cum jam proximi sumus ad vesperam, id
est perfectionis fidem, tunc solidioris cibi capaces
efficimur. Festinemus ergo manna suscipere, quod
prout vult quisque saporem reddit in ore. Unde
Matth. ix : *Fiat tibi secundum fidem tuam.* Et tu
ergo, si verbum Dei quod in Ecclesia prædicatur,
tota fide et devotione suscipias, fiat tibi quodcumque
desideras. Si tribularis, consolatur te, dicens : *Cor
contritum et humiliatum Deus non spernit (Psal. L)*;
si lætaris pro spe futura, cumulat tibi gaudia, dicens :
Lætamini in Domino et exsultate, justi (Psal. xxxi);
si iracundus es, dicit : *Desine ab ira, et derelinque*

indignationem (Psal. xxxi); si in doloribus sis,
sanat te, dicens : *Dominus sanat languores tuos
omnes (Matth. iv)*; si paupertate consumeris, conso-
lando dicit : *Dominus allevat de terra inopem, et de
stercore erigit pauperem (Psal. cxii)*. Si quis tamen
infideliter suscipit, nec comedit, sed abscondit,
vermes ex eo ebulliunt. Nec turberis si ad hoc ducit-
ur verbum Dei, ut putetur fieri vermis; ipse enim
ait : *Ego sum vermis, et non homo (Psal. cxi)*. Sicut
enim ipse est qui fit aliis in ruinam, aliis autem in
resurrectionem (*Luc. ii*); ita et ipse est qui in manna
fidelibus dulcedo mellis, infidelibus vermis efficitur.
Ipse est enim sermo Dei qui iniquorum mentes ar-
guit et correctionum spiculis conscientiam terebrat.
Ipse est enim qui efficitur eis quibus aperit Scriptu-
ras ignis, qui dicunt : *Nonne cor nostrum ardens
erat in nobis? etc. (Luc. xxiv.)* Aliis ignis est, quibus
cremat spinas de terra mala, id est, malas cogita-
tiones in corde consumit; et ideo peccatoribus neque
vermis arguens unquam moritur, neque ignis exurens
extinguitur : justis autem et fidelibus permanet
dulcis et suavis. Unde dicitur psal. xxxiii : *Gustate
et videte, etc.*

(ORIG., ubi supra.) Alia littera : *Vespere mandu-
cabitis carnes, et mane replebimini panibus.* Dicant
Judæi quæ consequentia sit, ut vespere carnes sine
panibus comedant, aut mane panes sine pulmento?
quid in hoc divini muneris, quid temperamenti gratiæ
coelestis ostenditur? Hoc est, in quo agnoscere Deum
possunt, qui carnes in vespera sine panibus come-
dunt, et majestatem Dei apparere dicunt, si rursus
panes sine carnibus comedant? servant sibi ista,
his qui acquiescentes vobis, in coturnicibus putant
agnosci Deum; nos autem, quibus in fine ad vespe-
ram mundi Verbum est caro factum, in illa tantum
carne agnoscere dicimus Deum, quem suscepit ex Vir-
gine : has enim Verbi Dei carnes neque mane neque
meridie quis manducavit, sed ad vesperam : adven-
tus enim Domini in carne ad vesperam factus est,
sicut et Joannes dicit : *Pueri, novissima hora est
(I Joan. ii).* — *Mane, inquit, replebimini panibus.*
Nobis ergo panis Verbum Dei est : *Ipse est panis
vivus qui de cælo descendit, et dat vitam mundo
(Joan. vi).* Sed quod dicit mane dari hunc panem,
cum incarnatus sit ad vesperam, sic intelligendum
est quod ad vesperam mundi et prope finem Domi-
nus venerit; sed adventu suo, cum sit sol justitiæ,
novum mane credentibus restauravit; novum, sci-
licet scientiæ lumen, in quo replentur panibus, qui
susceperunt præcepta ejus. Nec mireris quia verbum
dicitur et caro Dei, et panis, et lac dicitur et olera,
et pro mensura credentium, et possibilitate sumen-
tium diverse nominatur. Vel post resurrectionem
mane factam credentes replevit panibus, quia libros
legis et prophetarum prius ignotos ad instructionem
Ecclesiæ concessit, et ipse sit panis in Evangelio,
cæteri vero libri legis et prophetarum vel historia-
rum plures panes dicantur, quibus repleantur cre-
dentes ex gentibus. Unde : *Ascendent in montem, et*

tibent vinum, unguento ungentur. Sic ergo competenter carnes ad vesperam accipimus et panibus mane replemur : quia nec poteramus mane carnem edere, nondum enim erat tempus; nec meridie, vix enim angeli edunt carnes meridie et illi fortassis ordini meridianum tempus conceditur.

Et mane. Nono die quando Christus, sol justitiæ, adventu suo credentibus reparavit perditam.

(*Isid.*) Per volucrum escas figuratur prædicatio divinitus missa, quæ transcurrit per verba sonantia, quasi per aerem volatilia pennata, quibus per fidem pascuntur, qui ad patriam cœlestem proficiscuntur. Vel veteris legis eloquia, quæ plebem carnalem tanquam carne alebat per verba divinitus missa, quasi per volatilia. Unde et vespere datur, quia cuncta carnaliter illis concessa finem erant habitura. Manifesto autem lumine fidei datur manna, quod est Christus, *panis scilicet vivus qui de caelo descendit* (*Joan. vi*), qui per nubes evangelicas universo orbi pluitur : non jam murmuranti et tentati Synagogæ, sed credenti et speranti Ecclesiæ.

VERS. 14. — *In similitudinem pruinae super terram.* Pruina Christum significat : manna enim Dominica die primum datum est, et Christus Dominica die resurrexit.

Tusum. Id est mundissimum. Sicut enim framentum, vel milium, vel aliud tale in mortariolo pilo teritur et folliculis exiuit, sic corpus Christi per tribulationem passionis et pilo crucis mortalitate exutum est. Vel minutum manna subtilitas cœlestis doctrinæ, quæ pilo tunditur ut literalis sensus exuat.

VERS. 15. — *Man hu.* (*Greg.*, lib. *xxvii Moral.*, cap. 7.) Quid per manna filiis Israel desuper datum, nisi admiratio supernæ dulcedinis designatur? Dulcis enim cibus, qui de supernis accipitur; *man hu* vocatur, quod interpretatur *Quid est hoc?* quod dicimus quando cernimus quod nescientes admiramur. Supernum igitur manna anima percipit, cum per vocem compunctionis elevata novam speciem æternæ refectiois obstupescit, ut divina dulcedine repleta jure respondeat *Quid est hoc?* quia dum ab infima cogitatione suspenditur, ea quæ de supernis conspicit et insolite miratur. Et cum per hanc vocem torporis nostri surditas rumpitur, vetustæ vitæ usus mutatur, ut anima, superno spiritu afflata, et in supremis appetat quod contempserat, et contemnat in infimis quod appetebat.

VERS. 16, 17. — *Juxta numerum animarum vestrarum,* etc. (*Aug.*, *locutio 78.*) Sæpe Scriptura homines animas appellat, a parte totum : non facile autem carnes pro hominibus, sed carnem; sicut *psal. lv* : *Non timebo quid faciat caro*; quod apertius in *psalmo eodem* ait, *quid faciat mihi homo.* Non autem diceret, secundum numerum carniū vestrarum, sicut dixit, *secundum numerum animarum vestrarum.*

VERS. 18, 19. — *Juxta id quod edere poterant,* etc. Quia in præsentī vita quilibet debet discere quan-

tum potest, ne quid indiscussum relinquat, ne cuius non possit, discere incipiat.

VERS. 20. — *Sed dimiserunt quidam ex eis usque mane,* etc. Principium alterius vitæ, in qua non licet vacare doctrinæ, sed manna computrescet, et vermis scatebit, id est, pœnam eis æternam generabit.

VERS. 21. — *Cumque incaluisset sol, liquefiebat.* Quia tunc omnis Scripturæ intellectus patebit, quia nunc videmus per speculum in ænigmate, tunc autem ridebimus facie ad faciem (*I Cor. xiii*).

VERS. 22. — *Cibos duplices.* Necessaria scilicet animæ et corpori. Nam in septima, quæ mortuorum ætas intelligitur, scilicet nullus erit operandi locus.

VERS. 23-32. — *Requies sabbati,* etc. Audiendo verbum Dei et faciundo, vel bene vivendo et aliis misericordiam præstando. Quod reponebatur pro sabbato non corrumpebatur, quia bona pro futura requie facta, in futura vita manent integra. Alioquin ebulliebant vermes et computrescebat quod servabatur : qui enim propter præsentem vitam et amorein sæculi thesaurizant, illis ebullit vermis qui non morietur.

VERS. 33, 34. — *Et reponere coram,* etc. (*Aug. quest. 61 in Exod.*) Quæri potest ubi Aaron reponeret ante Dominum, quando nec ullum tabernaculum fuit, nec arca testamenti jam fuerat constituta. An forte de futuro, ideo dixit *reponere*, ut intelligatur tunc ante Dominum posse reponi, quando futura arca erat? An potius ante Dominum dictum est, quod sit ipsa devotione offerendi, in quocunque loco poneretur? Ubi enim non est Deus? Sed quod adjungit : *Et reposuit Aaron ante tabernaculum ad reservandum,* priorem magis sensum asserit. Hoc enim modo Scriptura dixit per prolepsim, quod post factum est cum esse cœpit tabernaculum testimonii.

VERS. 35, 36. — *Filii autem Israel comederunt manna quadraginta annis,* etc. (*Aug.*, *ibid.*, *quest. 62.* Alia littera : *Filii autem Israel ederunt manna quadraginta annis,* etc., usque ad noverat enim Deus quid desiderarent et ex quo genere carnis satiaret eos.

Comederunt manna quadraginta annis. Corpus Christi, scilicet Verbum Dei, quod percipimus nunc in ænigmate, tunc autem facie ad faciem (*I Cor. 13*).

Donec venirent in terram habitabilem, etc. (*Aug.*, *quest. 63 in Exod.*, tom. III.) Alia littera : *Quousque venirent in partem Phœnicis.* Per repetitionem exponit quam terram dixit habitari, etc., usque ad multarum enim terrarum, locorum, fluminum, et urbium nomina certis causis locavit antiquitas.

CAPUT XVII.

VERS. 1, 2. — *Igitur profecta omnis multitudo filiorum Israel,* etc. (*Orig.*, *hom. 11 in Exod.*) Omnes qui volunt pœ vivere in Christo persecutionem patiuntur, ab hostibus impugnantur : agensque iter hujus vitæ semper debet esse paratus et stare in castris. Unde profecta est omnis synagoga filiorum Israel de deserto Sin secundum castra sua per verbum Dei. Est una quidem Synagoga Domini, sed in quatuor castris dividitur, qui describuntur in Nume-

ris circa tabernaculum Domini posita. Armatus ergo in castris Domini militans ne implicet te sæcularibus negotiis, et in castris Domini semper excubias agas, ut de te dicatur quia profectus es per verbum Domini de deserto Sin, et venis in Raphidim. Sin autem *tentatio* interpretatur; Raphidim *sanitas iudicii*: qui bene exit de tentatione, venit ad sanitatem iudicii. In die enim iudicii sanus erit. Unde Apoc. II: *Qui vicerit, dabo ei de ligno vitæ quod est in paradiso Dei mei*. Venit ergo ad sanitatem iudicii qui bene disponit sermones suos in iudicio.

Sin. Hic specialiter Sin una mansio accipitur ex his quinque quæ fuerunt a mari Rubro usque ad montem Sina, quas Josephus nominatim describit. Generaliter enim omne desertum illud Sin vocatur sicut et Raphidim.

Castrametati sunt in Raphidim. (Hieron. de Loc. Hebr., tom. III.) Est locus in deserto juxta montem Horeb. Sciendum est autem quod omnis eremus usque ad montem Sinai Sin vocatur, et ex tota provincia etiam locus unius mansionis nomen accepit, sicut et Moab tam urbis quam provinciæ nomen est. In hac solitudine quinque sunt mansiones, Zuph, et eremus Sin, Alus, Depheca, Raphidim. Unde bene dicitur quia *profecta est omnis multitudo filiorum Israel de eremo Sin per mansiones suas juxta os Domini, et venerunt in Raphidim*. Unde patet plures mansiones unius regionis vocabulo demonstrari.

Vers. 3, 4. — *Sititit ergo ibi populus, etc.* (Orig., ubi supra). Alia littera: *Sititit*, inquit, *populus aquam, et murmurabat adversus Moysen*. Sufficit dicere quia *sititit*, quid opus fuit addere *aquam*? Non est superflua adjectio. Sunt ergo diversæ sites, et quisque habet propriam. Qui boni sunt, esuriunt et sitiunt justitiam (Matth. v). Alii quoque dicunt: *Sititit anima mea ad te, Deus* (Psal. xli). Qui vero sunt peccatores patiuntur non sitim aquæ, non famem panis, sed audiendi verbum Dei. Sititit ergo populus aquam, qui debuit sitire justitiam. Sed Deus eruditor infantium, magister insipientium, corrigit culpas et emendat errores, dicens ad Moysen ut sumat virgam, et percutiat petram, et educat aquas. Vult enim eos jam de petra bibere et proficere, et ad interiora mysteria venire. Murmuraverunt enim adversus Moysen, ideo jubet Dominus ut ostendat eis petram de qua bibant. Si quis enim est qui legens Moysen, murmurat adversus eum, et displicet ei lex secundum litteram, quia in multis non videtur habere consequentiam, ostendit ei Moyses petram, quæ est Christus, ut inde bibat et sitim reficiat. Sed hæc petra non dat aquas nisi percussa, percussa vero fontes producit: percussus enim Christus, et in cruce maclatus, Novi Testamenti fontes produxit. Unde Zach. viii: *Percutiam pastorem, et dispergentur oves gregis*. Nisi enim fuisset percussus, et exisset sanguis et aqua de latere ejus, omnes sitim verbi Dei pateremur. Unde: *Bibebant autem de spiritali, consequenter eos petra: petra autem erat Christus* (I Cor. x).

(Isid.) Sitiens populus pro aqua murmuravit con-

tra Moysen: ideo jubet Deus ut ostendat eis petram ex qua bibant. Si quis autem legens Moysen murmurat adversus eum, et displicet ei littera legis, ostendit ei Moyses petram, quæ est Christus, et ducit ad ipsam, unde bibat et sitim reficiat.

Vers. 5. — *Antecede populum, etc.* Non solum Moyses ducit populum ad aquas, sed et seniores populi. Non enim sola lex Christum annuntiat, sed et prophetæ et patriarchæ et omnes majores natu.

Et virgam, etc. (Aug., quæst. 64 in Exod.) Aaron, non Moyses, legitur flumen virga percussisse. Moyses enim eadem virga mare divisit, non flumen. Quid ergo sibi vult: *Accipe virgam in qua percussisti flumen*? An forte mare appellavit flumen? et querendum est exemplum hujus locutionis? An quod Aaron fecit, Moysi potius attributum est, quia per Moysen jubebat Deus quæ faceret Aaron, et in hoc auctoritas, in illo ministerium? Unde: *Erit tibi ad populum, tu autem illi in his que ad Deum*.

Vers. 6, 7. — *Percutiesque petram.* Christum, qui in cruce a Judæis percussus est: cui accessit virga, id est, lignum passionis, ut fidelibus remaneret aqua.

Vers. 8. — *Venit autem Amalec, etc.* (Strab.) Amalec fuit filius Ismael, a quo Amalecitar, qui et Ismaelitæ sunt: ipsi sunt Saraceni. Interpretatur autem *bibens* vel *lambens sanguinem*, et significat diabolus, qui sanctos de Ægypto exentes, et ad terram promissionis tendentes, semper impugnat, et animarum sanguinem bibere desiderat.

(Orig., hom. II in Exod.) Describitur bellum cum Amalecitis factum. Antequam manducaret panem de cælo, et biberet aquam de petra, non dicitur pugnasse populus; sed dicitur ad eum: *Dominus pugnabit pro vobis, et vos tacebitis*. Est ergo quando Dominus pugnat pro nobis, nec permittit tentari supra id quod possumus, nec impares viribus sinit ad fortem venire congressum. Job quoque certamen tentationis suæ jam perfectus implevit; et tu ergo cum cæperia manducare manna, panem cœlestem verbi Dei, et bibere aquam de petra, cumque ad interiora doctrinæ spiritualis accesseris, expecta pugnam, præpara te ad bellum.

Vers. 9, 10. — *Dixitque Moyses ad Josue, etc.* (Orig., ibid.) Alia littera: *Dixit Moyses ad Jesum: Elige tibi viros, etc.* Hucusque beati nominis Jesu nunquam facta est mentio. Hic primum vocavit Moyses Jesum, et dixit ei: *Elige viros tibi ipsi*. Moyses vocat Jesum, lex invocat Christum, ut eligat sibi viros potentes de plebe: non poterat Moyses eligere, sed solus Jesus, qui ait Joan. xv: *Non vos me elegistis, sed ego vos elegi* (Matth. xii). Ipse est electorum dux et potentium princeps. Ipse confliat cum Amalec. Ipse enim intrat in domum fortis, et alligat fortem, et vasa ejus diripit.

Ego stabo in vertice collis. (Orig., ubi supra.) Ascendit, inquit, Moyses non in verticem montis, sed in verticem collis. Servabatur enim ei tunc ascendere in verticem montis cum ascensurus erat

Jesus, et cum ipso Moyses et Elias, et ibi transformandus in gloria. Nunc ergo velut nondum glorificatus de transformatione Jesu, non ascendit in verticem montis, sed in verticem collis. Et cum elevaret Moyses manus, superabat Israel. Moyses elevat manus, non extendit; Jesus, qui totum mundum, exaltatus in cruce, complexus est, dicit: *Extendi manus ad populum non credentem* (Isa. LXV). Elevare manus, hoc est actus levare ad Deum, ut non habeat actus dejectos et humi jacentes, sed Deo placitos et ad cœlum erectos. Elevat ergo manus qui thesaurizat in cœlo. Ubi enim thesaurus, ibi oculus, ibi manus. Elevat manus qui dicit: *Elevatio manuum mearum sacrificium vespertinum* (Psal. CXL). Si ergo eleventur actus nostri, vincitur Amalec: unde Isa. XXXV: *Remissas manus et genua debilia erigite*. Si servat populus legem, elevat Moyses manus, et adversarius vincitur. Si non servat legem, invalescit Amalec. Quia igitur nobis pugna est adversus principes et potestates mundi hujus rectores tenebrarum, si vis vincere, eleva manus, id est, actus, conversatio tua non sit in terris, sed in cœlis. Eleva et tu manus in cœlum ad Deum, imple mandatum Apostoli: *Sine intermissione orate* (I Thess. V); et tunc fiet quod scriptum est, quia sicut ablingit vitulus in campis herbam virentem, ita ablinget populus hic populum qui super terram est; ubi inducitur quia populus Dei non tam manum et armis quam voce et lingua pugnabat, et oratione inimicos prosternebat. Eleva ergo actus, insta orationi: hæc Christiani pugna est, quæ superat inimicum. Puto autem per hanc figuram duos populos significari, quorum unus ex gentibus elevat manus Moysi, et in sublime tollit ea quæ scripsit et intelligentiam eorum, ut sic vincat; alius vero, id est, Judaicus populus, non elevat manus Moysi a terra, nec altum aliquid nec sublime in eo intelligit, et sic ab adversariis vincitur.

Habens virgam Dei, etc. (Aug., quæst. 65.) Nunc virga Dei dicitur, quæ primum dicta est Aaron, postea dicitur Moysi. Sicut dicitur spiritus Eliæ qui est Spiritus Dei, cujus particeps Elias dicitur; et Dei justitia, quæ nostra est. Unde: ignorantes Dei justitiam, volentes suam statuere (Rom. X), id est, tanquam a se sibi preparatam.

VERS. 11. — *Cumque levaret Moyses manus, etc.* (STRAB.) Quia cum lex mystice intelligitur, passio Christi spiritualiter pensatur, diabolus vincitur et fugatur. Cum autem remittuntur manus, id est, præcepta legis minus studiose exercentur, hostis victor insequitur.

• VERS. 12, 13. — *Sumentes igitur lapidem, etc.* (GREG., homil. 33 in Evang.) Moyses sedit in lapide, etc., usque ad quos etiam juste illa damnat, ipse misericorditer liberat.

VERS. 14. — *Delebo enim, etc.* (RAB.) In hoc significat quod omnipotens Deus per legem (quam significat Moyses, et de Christo pronuntiat) deleat

A memoriam spiritualium hostium. Unde psal. XIX: *Periit memoria eorum cum sonitu.*

VERS. 15, 16. — *Ædificavitque Moyses altare, etc.* Omnes diaboli victores in cordibus suis debent aras fidei ædificare, in qua spirituales hostias offerant.

CAPUT XVIII.

VERS. 1-4. — *Cumque audisset Jethro, etc.* Quod Moyses liberaturus filios Israel dimisit uxorem et filios, quos postea in deserto recepit, significat quia prædicatores cum mittuntur ad opus prædicationis, debent se a sollicitudine temporali exonustare: cum vero postea ad episcopatum vel ad aliam dignitatem assumuntur, tunc pro sibi subjectis sollicitudinem tam in spiritualibus quam temporalibus gerere debent.

VERS. 5-11. — *Venit ergo Jethro, etc.* (ORIG., hom. 11 in Exod.) Alia littera: *Post hæc venit ad montem Dei Moyses, et Jethro sibi occurrenti exiit obviam de castris, nec durit eum ad montem Dei, sed ad tabernaculum suum.* Non enim poterat sacerdos Madian ascendere in montem Dei, sed nec in Ægyptum descendere, nec uxor Moysi, sed nunc ad eum venit eum filios. Non enim poterat descendere in Ægyptum, et subire agones Ægyptiorum, nisi athleta probabilis, et qui in agone contendens ab omnibus se abstinere. Moyses, quia magnus et potens athleta, descendit in Ægyptum ad agones et exercitia virtutum; Abraham et Jacob quoque, qui ipso nomine athleta est, cum descendisset in Ægyptum, factus est sicut stellæ cœli in multitudine. Aliis in contrarium cedit descendisse in Ægyptum. Scio Hieroboam fugientem a Salomone descendisse in Ægyptum, et scidisse et corrupisse populum Dei; quia descendens in Ægyptum accepit a Susachim rege uxorem Tethimenem uxoris ejus sororem.

VERS. 12-15. — *Obtulit ergo Jethro, etc.* (Aug. in Locutionibus, locut. 85.) *Et sumpsit Jethro socer Moysi holocausta, etc.* Sumpsit pro obtulit, posuit: an forte sensus est, non locutio, ut ea sumpsisse intelligatur obtulisse; quamvis Moyses non legatur sacrificasse, nec Aaron, nec quisquam Hebræorum qui educti sunt de terra Ægypti: sed tamen superius dictum est quod altare constituit Moyses. Jethro autem legimus sacerdotem fuisse Madian, id est gentis Madian. Mirum est autem si ad ejus adventum cœpit sacrificare Moyses, et non potius ipse qui sacerdos erat.

Veneruntque, etc. (ORIG., ubi supra.) Alia littera: *Venerunt, inquit, presbyteri Aaron, et omnis Israel manducare panem cum socero Moysi in conspectu Dei.* Non omnes manducant panem in conspectu Dei, sed qui presbyteri sunt, qui seniores, id est, qui perfecti sunt, in meritis probati, qui sive manducant, sive bibunt, ad gloriam Dei faciunt. Omne ergo quod faciunt sancti, in conspectu Dei faciunt: peccator a conspectu Dei fugit. Adam postquam peccavit, fugit a conspectu Domini, et interrogatus re-

spondit: *Audivi, Domine, vocem tuam, et abscondi me, A* quia eram nudus (*Gen. III*). Cain exivit a facie Domini, quia indignus erat conspectu Domini. Propterea qui plenior scientiam Dei accipiunt, si malum faciunt, coram Deo faciunt. Unde psal. 1: *Tibi soli peccavi*, etc. Qui malum coram Deo facit, continuo pœnitet, et dicit, *Peccavi*. Qui discedit a conspectu Dei, nescit converti et peccatum pœnitendo purgare. Hoc ergo interest inter malum coram Deo facere, et a conspectu Dei discedere.

(*Orig.*) Non frustra venit Jethro ad Moysen, nec frustra manducavit panem cum senioribus populi in conspectu Dei; dat Moysi consilium probabile et utile, ut eligat viros, et constituat principes populi Deum colentes, potentes et odientes superbiam. Tales enim oportet esse qui superbi non sint, et superbiam **B** oderint; id est, ut non solum ipsi absque vitio sint, sed in malis oderint vitia: non homines dico, sed vitia.

Coram Deo, etc. (*Aug., quæst. 66.*) Quæritur ubi, quandoquidem nec tabernaculum fuit, nec arca testamenti, quæ postea sunt instituta? neque hoc de futuro dictum accipere possumus, sicut dictum est de manna, quod positum est in vase, scilicet aureo. Ergo id ante Deum debemus accipere factum, quod in honorem Domini factum est.

Vers. 16-18. — *Ostendam præcepta*, etc. (*Id., quæst. 67.*) Quæri potest quomodo hic Moyses dixit, etc., usque ad juste judicare non posset.

Vers. 19, 20. — *Sed audi verba mea*, etc. (*Id., quæst. 68.*) Prima quæstio est cur Deus famulum suum, etc., usque ad quo fit tanto plenior quanto in superna et æterna liberius extenditur.

Esto tu populo, etc. (*Id., quæst. 69.*) Quod vero adjungit, etc., usque ad sed unde hoc probari possit ignoro.

Vers. 21-23. — *Provide autem*, etc. Ad custodiam humilitatis ab alienigena instruitur, ne, qui tot arcana Dei ab ipso Deo discebat, extolleretur, et putaret se humano consilio non egere. Præfigurabatur etiam quod doctrina gentium Judæorum scientiam et superbiam superaret; et quæ in lege deerant, fideles ex gentibus complenda suggererent, et spirituales intellectum ad legem Dei afferrent. Sciebat quoque Moyses quia hunc populum lex audiret, et **D** faceret quæcunque diceret, legis quoque diminutio suggerente Evangelio fieret.

Et constitue, etc. (*Orig., hom. 11.*) Ordinabis, inquit, eos tribunos et centuriones, et indicabunt populum omni hora, verumtamen, quod gravius fuerit referent ad te. Audient principes populi et presbyteri plebis, qui debent omni hora populum judicare, semper et sine intermissione sedere in judicio, dirimere lites, et reconciliare dissidentes, in gratiam revocare discordes. Discat unusquisque ex Scripturis sanctis officium suum. Moyses, inquit, ut sit in his quæ ad Deum sunt, et verbum Dei edisserat populis. Cæteri vero principes, quos appellavit tribunos, quia tribui præsumt, vel centuriones, vel quin-

quagenarii qui præsumt minoribus judiciis, quæ ad singulos pertinent dirimentes. Quam figuram etiam in futuro sæculo servandam puto. Unde Matth. XIX: *Cum sederit filius hominis super thronum majestatis suæ, sedebitis et vos super sedes duodecim*, etc. Vides ergo quia non solum Dominus judicat, cui omne iudicium dedit Pater (*Joan. v*), sed constituit principes qui judicent de minoribus causis; verbum autem quod gravius fuerit, referant ad ipsum. Ideo dicit Dominus de quodam, Matth. v: *Quia reus erit concilii*; de alio autem, Matth. XII: *Reus erit gehennæ ignis*. Sed et de omni verbo otioso dicuntur reddere rationem. Et ideo non dixit quia Deo præstabimus rationem, sicut de perjurio. *Reddes autem Domino juramenta tua*. Matth. XII: *Regina quoque austri surget in iudicio cum viris generationis hujus, et condemnabit eam*. Ecce aliud genus iudicii, Matth. XIII: *Qui habet aures audiendi, audiat*: hæc enim omnia umbra sunt cœlestium et imago futurorum.

(*Idem.*) Sicut scriptum est Eccl. 1: *Non satiabitur oculus visu, nec auris auditu*, nec nos satiari possumus considerando quæ scripta sunt, quibus nos ædificet, quantis nos modis instruat. Cum enim conspicio quod Moyses propheta Deo plenus, cui Deus facie ad faciem loquebatur (*Exod. xxxiii*), consilium accepit a Jethro socero sacerdote Madian, admiratione nimia obstupesco. Audivit enim Moyses vocem soceri sui, et fecit quæcunque dixit ei. Non dixit, Quia Deus mihi loquitur quid agere debeam, quomodo ab homine consilium accipiam, et ab homino gentili, alieno a populo Dei? et non quis dicat, sed quid dicatur auscultat. Nos ergo si invenimus aliquid sapienter a gentilibus dictum, non cum auctoris nomine spernamus et dicta; nec quia legem Dei tenemus, convenit nobis timere superbia et spernere prudentium verba; sed omnia probantes, quod bonum est teneamus. Qui autem hodie populis præsumt, non dico si jam eis aliqua a Deo revelata sunt: sed si in scientia legis aliquid meriti habent, consilium dedignantur inferioris, etiam sacerdotis, nedum laici, nedum gentilis: sed Moyses, qui erat mansuetus super omnes homines (*Num. xii*), accepti consilium inferioris, ut principibus daret formam humilitatis, et signaret imaginem futuri sacramenti. Sciebat quandoque futurum ut gentiles bonum consilium proferrent, apud Moysen bonum et spirituales intellectum afferentes ad legem, et audiret eos lex faciens omnia quæ dicerent. Non enim potest facere lex sicut Judæi dicunt, quia infirmatur lex in carne, id est in littera, et nihil potest secundum litteram. Nihil enim ad perfectum adduxit lex (*Hebr. vii*). Secundum hoc autem consilium quod nos afferimus ad legem, possunt omnia spiritualiter fieri, et sacrificia offerri, quæ modo carnaliter non possunt; potest lex lepræ spiritualiter servari. Sicut ergo intelligimus, sentimus et consilium danus, omnia facit lex: secundum litteram vero non omnia, sed pauca.

Vers. 24. — *Moyses fecit omnia quæ ille sugges-*

erat, etc. Vir Deo familiaris, sapientissimus, non a crubescens a minori et gentili doceri, formam doctoribus præbuit, ne a quibuslibet erubescant erudiri.

VERS. 26, 27. — *Quidquid autem gravius erat, etc.* (Aug., loc. 88.) Alii: *Verbum autem grave referebant super Moysen*: sic enim habet Græcus sermo, quod Latini interpretati sunt, *ad Moysen*. Illa sane locutione ipsa etiam cura figuratur, qua dictum est *super Moysen*, velut onus significatur ei impositum. *Verbum autem grave* dictum est pro quæstione gravi.

CAPUT XIX.

VERS. 1, 2. — *Mense tertio, etc.* (ORIG.) Alia littera: *Mensis autem tertii exitus filiorum Israel de terra Ægypti: hac die venerunt in eremum Sina, et profecti sunt ex Raphidim, et venerunt in eremum Sina, et applicuit ibi Israel contra montem. Et Moyses ascendit in montem Dei, et vocavit eum Dominus de monte dicens: Hæc dices domui Jacob, et nuntiabis filiis Israel, etc.* Et paulo post: *Descende et contestare populo, et purificabis illos hodie et cras, et lavent vestimenta sua, et sint parati in diem tertium. Tertia enim die descendit Dominus in montem Sina coram omni populo.* Hoc die reperitur dari lex, quæ in tabulis lapideis scripta est digito Dei, sicut sequentia docent. Dies autem iste tertius apparet tertii mensis ab exitu filiorum Israel de Ægypto; ex quo die pascha fecerunt, id est, agnum immolaverunt et ederunt, qui fuit quartus decimus primi mensis, usque ad istum quo lex datur, dies quinquaginta numerantur, septemdecim scilicet primi mensis, reliqui ab ipso quarto decimo. Deinde omnes triginta secundi mensis, qui sunt quadraginta septem et tertius tertii mensis qui a solemnitate occisi agni quinquagesimus est; ac per hoc in ista umbra futuri secundum agni immolati diem festum; quia quinquagesimo die lex data est, scripta digito Dei. Ita in ipsa veritate Novi Testamenti a festivitate immolati Agni Jesu Christi quinquaginta dies numerantur, ubi Spiritus sanctus de altissimis datus sit, qui est digitus Dei.

In die hac, etc. Quadragesima scilicet septima die postquam egressi sunt de Ægypto, prima die, scilicet Junii, pervenerunt ad montem Sina, ibique peractis duobus diebus quibus sanctificati sunt, tertio, id est quinquagesimo, legem acceperunt: et hæc est Pentecostes.

(RAB.) In Sina una mansio fuit, sed inter omnes maxima. Ibi enim lex accepta, tabernaculum erectum. Ibi Exodus et maxima pars Levitici omnesque libri legis pene conscripti sunt.

VERS. 5. — *Moyses autem, etc.* (GREG., lib. vi *Moral.*, cap. 27.) Alia littera: *Moyses autem ascendit in montem, et Dominus descendit ad eum.* Mons altitudo contemplationis est, in quem ascendimus, ut ad ea quæ ultra infirmitatem nostram sunt intuendo sublevemur. Sed Dominus descendit, quia, sanctis multum proficientibus, parvum aliquid de se aperit.

VERS. 4, 5. — *Alus aquilarum.* Vocat doctrinas

duorum Testamentorum, quæ nos ab infimis ad cælestia portant.

VERS. 6. — *Eritis mihi in regnum sacerdotale, etc.* Membra scilicet summi sacerdotis in regnum cælo-rum venturi.

VERS. 7-9. — *Exposuit omnes sermones, etc.* (GREG.) Notandum quod lex non incautis vel nescientibus ingeritur: sed expositis præmiis quæ debentur servantibus, et beneficiis præteritis quæ jam experti sunt, et mirabilibus cum sponte se legi servandæ devoveant, lex petentibus datur: ut secundum promissionem suam, quasi voti rei, qui violaverint, judicentur, nec de violentia sibi illata causentur.

VERS. 10. — *Vade ad populum, etc.* (ORIG.) *Descende et protestare populum, et purifica illum hodie et cras, et lavent vestimenta sua, et sint parati in diem tertium, etc.* Qui vult venire ad verbum Dei, audiat quod præcipit Dominus: Sanctificatus venire debet et lotis vestibus. Si enim sordida attuleris vestimenta, dicetur tibi *Math. xxii: Amice, quomodo huc intrasti non habens vestem nuptialem?* Nemo ergo potest audire verbum Dei, nisi prius sanctificatus, id est sanctus corpore et spiritu et lotis vestibus: ingressurus est enim paulo post ad cœnam nuptialem, manducaturus de carnibus agni, et potaturus poculum salutis. Nemo intrat ad cœnam hanc sordidis vestibus; unde *Eccle. ix: In omni tempore sint vestimenta tua munda.* Lota sunt enim semel vestimenta tua gratia baptismatis. *II Cor. vii: Purificatus es corpore, mundatus ab omni inquinamento carnis et spiritus.* *Act. xi: Quæ ergo Deus mundavit, tu immunda ne feceris.* Audi sanctificationis genus: ne accesseris, inquit, ad mulierem hodie et crastino, ut die tertio audias verbum Dei; hoc est quod ait Apostolus *I Cor. vii: Bonum est homini mulierem non tangere, salvo tamen infirmis remedio nuptiali.* *I Cor. vii: Sed quia tempus breve est, superest ut qui habent uxores, sint tanquam non habentes.*

Sanctifica illos, etc. (RAB.) Qui ad conspectum Dei desiderat venire, sanctificet se fide et conversatione, et lavet vestimenta, id est opera hodie et cras, in præsentem scilicet et in futuro, ut ad gloriam resurrectionis perveniat, quam tertius dies insinuat.

VERS. 11. — *In die enim tertia, etc.* Ilac die data est lex in tabulis lapideis scripta digito Dei, hic est tertius dies tertii mensis ab exitu filiorum Israel de Ægypto. A die ergo quo pascha fecerunt, id est quarto decimo primi mensis, usquequo lex data est, quinquaginta dies numerantur, decem et septem scilicet primi mensis, reliqui a quarto decimo, et omnes triginta secundi, qui sunt quadraginta septem, et tertius tertii mensis, qui est ab occisione agni quinquagesimus: sicut a passione Christi, usquequo datur Spiritus sanctus, quinquaginta dies numerantur. digitus enim Dei Spiritum sanctum significat.

(ISID., *Quæst. in Exod.*, cap. 28, tom. V.) Quinquagesimo die post pascha lex Moysi data est etc., usque ad vel quia veritatem legis infidelibus per ca-

ligneam dixit, ut videntes non videant, et audientes nos intelligant (Isa. vi).

VERS. 12. — *Cavete*, etc. (RAB.) Prius prohibet populum iam montem ascendere, mortemque minatur: nunc jubet ut clangente buccina ascendant in montem, humanam scilicet compescens audaciam, et ad obediendum invitans: quia ad prædicationis vocem dellemus nos ad superna erigere, nec sacramentorum investigatione sponte præsumere, sed Dei vocationem sequi.

VERS. 13. — *Buccina*. Quasi vocina: a voce, vel a vocando, vel a bucca

VERS. 14-17. — *Cumque lavissent vestimenta sua*, etc. Non sufficit ad virtutem contemplationis emundare opera penitentiae lacrymis, nisi sequatur castitas mentis et corporis. Unde Matth. v: *Beati mundo corde*, etc. Et Sap. i: *In malevolam animam non introibit sapientia*.

VERS. 18, 19. — *Totus autem mons Sinai fumabat*, etc. (GREG. lib. vi *Moral.*, cap. 27.) Legem daturus Dominus in igne fumoque descendit, etc., usque ad vincunt quod sunt.

(Id., lib. ii *Moral.*, cap. 2.) Sacra eloquia in exordio narrationum qualitates exprimunt, terminosque causarum aliquando a positione loci, aliquando a positione corporis, aliquando a qualitate aeris, etc., usque ad punituri autem Sodomam vespere venisse memorantur.

VERS. 20-25. — *Descenditque Dominus*, etc. (Id., lib. v *Moral.*, cap. 26.) Moyses ascendit, etc., usque ad eum aliquatenus balbutiendo resonamus.

CAPUT XX.

VERS. 2. — *Ego sum Dominus Deus tuus*. (ORIG., hom. 8 in *Exod.*) Qui contemnit præsens sæculum, scilicet Ægyptum, et per verbum Dei translatus non invenitur quia ad futurum sæculum festinet, de eo dicit Deus: *Ego sum Dominus Deus tuus*, etc. Non ad illos tantum qui de Ægypto profecti sunt, sed ad eos qui ultra Ægypti non serviti, de Ægypto e ducti de domo servitutis (Psal. lxxx). Negotia sæculi, actus carnis, domus servitutis est: sicut relinquere sæcularia, et secundum Deum vivere, domus libertatis est. Unde Joan. viii: *Si permanseritis in sermone meo, agnoscetis veritatem, et veritas liberabit vos*. Ergo Ægyptus est domus servitutis; Judæa et Hierusalem, domus liberalitatis. Unde Gal. iv: *Quæ sursum est Hierusalem, libera est*. Sicut ergo terrena Ægyptus filii Israel domus dicitur servitutis ad comparisonem Judææ et Hierusalem, quæ eis est domus libertatis: ita ad comparisonem celestis Hierusalem, quæ est mater libertatis, totus mundus et quæ in eo sunt, domus dicitur servitutis: et quia de paradiso libertatis per peccatum ventum est ad servitutum mundi, primus sermo decalogi de libertate est: *Ego sum Dominus Deus tuus qui eduxi te terra Ægypti*, etc.; hanc vocem in Ægypto audire non poteris. Et si tibi injungatur ut facias pascha, accingas lumbos, accipias sandalia

in pedibus, virgam teneas in manu, et azyrna cum amaritudine comedas. Sed nec in prima mansione, nec in secunda, nec in tertia, nec cum transieris mare Rubrum, etiamsi ad mare veneris, et fuerit tibi amaritudo in dulcedinem versa, nec in Elim, ubi erant duodecim fontes aquarum et septuaginta arbores palmarum, etiamsi Raphidim præterieris cæterosque profectus ascenderis, nondum idoneus judicaris, sed cum veneris ad montem Sina. Vix ergo mereberis aliquando suscipere præcepta libertatis, et audire: *Ego sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti, de domo servitutis*. Hic tamen non est sermo mandati, sed quis sit qui mandat ostendit. Primum mandatum ergo est: *Non erunt tibi dii alii præter me*.

(Aug. quæst. in *Exod.*) Quæritur quomodo decem præcepta legis dividenda sint? etc., usque nisi ad id quod dictum est: *Non erunt tibi dii alii præter me?*

(Isid.) Dat Deus Moysi legem innocentiae nostræ, et agnitionis suæ, quæ in decem verbis consistit, scripta in tabulis lapideis digito Dei. Tria sunt quæ pertinent ad dilectionem et cognitionem Trinitatis, septem ad dilectionem proximi, quibus humana societas non læditur. Primum pertinet ad Deum Patrem: *Dominus Deus tuus Deus unus est*, ut hoc audiens unum Deum colas Patrem, et in multos fictos deos fornicationem non effundas. Secundum ad Filium: *Non assumes nomen Domini Dei tui in vanum*; id est, non putes creaturam esse Christum Dei Filium, quia omnis creatura vanitati subjecta est, sed æqualem Patri, Deum de Deo, lumen de lumine.

VERS. 3. — *Non habebis deos alienos*, etc. (ORIG.) Primum mandatum est: *Non erunt tibi dii alii præter me*; et sequitur: *Non facies tibi idolum, neque ullam similitudinem*, etc. Hæc omnia quidam simul putant esse unum mandatum: quod si ita computetur, non complebitur numerus decem mandatorum. Est ergo primum mandatum: *Non erunt tibi dii alii præter me*, etc. Secundum, *Non facies tibi idolum, neque ullam similitudinem*, etc. Incipiamus ergo a primo mandato: *Non erunt tibi dii alii præter me*. Si dixisset, *Non sunt*, absolutior sermo videretur; sed quia dicit, *Non erunt*, non negavit quia sint, sed ne illi sint, cui hæc præcepta dantur, inhibuit. Hinc Paulum sumpsisse puto I Cor. viii: *Si quidem sunt qui dicuntur dii sine in cælo, sive in terra*. In aliisque locis invenies deos nominari sicut tibi: *Rex magnus super omnes deos, et Deus Deo locutus est*, etc. De dominis idem Apostolus dicit: *Sive throni, sive dominationes*, etc. (Col. i.) Dominationes vero non aliud sunt quam ordo quidam dominorum et multitudo. In quo videtur sensum legis aperire Apostolus; ac si dicat: Licet sint domini multi, qui aliis gentibus dominantur, et dii multi qui ab aliis colantur: sed tamen unus Deus est nobis, et unus est Dominus. Unde Deut. xxxii: *Cum divideret Excelsus gentes et separabat filios Adam, statuit terminos gentium secundum numerum angelorum Dei*. Angelos ergo, quibus gentes commisit Excelsus, dominos

vel deos appellat Scriptura : deos quasi a Deo datos, A et dominos a Domino potestatem sortitos. Unde eis dicitur psal. LXXXI : *Ego dixi : Dii estis et filii Excelsi omnes. Vos autem sicut homines moriemini, et sicut unus de principibus cadetis* ; imitantes scilicet diabolum, qui princeps omnium factus est ad ruinam. Unde constat quod execrabiles fecit eos prævaricatio, non natura. Tibi ergo, o Israel, qui pars Dei et funiculus ejus es, *non erunt, inquit, tibi dii alii præter me* : quia vere Deus, unus est Deus, et vere Dominus, unus est Dominus ; cæteris vero ab ipso creatis contulit hoc nomen non natura, sed gratia. Non hæc tantum dicuntur ad Israel secundum carnem, imo ad te qui Israel effectus es mente Deum videndo, et circumciscis corde, non carne ; si tamen ita agas ut dignus sis esse pars B Dei, et in funiculo hæreditatis ejus metiri : alioquin exemplo tibi sint qui ad hoc vocati fuerant ut essent pars Dei, et exigentibus peccatis dispersi sunt per omnes gentes, et educti de dæmo servitutis jam non Ægyptiis solis, sed omnibus gentibus serviunt. *Qui enim peccat, servus est peccati* (Joan. v).

VERS. 4. — *Non facies, etc.* (ORIG.) *Non facies tibi ipsi idolum, neque omnem similitudinem, etc.* Aliud sunt idola, aliud dii. De diis enim dicit Apostolus, I Cor. VIII : *Si quidem sunt dii multi, et domini multi, etc.* De idolis vero, *quia nil est idolum in mundo* ; de similitudinibus autem non addidit, quia nil sunt. Hic autem dicitur : *Non facies tibi idolum, neque similitudinem omnem.* Aliud est ergo facere idolum, aliud similitudinem. Verbi causa, si quis in auro et argento, ligno vel lapide, faciat speciem quadrupedis, vel serpentis, vel avis, et statuat adorandum, non idolum sed similitudinem facit. Qui vero facit quod non est, speciem scilicet quam oculus non vidit, sed animus sibi fingit ; ut si quis humanis membris caput canis aut arietis formet, vel in uno hominis habitu duas facies, aut humano pectori postremas partes equi aut piscis ; qui hoc facit, non similitudinem, sed idolum facit : facit enim quod non est, nec habet aliquid simile sui. Ideo dicit Apostolus *quia idolum nihil est in mundo* (I Cor. VIII). Non enim aliqua ex rebus constantibus assumitur species, sed quod mens otiosa et curiosa reperit. Similitudo vero est cum aliquid ex his quæ sunt vel in cælo, vel in terra, vel in aquis formatur : sed non sicut de his quæ in terra sunt vel in mari similitudinibus promptum est pronuntiare : ita etiam de cælestibus ; nisi quis dicat de sole, et luna, et stellis hoc posse sentire, quorum formas exprimit gentilitas. Sed Moses eruditus omni sapientia Ægyptiorum etiam quæ apud illos erant in oculis prohibere cupiebat, sicut Hecatem aliaque dæmonum formas, quæ Apostolus *spiritualia nequitie in cælestibus* vocat Ephes. VI ; de quibus forte dicitur : *Inebriatus est gladius meus in cælo* (Isa. XXXIV). His enim formis et similitudinibus invocabant dæmonia ad repellenda vel vitanda mala. Sciendum tamen quia cum decreveris hoc servare mandatum, et habere unum tantum Deum et Domi-

num, hoc est bellum denuntiare omnibus aliis, quibus in baptismo renuntiasti, solum Deum confitens Patrem et Filium et Spiritum sanctum. Sed hoc confitentem nisi toto corde diligamus Dominum Deum nostrum, tota anima, tota virtute ei adhærentes, non sumus effecti pars Domini, sed in confinio positi illos patimur offensos quos fugimus, et ad quem fugimus, propitium non efficitur. Quibus propheta dicit : *Væ duplici animo* (Eccli. II). Et iterum : *Usquequo claudicatis utroque pede?* (III Reg. XVIII.) Ab illis ergo quasi fugaces cædimur, et a Domino nostro quasi instabiles non defendimur, unde Jer. IV : *Amatores tui inimici facti sunt tibi.* Multi sunt animæ amatores, capti decore ejus, cum quibus meretricata est, dicens. *Post amatores meos ibo qui dant mihi vinum meum, etc.* (Ose. II) : hos offendit reversa ad virum priorem. Nisi ergo tota fide permanes cum viro tuo, pro sceleribus quæ commisisti suspectus es ; omnes motus tuos, aspectus et incensus notat ; nil ultra in te lascivum videre, nihil dissolutum vel prodigum potest. Si ergo acceptam gratiam negligis, et implicas te sæcularibus negotiis, continuo immundus spiritus redit cum septem nequioribus (Math. XII), ne iterum expelli possit, et fiunt novissima pejora prioribus. Nulla ergo societas templo Dei cum idolis. Si Dei sumus, tales esse debemus in quibus habitet et inambulet Deus ; unde Isa. LII : *Qui portatis vasa Domini, exite et immundum nolite tangere, et ego recipiam vos, etc.* Dicit ergo : *Non erunt tibi dii alii præter me.*

C VERS. 5-11. — *Non adorabis, etc.* Aliud est colere, aliud adorare. Potest quis invitus adorare, vel adulando regibus idololatris, vel tormentis victus, cum sciat quia idolum nil est. Colere vero est toto his affectu et studio mancipari. Utrumque ergo resecat, ut nec affectu colas, nec specie adores.

Ego sum Dominus, etc. Vide benignitatem Dei : ut nos doceat et perfectos faciat, fragilitatem humanorum affectuum non recusat ; omnia agit et patitur propter nos, notis et usitatis nobis loquitur affectibus.

(ORIG., ubi supra.) Omnis mulier aut sub viro est, et subjecta est legibus viri (Eph. V), aut meretrix est, et utitur libertate peccandi. Qui ingreditur ad meretricem, scit quod ad prostitutam et cunctis patentem ingressus est, ideo de aliis indignari non potest. Qui legitimo utitur matrimonio, non patitur uxorem peccare, sed accenditur zelo ad servandam castitatem matrimonii, ut possit legitimus fieri pater. Sic omnis anima aut prostituta est cum dæmonibus, et habet plures amatores ut intrent ad eam, modo spiritus fornicationis, modo avaritia, post hunc veniet spiritus superbie et alii plurimi ; alter tamen alteri non invidet, nec zelotypia movetur, sed sese invicem vitant ; unde, *adducit secum alios septem spiritus nequiores se, etc.* (Luc. XI.) Sic nullam zelotypiam amatorum suorum patitur anima quæ dæmonibus est prostituta ; si vero conjuncta fuerit viro legitimo, id est Christo, etiamsi aliquando fuerit peccatrix, ultra eam peccare non patitur, nec

ferre potest ut alludat adulteris; excitatur super eam zelus ejus, et defendit conjugii castitatem; si autem viderit eam temerantem conjugii jura, et occasionem querere peccandi, dat ei libellum repulii; unde Isa. I. : *Propter iniquitates vestras dimisit matrem vestram*; hæc qui loquitur et zelans est et zelo commotus hoc dicit. Est etiam novum genus hoc bonitatis ejus, ut etiam post adulterium revertentem et toto corde pœnitentem suscipiat. Unde : *Nunquid mulier si exierit a viro, et dormierit cum alio viro, revertens revertetur ad virum suum?* etc. Et alibi : *Et postquam fornicata es in his omnibus, dixi : Revertere, etc.* (Jer. III.) Illic ergo Deus zelans si requirit et desiderat animam tuam sibi adhærere, si servat, corripit et indignatur, velut zelotypia quadam erga te usus, spem tibi esse salutis agnosce. Si vero corruptionem contempnim, discedit a te zelus ejus, secundum illud : *Propterea discedit zelus meus a te, etc.* (Ezech. XVI.) Vide misericordiam et pietatem Dei; quando vult misereri, indignari se dicit et irasci, sicut per Jeremiam dicit : *Dolore et flagello castigaberis, Hierusalem, ut non abscedat anima mea a te* (Jer. VI). *Flagellat enim omnem filium quem recipit* (Hebr. XII). Hoc autem terribile, hoc extremum, si non corripimur pro peccatis: cum enim modum peccandi excedimus, auferetur a nobis etiam zelus Dei, nec ultra irascitur.

Visitans iniquitatem, etc. (Orig.) Reddens peccata patrum in filios, etc. Aiunt hæretici quod non boni Dei sermo sit, qui pro peccatis alterius alterum dicat plecu; Deum tamen legis justum dicunt, nec possunt ostendere quomodo injustus sit, si alium alio peccante punit. Sed interior homo noster aut dicitur habere Deum Patrem, si secundum Deum vivit; aut diabolum, si voluntatem illius facit; unde Joan. VIII : *Vos de patre diabolo estis, et desideria patris vestri facere vultis*. Sicut ergo semen Dei in nobis est, cum verbum Dei servantes non peccamus, secundum illud I Joan. III, *Qui ex Deo est, non peccat, quia semen Dei manet in eo*; ita cum a diabolo suademur ad peccandum, semen ejus suscipimus; cum facimus quod suadet, jam genuit nos, nascimur enim ejus filii per peccatum. Sed quia fere sine adjutorio non peccamus, sicut adulterium nemo solus committit, necesse est adulteram consortem fieri, et si non plures, necesse est aliquem vel aliquam ministerio sceleris adjungi: qui omnes, velut unus ex altero, secundum persuasionis ordinem, generati, ex diabolo progeniem ducunt; velut in traditione Domini diabolus intravit in cor Judæ, et primum filium peccati genuit, qui solus hoc facere non potuit; abiit ergo ad Scribas et Phariseos et pontifices; nascitur ergo ex Juda generatio tertia, et quarta peccati. Videamus ergo quomodo peccata patrum reddit Deus in filios in tertiam et quartam progeniem, et non in ipso. De patribus enim nihil dicitur. Diabolus ergo, quia jam peccandi modum excessit, tanquam vestimentum concretum in sanguine non erit mundus in hoc sæculo; non flagel-

latur pro peccato; omnia enim ei servantur in futurum. unde Matth. VIII: *Quid venisti ante tempus torquere nos?* Redduntur autem peccata in filios quos genuit per peccatum, qui in carne positi flagellantur. *Non vult Deus mortem peccatoris, sed ut magis convertatur et vivat* (Ezech. XXXIII). Misericors ergo reddit peccata patrum in filios, quia diabolus et angeli ejus, qui etiam peccati patres efficiuntur, indigni sunt quod in præsentem corripiantur: filii eorum, et qui per ipsos ad societatem peccati asciti sunt, recipiunt in præsentem quod gesserunt, ut, purgati, diabolo in pœna socii non efficiantur. Unde psalmo LXXXVIII : *Visitabo in virga iniquitates eorum, etc., misericordiam autem meam non auferam ab eis*. Deus enim zelans est, et animam quam sibi despondet in fide non vult in contaminatione peccati permanere, sed cito purgari. Si autem noluerit purgari, in interitu eorum ridebit, dicens eis Matth. XXV : *Discedite a me, maledicti, in ignem æternum, etc.* Sciamus ergo nos in præsentem corripitur, ut in futuro quiescamus. Unde : *Cum castigamur, a Domino corripimur, ne cum hoc mundo damnemur*.

(Ib.) In hoc sermone solent nos hæretici suggillare, quod non sit boni Dei sermo, qui pro peccatis alterius alium judicat. Sed qui Deum legis mandantem hæc dicent non bonum, iustum tamen dicunt: nec ipsi quidem possunt ostendere quomodo justitiæ videatur convenire si alio peccante alius puniatur.

(Ibid.) Primum mandatum prohibet subreptionem; secundum, errorem; tertium interficit sæculi amorem; quartum, impietatem; quintum, crudelitatem; sextum, fornicationem; septimum, rapacitatem; octavum perimit falsitatem; nonum, mundi cupiditatem; decimum, adulterii cogitationem. Et notandum quod sicut decem plagis percutiuntur Ægyptii, sic decem præceptis scribuntur tabulæ, quibus populus Dei regatur et dæmones occidantur. In duabus enim tabulis scripta est lex propter duo Testamenta significanda: vel quia sunt præcepta duo dilectionis Dei et proximi, *in quibus tota lex pendet et propheta* (Matth. XXI). In una enim tria præcepta, quæ ad dilectionem Dei pertinent; in altera vero septem, quæ ad societatem proximi. Lapidææ vero fuerunt tabulæ, quia cor Judæorum erat lapideum et insensibile, durum et stolidum; unde Ezech. XXXVI : *Auferam cor lapideum, et dabo eis cor carneum*. Et Apostolus ait (II Cor. III) : *Non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus, quæ sentiant scilicet et intelligant*.

VERS. 12. — *Honora patrem, etc.* Hoc est primum septem mandatorum quæ pertinent ad proximum. Bene autem septem sunt. Septenarius enim ex ternario constat et quaternario. Ternarius vero animæ congruit, quæ est irascibilis, concupiscibilis et rationalis. Quaternarius corpori.

VERS. 13. — *Non occides, etc.* (Aug., quæst. 61 in Exod.) Et quod dictum est: *non occides, non putan-*

dum est fieri contra hoc præceptum quod lex occidit, vel occidi aliquem Deus jubet: ille enim facit, qui jubet quod ministrum negare non licet.

VERS. 14. — *Non mœchaberis.* (ISID.) Quæritur quomodo differat *non mœchaberis* ab eo quod paulo post dicitur: *Non concupisces uxorem proximi tui?* In eo enim quod dictum est, *non mœchaberis*, poterat et illud intelligi; nisi forte in illis duobus præceptis non mœchandi, et non furandi, ipsa opera notata sint, in his vero extremis concupiscentia ipsa: quæ tantum differunt, ut aliquando mœchetur qui non concupiscit uxorem proximi, cum aliqua alia causa ipsi miscetur. Aliquando vero concupiscat, nec ei nisceatur pœnâ timeus: et hoc fortasse lex ostendere voluit, quod utraque peccata sunt.

(ID.) Item quæri solet utrum nomine mœchiæ etiam fornicatio teneatur, etc., usque ad atque illorum membrorum non legitimus usus prohibitus debet intelligi.

VERS. 15. — *Non furtum facies*, etc. (AUG., quæst. 71 in *Exod.*) Sed rursus quæritur quomodo differat, *non furtum facies*, ab eo quod paulo post dicitur de non concupiscentis rebus proximi? Non quod omnis qui concupiscit rem proximi, furatur; sed omnis qui furatur, rem proximi concupiscit. Poterat illa generalitate, ubi de non concupiscentia re proximi præcipitur, etiam illud quod ad furtum pertinet contineri.

VERS. 16, 17. — *Non loqueris contra proximum*, etc. (AUG., ubi supra.) In eo etiam quod dictum est, etc., usque ad et hujusmodi.

VERS. 18. — *Cunctus autem populus videbat voces*, etc. (AUG., quæst. 72 in *Exod.*) Solet quæri quomodo populus videbat vocem, cum vox non ad visum, sed ad auditum pertinere videatur, etc., usque ad audi quid luceat, non solemus dicere.

VERS. 19. — *Loquere tu nobis*, etc. (AUG., quæst. 73.) Significatur ad vetus testamentum timorem potius pertinere, sicut ad novum dilectionem; quamvis in veteri novum lateat, et in novo vetus pateat. Quomodo autem tali populo tribuatur videre vocem Dei, si

^a In præceptis decalogi enumerandis Origines et Augustinus in testimoniis Glossæ initio capituli alatis videntur contrarias sequi sententias. Nam Origenes existimat non posse computari decem mandata nisi secundum sit: *Non facies tibi idolum neque ullam similitudinem*, etc. Augustinus autem, licet illam Origenis enumerationem non rejiciat, aliam tamen diversam judicat aptiorem, ut prohibitionem de idolis ac simulacris adorationis causa faciendis, existimet esse primi præcepti explicationem: et deinde duo præcepta statuit ad vetita desideria cohibenda, unum quo concupiscentia uxoris alienæ, alterum quo concupiscentia omnium aliarum rerum quæ proximi sunt, refrenetur. Origenem sequuntur Athanasius in Synopsi Scripturarum; Gregorius Nazianzenus in carmine quo decem præcepta enumerat; Chrysostomus in secunda expositione Matthæi, hom. 49; Hieronymus et Ambrosius cap. vi Epistolæ ad Ephesios. Augustini autem enumerationem eo sensu sequuntur doctores scholastici, quo ipsemet Augustinus, ita scilicet eam priori præferentes, ut tamen priorem non reputent incongruam. Et revera repugnantia quam invenit pravus affectus

hoc accipiendum est intelligere, cum sibi loqui Deum timeant ne moriantur, non satis elucet.

VERS. 20. — *Nolite timere*, etc. (AUG., quæst. 74.) Sic illi cohibendi erant a peccatis, timendo scilicet ne pœnas sensibiles paterentur; quia nondum poterant amare justitiam, et tentabantur a Domino, ut appareret cujusmodi essent; non ut Deo noti fierent qualescunque essent, quem non latebat, sed ut inter se et sibimetipsis.

VERS. 21, 22. — *Stetitque populus*, etc. (GREG., homil. 6.) In quibusdam locis Scripturæ historia servanda est, etc., usque ad Moses accessit ad caliginem, in qua erat Deus.

Non facietis deos, etc. (AUG., quæst. 76.) Reperitur quod in primo præcepto dictum est; et per argentea et aurea, omnia simulacra intelliguntur, sicut in psalmo cxiii: *Simulacra gentium argentum et aurum, opera manuum hominum.*

VERS. 24. — *Altare de terra*, etc. Ostendit ideo, interdictis simulacris, altare de terrena materia concedi, ut uni Deo hostia et sacrificia in eo offerantur.

(GREG., lib. III *Moral.*, cap. 20.) Altare de terra Deo facere, est incarnationem Christi sperare. Tunc enim a Deo nostrum munus accipitur, cum in hoc altari nostra humilitas, id est super Dominicæ incarnationis fidem posuerit quiquid operatur. In altari ergo de terra oblatum munus ponimus, si actus nostros Dominicæ incarnationis fide solidamus.

VERS. 25, 26. — *De sectis lapidibus.* (ISID.) Secti lapides sunt qui unitatem scindunt, et seipsos dividunt a societate fratrum: hos in corpore suo non recipit Christus, cujus corporis figuram altaris constructio significat. Lapidibus non secti ex quibus altare construatur jubetur, sunt qui per fidem in unitate solidantur; de quibus dicitur I Petri II: *Vos estis lapides vivi, coedificati in domos spirituales.* His non est injectum ferrum, quia incorrupti sunt, et jacula maligni ignita non receperunt: omnes unum altare faciunt in unitate fidei et concordia charitatis.

in duabus illis concupiscentiis subjugandis, videtur potius expetiisse duo distincta præcepta, cum sint qui concupiscant uxorem alterius, et dedignantur tamen divitiis aut mancipia alterius concupiscere, et vice versa: at nemo est veri Dei cultor qui difficultatem patiat in idolis spernendis. Cæterum hæc diversitas enumerandi in re ipsa nulla est: non enim ponitur aliquod præceptum ab Augustino quod negatur ab Origene, aut vice versa; sed unus præcepta ratione cujusdam subordinationis conjungit, quæ alter ratione verbalis connexionis separat, et e converso. Nam conjungit Augustinus præceptum non faciendi idola præcepto non colendi nisi unum Deum, quia illud huic subordinatur et est explicatior ejus etiam ad caeremonias gentilium vetandas extensio: Origenes autem ea in duo præcepta disperditur, quia contextu ipso sermonis discerni videntur, sine ulla nota connexionis, sicut cætera sequentia: *Non habebis deos alienos; Non facies tibi sculptile; Non assumes*, etc. Rursus illas duas concupiscentiæ duplicis prohibitiones in unum præceptum conjicit Origenes, propter consequentiam contextus, qua videntur ad unam pertinere sententiam,

CAPUT XXI.

VERS. 1. 6. — *Hæc sunt judicia, etc.* (Aug., loc. 91 in Exod.) Distinctius amodo explicantur ea quæ ad proximum pertinent; notanda locutio cum dictum sit Moysi: *Hæc sunt judicia quæ propones eis; cætera ad populum dicuntur.*

Si emeris servum Hebræum, etc. (Aug., quæst. 77 in Exod.) Ne Christiani hic flagitent a dominis suis, apostolus jubet dominis servos esse subditos (I Petr. II), ne nomen Domini et doctrina blasphemetur: illud enim inde constat in mysterio esse præceptum, quia pertundi subula ejus aurem ad postem præcepit Deus, qui libertatem recusasset.

(Greg., hom. 3 in Ezech., tom. II.) Sciendum quia cum activa et contemplativa vita ex Dei gratia sint, **B** etc., usque ad quia illa quies intima in ænigmate videtur.

Sex annis. (Isid.) In sex ætatibus hujus sæculi servientes, septimo die, id est æterno sabbato, liberabimur, si tamen voluerimus esse liberi dum in hoc sæculo servimus peccato. Si autem noluerimus, perforabitur auricula in testimonium inobedientiæ, et cum uxore et filiis nostris, quos prætulimus libertati, id est cum carne et operibus ejus, peccato serviemus in æternum.

VERS. 7-12. — *Si quis vendiderit filiam, etc.* (Aug., quæst. 78 in Exod.) *Non abibit ita ut recedunt ancillæ, etc., usque ad intelligitur quod cum eo gratis exhibit, non a marito separata.*

VERS. 13-17. — *Qui autem non est insidiatus, etc.* **C** (Rab., in Exod., tom. II) Homicidis non spontaneis, etc., usque ad Christi posuerit, salvus erit.

(Aug., quæst. 79 in Exod.) *Si autem nolens, sed Deus tradiderit in manus ejus, etc.* Ita hoc dicitur, etc., usque ad et Judas ideo juste tradidit.

VERS. 18. — *Si rixati fuerint, etc.* (Rab.) Idem est, si quis cum proximo contendens duritia mentis, vel parcitate, spernendo scilicet vel non consulendo, exasperavit; et ille infirmatus tristitia, a fervore dilectionis languerit, reus per confessionem, operam pœnitentiæ et impensam promissæ emendationis in medicos, id est doctores, impendat, qui infirmum baculo consolationis erigant, et fomentis prædicationum in pristinum dilectionis statum restituant. In correctione necessaria est discretio, ne qui corrigere debet, occidat, vel in desperationem vel odium mittat.

VERS. 22-28. — *Si rixati fuerint.* (Ib.) Si quis aliquis animam, post conceptum verbi, per incuriam vel fraudem læserit, ut vitale germen boni operis sanum proferre non possit: etiam si ipsa adhuc in fide vivens persisterit, ut damnum illatum per pœnitentiam

Non concupisces domum proximi tui, nec desiderabis uxorem ejus, neque, etc. Augustinus autem eas in duo præcepta divisit, quia, ut dixi, præceptum de uxore non concupiscenda non subordinatur divitiis non concupiscendis, sicut nec ipsa concupiscentia vetitæ voluptatis ordinatur ad concupiscentiam possessionum, sed diversi generis vitia procureant, quæ

tiam restituat, secundum Evangelii ministerium necesse habebit. Si autem ipsa anima per errorem necata, post prolatum abortivum, hoc est opus mortiferum, in infidelitate perseveraverit, sine dubio seductor illius, quasi verus homicida, æterna morte reus erit.

(Aug., quæst. 80 in Exod.) Quod non formatum puerperium noluit ad homicidium pertinere, etc., usque ad et ideo nondum sensibus prædita.

(Orig., hom. 10 in Exod.) *Quod si litigabunt duo viri, et percusserint mulierem prægnantem, et exierit infans ejus nondum formatus, detrimentum patietur, quantum indixerit vir mulieris, et dubit pro anima sua. Quod si formatus fuerit, dabit animam pro anima, oculum pro oculo, etc.* Primum videamus de eo

qui nondum formatus exierit, quoniam jubetur damno pecuniæ percuti unus ex litigantibus, cum duo dicantur. Quid etiam hoc quod vir mulieris imponit ei, et non eis; et dabit, et non potius dabit. Quod si infans jam formatus exierit, animam dare pro anima facile intelligimus: morte scilicet vindicetur peccatum. Quæ autem sequuntur, operæ pretium est explicare. Nec enim videtur etiam infans formatus calce litigantis percussus, oculum in ventre perdidisse, dentes vero omnino non habuit. Si enim hoc ad matrem referamus, quomodo abortiens mulier oculum perdit, aut dentes dolet? Sed esto aut in oculo aut in dente percussa abortivit, livorem vel vulnus accepit, quid etiam combusturam dicimus pro combustura? Nunquid litigantibus viris assistens mulier comburi potuit, ut combustura pro combustura solvatur? In Deuteronomio quoque hæc facile explicari non queunt. In Scripturis tamen iisdem vocabulis et officiis membra animæ nominantur, quibus utuntur vel appellantur membra corporis. Unde Matth. VII: *Vides festucam in oculo fratris tui, et trabem quæ in oculo tuo est non vides.* Et Matth. XIII: *Qui habet aures audiendi audiat.* Et Rom. X: *Quam speciosi pedes evangelizantium pacem!* Ne nos ergo vocabulorum similitudo conturbet. Sunt ergo duo litigantes, duo disputantes et dogmatibus vel quæstionibus legis, et rixantes circa verbum pugnas; unde Apostolus, II Tim. II: *Nolite contendere verbis, etc.* Et ibidem: *Quæstiones legis devita, sciens quod generant lites.* Qui ergo istis in quæstionibus litigant ad subversionem audientium, percutiunt mulierem prægnantem, et ejiiciunt infantem formatum vel adhuc informem. Mulier prægnans dicitur anima, quæ nuper concepit verbum Dei; unde: *A timore tuo, Domine, in utero concepimus et peperimus* (Isa. XXVI). Qui ergo concipiunt, et statim pariunt, non mulieres existimandæ sunt, sed viri et perfecti; unde alibi: *Si peperit terra in una die, et*

proinde diversis legibus prohibeantur. Quare tota hæc diversitas in re ipsa consentit: sive enim una lege, sive dualus distinctis prohibeantur aliqua, idem est modo fatearis iisdem verbis esse eadem prohibita, licet ambigas faciant ne verba illa unam an duas leges.

nata est gens die una simul (Isa. LXVI). Ista est ergo generatio perfectorum, quæ in die eadem concipitur et nascitur. Pariunt autem viri secundum illud Gal. IV : *Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur in vobis Christus*. Perfecti ergo et viri statim pariunt, id est, conceptum fidei verbum in opera perducunt : anima autem quæ concipit, et in ventre retinet et non parit, mulier dicitur. Unde Isa. XXXVII : *Dolores partus advenerunt ei : et virtus pariendi non est in ea*. Hæc ergo, inter se duobus litigantibus et scandala proferentibus, percutitur et scandalizatur : ut verbum fidei quod tenuiter conceperat nondum formatum abjiciat. Est enim in aliquibus formatum verbum, in aliis non formatum ; unde : *Donec formetur in vobis Christus* (Gal. IV) ; Christus enim est Verbum Dei. Damnum ergo patietur, qui excussit. De damnis ergo doctorem dicit Apostolus I Cor. III : *Si cuius opus arserit damnum patietur*, etc. Et ipse Dominus in Evangelio, Matth. XVI : *Quid prodest homini si universum mundum lucretur, animam autem suam perdat ?* Unde videtur ostendi quod quædam peccata ad damnum pertinent, non tamen ad interitum, quia qui damnatum passus fuerit, salvari dicitur, licet per ignem : unde Joannes dicit quædam peccata esse ad mortem, quædam non (I Joan. V). Quæ autem sint ad mortem, non facile discerni potest, *Delicta enim quis intelligit ?* (Psal. XVIII.) Sed cum referuntur super quinque mnas acquisitæ aliæ quinque, et super duas duæ (Luc. XIX), qui mercedem hujus acquisitionis perdit, damno dicitur percuti, sicut qui causam scandali infirmiori et muliebri animæ præbuit. Dabit autem secundum quod indixerit vir ejus, et dabit cum honore animæ discentis. Vir magister est Christus, vel qui pro Christo animarum doctor est. Patietur ergo damnum qui contendit ad subversionem audientium, pro anima quæ nondum habuit infantem formatum : quod potest de scandalo catechumeni accipi. Potest etiam fieri ut qui læsit, instruat et reparat animæ quæ perdidit, et cum honore, cum modestia scilicet, cum mansuetudine, non cum lite, sicut cum scandalum intulit. Sed cum formatus infans fuerit, dabit animam pro anima. Formatus infans potest videri sermo Dei in corde animæ quæ suscepit gratiam baptismatis, vel qui evidentius et clarius verbum Dei suscepit. Reddet ergo qui percussit, animam pro anima in die iudicii, scilicet apud eum iudicem qui potest animam et corpus perdere in gehennam. Vel ut qui sibi conscius fuerit tanti scandali, ponat animam suam pro anima scandalizati, et usque ad mortem det operam quomodo ad fidem restituatur. Ponat oculum pro oculo : si oculum animæ læsit, id est, intellectum ejus turbavit, auferatur oculus ejus ab eo qui præest Ecclesiæ, id est intellectus. Si dentem læsit, qui suscipiens cibum verbi Dei comminere vel molaribus terere solebat, ut subtilem ad ventrem animæ transmitteret sensum : si hunc dentem ille vexaverit et evulserit, ut contritione ejus non possit anima subtiliter et spiritualiter suscipere verbum Dei, auferetur dens ejus, qui non bene cibos

A verbi comminuit et dividit. Propter hoc enim fortasse de Domino dicitur : *Dentes peccatorum contrivisti* (Psal. III). Et alibi : *Molas leonum confringet Dominus* (Psal. LVII). Sic ergo per membra dicitur lædi anima et percuti. Manum quoque pro manu, et pedem pro pede deposcit. Manus animæ, virtus qua tenere aliquid et cor stringere potest, ut actus ejus et fortitudo ; et pes quo incedit ad bona vel ad mala. Quia ergo scandalizata anima non solum in fide sed etiam in actibus dejicitur, qui per manus significantur, manus auferuntur illius, quibus non bene operatur, et pedes, quibus non bene incedit. Recipiet etiam combusturam, quia combussit et gehennæ tradidit animam. Per singula hæc ostenditur, ut percussor, truncatis omnibus membris, a corpore Ecclesiæ excidatur, ut cæteri videntes timorem habeant, et non similiter faciant. Ideo Apostolus cum doctorem describit Ecclesiæ, inter cætera præcipit, *non percussorem* (I Tim. III) : ne percutiens prægnantes mulieres, id est animas insipientes, ponat animam pro anima, oculum pro oculo, dentem pro dente, etc. De qualibus dicitur Matth. XXIV : *Væ prægnantibus et nutriendis in illis diebus, in quibus scandalizabuntur, si fieri potest, etiam electi*. Sciendum tamen quod non est perfectorum scandalizari, sed mulierum aut parvulorum ; unde Matth. XVII : *Si quis scandalizaverit unum de pusillis istis, etc.*

VERS. 29-36. — *Quod si bos cornupeta, etc.* (RAB.) Hoc est, si superbum motum animi dominus, id est spiritus, non constringit, et animabus interitum, vel corporibus ingerit incommodum, reatus redundat in custodem. Unde Proverbiorum decimo sexto capitulo : *Cor hominis erudiet os ejus, et labiis illius addet gratiam*.

Triginta siclos. Hoc est secundum legis mandata, per fidem et spem et charitatem emendabit.

Argenti. Nitorem divini verbi, quo in fide Trinitatis et scientia decalogi instructi erant, compensabit.

Si quis aperuerit, etc. (GREG., lib. XVII *Moral.*, cap. 13.) Cisternam aperire est valido intellectu Scripturæ sacræ arcana penetrare, etc., usque ad infirmitas auditorum ad ima dilabatur.

Si bos alienus, etc. (AUG.) Non hoc in solo love servandum est, sed in omni pecore ; a parte enim totum intelligitur. Sed hoc de carnibus occisi pecoris fieri non potest, quo non vescuntur.

CAPUT XXII.

VERS. 1. — *Si quis furatus fuerit, etc.* (STRAB.) Secundum litteram quinque boves pro uno bove, et quatuor oves pro uno bove redduntur : quia bos quinque utilitates habet, ovis quatuor. Bos enim immolatur, arat, pascit, lactat, et corium diversis usus ministrat ; ovis vero immolatur, et pascit, lac et lanam tribuit. Allegorice vero per bovem Judæus quilibet intelligitur, quem si quis Judæus vendiderit, pœnæ legis subiacebit, quæ continetur in quinque libris Moysi. Per ovem Christianus, qui Christum

imitatur, de quo dicitur: *Sicut ovis ad occisionem ductus est (Isa. LIII)*. Si quis hanc vendiderit, quatuor oves reddat, id est secundum institutionem quatuor Evangeliorum pœnitentiam agat.

VERS. 2-5. — *Si effringens fur domum, sive suffodiens, etc. (Aug., quæst. 84 in Exod.)* Si perfodiens inventus fuerit fur et percussus mortuus fuerit, etc., usque ad jam enim plus est quam fur.

VERS. 6-15. — *Si egressus ignis, etc. (RAB.)* Ignem succendimus, cum correctionem subditis præparamus, ut spinas vitiorum consumamus. Sed videndum est ne cum vitia persequimur, virtutes lædamus, et eis qui fructum honorum operum proferre cœperant, ante maturitatem noceamus. Qui hoc ergo commiserit, dignam pœnitentiam gerat, et quod per inertiam læsit, studiosè restituat.

Spicas. Teneros auditores nondum ad maturitatem fructus pertingentes: quorum vitia qui acerbe et indiscrete reprehendit, quasi ignem in spicas immittit, nec ad maturitatem pervenire sinit.

VERS. 14-16. — *Qui a proximo, etc.* A proximo mutuum postulamus, cum pro æterna remuneratione curam Dominici gregis suscipimus. Sed si timorem Dei, quasi pecuniam exigentis, semper ante oculos cordis ponimus, quasi in præsentia ejus semper sumus. Unde II Cor. v: *Scientes timorem Domini, hominibus suademus.* Et alibi, II Cor. XII: *Quasi coram Deo, in Christo loquimur.* Mors ergo aut debilitas pecoris pastori non imputatur, si ejus curam strenue gessit, et quasi Deo præsentè; aliter damnus reddere compellitur. Unde Matth. v: *Non exibit inde, donec reddat novissimum quadrantem.*

VERS. 17. — *Si pater virginis, etc. (RAB.)* Sensus sententiæ historicus, de qua nascitur oratio. Si ergo historicus sensus regnum charitatis ædificat, cupiditatis dissipat, non est necesse allegoricè exponi. Lector tamen sententiam dote rectæ fidei honorare debet et intactam sua expositione relinquere.

VERS. 18-20. — *Maleficos non patieris vivere.* Qui præstigiis magicæ artis et diabolicis ligmentis agunt, hæreticos intellige, qui a consortio fidelium qui vere vivunt, excommunicandi sunt, donec maleficium erroris in eis moriatur.

VERS. 21. — *Advenam non contristabis. (RAB.)* Dilectionem proximi per misericordiæ compassionem commendat, ne furoris aut avaritiæ stimulo commoti, jus naturæ negligamus. Sed quæ volumus ut faciant nobis homines eadem illis faciamus, et quæ voluimus fieri, non faciamus.

VERS. 22-24. — *Vidua et pupillo non nocebitis. (RAB.)* In vidua, sancta Ecclesia, quæ in die iudicii expectat Christum, quem modo non habet præsentem in pupillo, Christianus populus, cui mortuus est mundus pater, et Babylonia mater, accipi potest: quam prohibet contristari per persecutionem vel factum mundanum, ne forte talis insectatio ad perniciosum eorum spirituales perveniat qui eos frustra odiis et contumeliis molestant.

VERS. 25. — *Si pecunia mutuum, etc. (RAB.)* Præ-

A dicatores Evangelii monet ne superfluitatem appetant, sed habentes victum et vestitum, his contenti sint, secundum illud Matth. x: *Gratis accepistis, gratis date.*

VERS. 26, 27. — *Si pignus, etc. (Aug., loc. 99.)* Genus pro specie posuit: sic enim dictum est ac si de omni veste pignus dederit, cum de illo se specialiter dicere ex consequentibus Scriptura testatur, qui non habet nisi eam vestem unde nocte operiatur.

(GREG., lib. XVI *Moral.*, cap. 2.) *Pignus*, peccati confessio. Proximus enim debitor noster efficitur, etc., usque ad a nobis mox relaxatum sentiat quod deliquit.

VERS. 28. — *Diis non detrahes, etc. (Aug., quæst. B 86 in Exod.)* Quæritur quos dixerit deos, etc., usque ad vel patriæ obsequiis honorari.

VERS. 29-31. — *Decimas tuas, etc. (ISID. in Gen., tom. V.)* Per primitias frugum vel primogenitorum primitiva honorum operum ostenduntur, etc., usque ad et perfectionis donatur effectus.

CAPUT XXIII.

VERS. 3. — *Pauperis quoque non misereberis in iudicio. (Aug.)* Ne scilicet contra justitiam pauperi faveas causa misericordiæ. Bona est misericordia, sed non debet esse contra iudicium. Iudicium autem dicit Scriptura, quod justum est. Ne quis autem propter hanc sententiam Deum putet prohibere misericordiam, opportune sequitur:

C VERS. 4-6. — *Si occurreris bovi inimici tui, etc.* Quasi fac misericordiam etiam erga inimicos tuos, cum potestas est a iudicando libera; non enim cum reducis errantem bovem inimici et reddis, inter alios iudex resides.

VERS. 7-9. — *Mendacium fugies. (RAB.)* Veritatem et iudicium amat Dominus: et ad hæc exsequenda populum suum hortatur, quia non est personarum acceptor.

VERS. 10-12. — *Sex annis seminabis terram tuam. (Aug.)* Quæritur quid colligant pauperes, si in septimo anno ita parcitur terræ, etc., usque ad sex annos cum colliguntur quæ seminantur.

(RAB.) In senario perfectio operum, etc., usque ad qui seminat in benedictionibus, in benedictionibus et metet.

VERS. 13. — *Et per nomen externorum deorum, etc.* Per nomen suum jurare permittit, non quod bonum sit jurare; sed quia sciebat homines pronos ad jurandum esse, non vult ut jurent per nomina externorum deorum, ne frequenti juramento inducantur ad cultum eorum. Sic et hostias non approbat Deus, mavult tamen sacrificari sibi quam idolis.

VERS. 14-18. — *Tribus vicibus per singulos a mos, etc.* Fidem scilicet sanctæ Trinitatis hic exigit Deus: in Pascha enim immolatur Filius, in Pentecoste datur Spiritus sanctus, in Scenopegia paternæ majestatis potentia declaratur.

Tribus vicibus per singulos annos, etc. (RAB.) Hec

est omni tempore presentis vitæ et in sanctæ Trinitatis confessione, per fidem et spem et charitatem honorum operum obsequia Deo creatori vestro exhibebitis. Pascha enim celebramus mense novorum, cum per sanguinem Agni immaculati ab Ægyptia servitute liberati, per spirituales aquas de veteri homine in novum transimus, non in vetustate litteræ, sed in novitate spiritus, quo in terram promissionis per gratiam Christi pervenimus. Solemnitatem vero mensis primitivorum celebramus, cum operum nostrorum, voluntatum, et sermonum primitias Domino consecramus; solemnitatem quoque in exitu anni, quando congregatis frugibus, id est virtutum fructibus, ad finem vitæ et introitum regni cælestis pervenire contendimus; in tabernaculis septem diebus commemorantes, quia per omne tempus vitæ præ-

sentis peregrinos nos esse agnoscimus, nec requiem hic, sed in futuro requirimus, sedulo curantes ne in conspectu Dei vacui appareamus. Solemnitatem quoque, etc. (RAB.) Maturis scilicet, frugibus, quando fructus totius anni collecti sunt, in septembri scilicet quem Hebræi Chaldaico vocabulo thisri, מַשְׁרֵי, Macedones ὑπερβαίων vocant. In cujus principio Judæi feriantes amplius tuba canunt quam in cæteris mensibus, et plura offerunt, in quo dies expiationum, et dies scenoepagiæ quinto decimo die, qui est solemnitas Tabernaculorum.

VERS. 19. — *Non coques hædum*, etc. (Aug., *quæst. 90 in Exod.*) Quomodo intelligatur, ad verborum proprietatem nescio utrum possit reperiri, etc., usque ad postea vero passi sunt non agni in lacte, sed arietes in grege.

(STRAB.) *Moraliter*. Hædus, id est peccator, non est in lacte matris coquendus, id est blanditiis dissolvendus, sed aspere increpandus et redarguendus.

VERS. 20, 21. — *Ficce ego mittam angelum*, etc. (RAB.) Josue significat ducem populi, qui ideo angelus dicitur, quia ad voluntatem Domini annuntiandam mittitur; ἄγγελος enim Græce, nuntius dicitur.

VERS. 22. — *Inimicus ero*, etc. (GREG.) Radix cuncti mali superbia est, de qua dicitur Eccli x: *Initium omnis peccati superbia*. Sunt autem ejus soboles septem principalia vitia, inanis gloria, invidia, ira, tristitia, avaritia, ventris ingluvies, luxuria. Et quia his septem superbix vitiiis nos captos doluit Redemptor noster, ad spirituale liberationis prælium Spiritu septiformis gratiæ plenus venit.

VERS. 23, 24. — *Præcedetque te angelus*. (RAB.) Josue populum Israeliticum in terram promissionis induxit, septem gentes ejiciens, idolaque et aras eorum destruens. Mystice verus Jesus has gentes cum simulacris suis exterminat, cum septem principalia vitia et omne idolum inimici de cordibus nostris expellit, ut naturæ nostræ terram secure possideamus.

Quos ego conteram. (CHRYSOST.) Habet unumquodque vitium in corde nostro propriam mansionem,

A quam sibi vindicans, in animæ nostræ recessu exterminat Israelcem, id est rerum summarum contemplationem, et adversari non desinit: non enim possunt virtutes cum vitiis morari. Sed cum ab Israelitis, id est a virtutibus, fuerint vitia superata, locum quem concupiscentiæ vel fornicationis spiritus possidebat, castitas obtinebit: quem furor ceperat, patientia vindicabit; quem tristitia mortem operans occupaverat, salutaris et plena gaudii lætitia possidebit; quem acedia vastavit, excolet fortitudo; quem superbia conculcabat, humilitas honestabit. Itaque singulis vitiis expulsis, eorum loca, id est affectus, virtutes contrariæ possidebunt: quæ filii Israelis, id est animæ Deum videntis nuncupantur: qui cum universas cordis expulerint passiones, non tam alienas possessiones rapuisse quam proprias recuperasse credendi sunt; quia secundum veterem traditionem, terram Chanaanorum filii Sem in divisione orbis sortiti sunt, quam Chananæi violenter possederunt: unde justo, judicio Dei expulsi sunt. Voluntas quoque Domini possessionem cordis nostri non vitiis sed virtutibus deputavit, quæ post prævaricationem Adæ insolescentibus vitiis, quasi Chananæis, a propria regione depulsæ sunt. Cum vero per Dei gratiam diligentia nostra et labore nostro restituuntur, non tam alienam terram occupant quam recipiunt propriam.

VERS. 25-27. — *Benedicam panibus tuis*, etc. (Aug.) Alia littera: *Benedicam panem et vinum tuum*, etc. Quamvis hæc promissiones possint et spiritualiter intelligi, etc., usque ad quæ impii non accipient.

VERS. 28. — *Emittens crabrones*. (Aug., *quæst. 93.*) *Emittam vespas*, etc. Hoc promittit Deus, etc., usque ad si aliquid a Christo dicitur.

Alia littera. *Emittam vespas ante te, et ejiciet Amorrhæos*, etc. A plurali ad singularem numerum se convertit. Intelligitur autem *ejiciet Amorrhæos*, vespa, scilicet sicut locusta, sicut rana, non quod una sit, sed per singularem intelligitur pluralis.

VERS. 29-33. — *Non ejiciam eos a facie*, etc. (STRAB.) Gentes istæ vitia significant, quæ nec simul, nec uno tempore in sanctis extinguuntur, ne monstra terræ multiplicentur, id est ne in superbiam erigantur et vanam gloriam et hujusmodi. Nam cum sancti contra majora vitia pugnant et vincunt, relinquunt minora, et permittuntur dominari, ne per elationem gravius corruant. Unde Paulo datus est stimulus carnis ad custodiam humilitatis (*I Cor. xii*).

CAPUT XXIV.

VERS. 1. — *Moyse quoque dixit: Ascende ad Dominum, tu et Aaron*, etc. (Aug., *quæst. 85 in Exod.*, tom. III.) Usque ad hunc locum Scripturæ justificationes intelliguntur, etc., usque ad justificationes vero Latini eas esse dicunt quæ Græci δικαιώματα dicunt.

Tu et Aaron, etc. (STRAB.) Moyses et Aaron et Nadab et Abiu. Per hos quatuor viri evangelici significantur, qui scilicet evangelica præcepta sequuntur.

tur. Per septuaginta vero (qui constat ex septenario decies scilicet ducto, vel ex denario septies multiplicato) significantur illi qui Spiritus sancti gratia adjuvi, adimplentes denarium legis, tendunt ad contemplationem Conditoris. Vel ad litteram de quibus dicitur Num. XI: *Assume tibi septuaginta viros, etc., de quibus Heldad et Meldad fuerunt.*

VERS. 2. — *Solusque Moyses ascendet ad Dominum.* (RAB.) Prius præcipitur ut Moyses et Aaron, Nadab et Abiu, et septuaginta seniores, ascendant ad Dominum. Et statim subjungitur quod solus Moyses ascendat ad Dominum, cæteri non appropinquent, sed adorent procul. Ubi moraliter instruimur vires nostras perpendere, nec ultra posse nostrum arcem contemplationis attingere, sed quantum divina clementia vocat, et regula Scripturæ provocat.

(GREG.) Moyses ut sublimia Dei præcepta perciperet, alta conscendit; et ut interna penetret, ab externis tumultibus occultatur: quia viri sancti qui exterioribus officiis deservire necessitate coguntur, studiose semper ad cordis secreta confugiunt, ibique cogitationis intimæ cacumen ascendunt, et legem quasi in monte percipiunt, dum, postpositis tumultibus actionum temporalium, in contemplationis suæ vertice supernæ voluntatis sententiam perscrutantur.

VERS. 3-5. — *Faciemus* (AUG., *quæst.* 95.) Notandum quod iterum populus, etc., usque ad apprehenderunt justitiam.

VERS. 6-9. — *Tulit itaque, etc.* [Id., *quæst.* 98.] Notandum est nunc primum sacrificasse Mosem, etc., usque ad nam decalogum in tabulis lapideis fuisse scriptum postea patet.

Crateras. Cratera, sive crater, dicitur ἀπό τοῦ κρατῖν, quod est *capere*, eo quod sit multi vini capax.

VERS. 10, 11. — *Sub pedibus.* Deus non loco continetur, nec situ corporis membra ponit, sicut est nostri corporis sedere, et jacere, stare, et hujusmodi, quæ tantum corporis sunt. Deus autem spiritus est. Quod ergo se ostendit specie corporali, vel signis corporaliter expressis, non substantia ejus apparet, quæ est quod ipse est, sed assumptio formarum visibillium ejus omni potentia subiacet.

VERS. 12. — *Ascende ad me, etc.* (BED., lib. I de *Tabernac.*, cap. 11, tom. II.) Locuturi de figura tabernaculi, etc., usque ad ut Ecclesia per orbem cunctarum gentium linguis locutura designaretur.

Daboque tibi. (Id.) Huic simile est illud: *Docentes eos servare omnia quæcunque mandavi vobis* (Matth. XXVIII). Non ergo Moyses, non apostoli, vel quilibet, alia debet docere quam quæ Dominus docuit, et consilii decreto observanda præscripsit, in quibus vitam æternam nos habere voluit, sicut de his præteriri quidquam non oportet: sed omnia quæ mandavit, auditoribus committere necesse est.

VERS. 13. — *Surrexerunt Moyses et Josue.* (AUG., *quæst.* 103 in *Exod.*) Josue non commemoratus in illis quatuor subito cum Moyse apparet, etc., usque

PATROL. CXIII.

ad quod modo memoratur nondum vocabatur *Jesus*, sed quando scriptum est.

(BED.) Josue Christum nomine et actione significat; qui minister Moysi dicitur, quia Christus *non venit legem solvere, sed adimplere* (Matth. v). Moysi vestigia in omnibus sequitur, quia in cunctis quæ scripsit Moyses, typice designatur, quasi comes individuus, si bene quæritur, invenitur. Unde Joan. v: *Si crederetis Moysi, forsitan crederetis et mihi.*

(BED., de *Tabernac.*, lib. I, cap. 1, tom. II.) Aaron (אֲהָרֹן) *mons fortitudinis*, Hur (חֹר) interpretatur *ignis* vel *lumen*, etc., usque ad et ad dilectionem Conditoris animus inardescit.

VERS. 15. — *Cumque ascendisset Moyses,* (BED., *ibid.*) Sicut mons altitudinem perfectionis, etc., usque ad cœlesti benedictione protegit.

VERS. 16. — *Et habitavit gloria Domini.* (Id., *ibid.*) Non modo sublimitas, sed et nomen montis, etc., usque ad in septimo quiescere jubemur.

Tegens illum nube. (Id., *ibid.*) Sex diebus nube et gloria Domini tegitur, etc., usque ad ut ad sublimiora divinæ visionis et colloctionis dona perveniret.

VERS. 17. — *Erat autem species, etc.* (Id., *ibid.*) Quasi ignis ardens species gloriæ Domini apparuit, etc., usque ad tametsi plene illos sequi non valeant.

VERS. 18. — *Ingressusque Moyses, etc.* (Id., *ibid.*) Moyses medium nebulæ ingressus ascendit in montem, etc., usque ad ut per eorum observantiam ad salutem veniant æternam.

CAPUT XXV.

VERS. 2. — *Loquere filiis Israel ut tollant mihi primitias, etc.* (BED., de *Tabernac.*, lib. I, cap. III, tom. II.) Primitias bonorum Deo offerimus, cum bonum quod agimus, totum divinæ gratiæ tribuentes, et toto corde profitentes quod nec initium bonæ actionis vel cogitationis nisi a Domino possumus habere; mala vero semper a nobis diabolo instigante et coepta et consummata, nec nisi Domino donante laxanda.

VERS. 3-6. — *Hæc sunt autem quæ accipere debetis, etc.* (Id., *ibid.*) Cuncta quæ sibi Dominus ad faciendum sanctuarium materialiter offerri præcepit, nos quoque, qui spirituales filii Israel, id est imitatores Deum videntis populi esse cupimus, spiritualiter offerre debemus: ut per has oblationes voluntarias ipsi sanctuarium in nobis faciamus, ut ipse habitare in nostro corde et sibi mansionem consecrare dignetur.

VERS. 7. — *Lapides onychinos, etc.* (Id., *ibid.*) Hæc offerimus, etc., usque ad addita bonis operibus martyrii merita signantur.

VERS. 8. — *Facientque mihi sanctuarium.* (Id., *ibid.*) Ostendit Dominus Moysi tabernaculum in monte, etc., usque ad præclaram multitudinem sanctarum animarum receipt.

VERS. 9-11. — *Juxta omnem similitudinem, etc.* (Id., *ibid.*) Imitari debemus angelos diligendo Deum

et proximum, etc., usque ad et post hanc vitam in A illud tabernaculum, quod imitaris, introducat.

Omnium vasorum. (BED.) Vasa tabernaculi, singulæ personæ angelorum, ex quibus Jerusalem, mater omnium nostrum, in vera pace et unitate consistit.

Sicque facietis illud. Arcam, etc. (ID., *ibid.*, cap. 4.) Arca fieri præcipitur, etc., usque ad sed in similitudine carnis peccati venit.

Cujus longitudo (ID.) Quæritur cujus quantitatis sit iste cubitus, etc., usque ad unde patet quia illum designat cubitum quem duo palmi faciunt.

Latitudo. (ID., *ibid.*) Unius cubiti latitudo pro dispensatione Dominicæ charitatis, etc., usque ad ubi eum toto corde diligamus, intremus.

(ID.) *Mystice.* Longitudo arcæ longanimitatem Christi, etc., usque ad quia tarditatem discipulorum longanimitate ferebat.

Altitudo, cubitum, etc. (ID., *ibid.*) Habet arca cubitum in altitudine, etc., et usque ad hoc tantillum non nisi ab illo habemus.

VERS. 12-15. — *Et quatuor circulos, etc.* (GREG. *Past.*, cap. 14, tom. III.) Arca, Ecclesia, etc., usque ad quæ in vobis est, etc.

Duo circuiti. (BEDA, *ut supra.*) Quia in figura quatuor animalium, etc., usque ad quæ ad futuræ vitæ gloriam pertinent expresserunt.

VERS. 16. — *Testificationem quam dabo.* (ID., *ibid.*) De qua Apostolus, etc., usque ad iudicem omnium docuit sæculorum.

VERS. 17. *Propitiatorium.* (ID.) Propitiatorium tabula erat aurea ejusdem mensuræ cujus arca; sic dicta quia ibi Deus Moysi apparens, et cum eo loquens, propitiabatur populo, et misericordiam significat, unde bene super arcam erat, quia misericordia ejus super omnia opera ejus.

VERS. 18-21. — *Duos quoque cherubim, etc.* (ID.) Propter societatem angelicæ pacis, quæ minus quam inter duos haberi non potest. Cherubim autem angelicam militiam significat: angeli vero summa concordia et quiete Christum contemplantur; unde versis ad invicem vultibus propitiatorium respiciunt, quia illam beatitudinem se habere Dei gratia intelligunt.

(GREG., *hom. 6 in Ezech.*) Duo cherubim, qui plenitudo scientiæ dicuntur, etc., usque ad si aliquid promitteret quod aliud negaret.

(BEDA, *ibid.*) Numero singulari *cherub*, כרוב plurali autem *cherubim* כרובים dicitur, etc., usque ad bene expansis alis ad volandum aptatis designantur.

VERS. 22. — *Inde præcipiam, etc., super propitiatorium.* (ID., *ibid.*) Super propitiatorio, etc., usque ad unde Habacuc ait: *In medio duorum animalium innotuit* (Habac. III).

(BED., *ibid.*) Potest in arca Ecclesia figurari, etc., usque ad quo ipsa in fundamento summæ veritatis stabilita consistunt.

(BED., *ibid.*) Mensa de lignis Setim, etc., usque ad

unde Cant. II: *Introduxit me rex in cellam vinariam, et ordinavit in me charitatem.*

VERS. 23. — *In altitudine cubitum, etc.* (BED., *ibid.*) Quod altitudo cubitum et semissem habet, etc., usque ad non per plenum cubitum figuratur.

VERS. 23. — *Faciesque illi labium, etc.* (BED., *ibid.*) Labium aureum fit in mensa per circuitum etc., usque ad pro diversitate meritorum, gloria singulorum.

VERS. 24. — *Coronam, etc., et super illam alteram coronam.* (BED., *ibid.*) Corona aurea additur, cum per Evangelium his qui mandata custodiunt, etc., usque ad quod ei sublimior gloria in receptione corporum servetur.

VERS. 26. — *Per singulos, etc.* (BED., *ibid.*) Mensa tabernaculi quatuor pedes habet, etc., usque ad intrent in regnum cælorum.

VERS. 27. — *Ut mittantur vectes per eos.* (ID., *ibid.*) Per circulos mittuntur vectes ad subvehendam mensam, etc., usque ad Domini mensam cum panibus et vasis in quatuor circulis portant.

VERS. 29. — *Parabis et acetabula ac phialas.* (ID., *ibid.*) Varia vasa quæ sunt ad offerenda libamina, etc., usque ad unde: *Quis putas est fidelis dispensator et prudens* (Luc. XII)?

VERS. 29. — *Parabis acetabula, etc.* (GREG., *hom. 6 in Evang.*, tom. II.) Quid per phialas et cyathos nisi mensura prædicationis accipitur? etc., usque ad sed etiam parva et subtilia, quæ quasi per gustum notitiam præstant.

(IDEM.) Alius doctrina veritatis plenus auditor hebricit, et quasi phialam porrigit: Alius explorare quod sentit non valet, sed etiam quia utcumque denuntiat, per cyathum gustum præbet. Qui ergo per doctrinam sapientiæ ministrare phialas non possunt, quantum pro divina largitate sufficiunt, propinent proximis cyathos verbi.

VERS. 30. — *Et pones super mensam panes propositionis in conspectu meo semper.* Josephus dicit duodecim panes ex simila fieri, singulos ex duabus decimis, qui Sabbato super mensam sex hinc et sex inde ponebantur: super quemque patena aurea cum pugillo thuris, et sic servabantur usque ad aliud Sabbatum, in quo thus cremabatur; panes vero sacerdotibus comedebant calidos cum thure reponentes.

Et pones super mensam, etc. (BED., *ubi supra.*) Bene panes propositionis vocantur, quia semper debet patere sermo salutis cunctis fidelibus, nec unquam desse oportet in ecclesia verbum solatii: quod Dominus per præcones veritatis mundo proponens in conspectu suo apparere, et usque in finem his qui esuriunt et sitiunt justitiam incessanter abundare voluit.

VERS. 31. — *Facies et candelabrum, etc.* (GREG., *hom. 6 in Ezech.*) Candelabrum Christus est in quo natura humanitatis fulsit lumine deitatis, etc., usque ad scyphi ergo et sphaerulæ ad laborem pertinent, lilia ad retributionem.

Facies et candelabrum ductile de auro mundissimo.

(BEDA, *ibid.*) Candelabrum tabernaculi, etc., usque ad et claritatem verbi omnibus prædicando et faciendo ostendit.

Et calamos, scyphos et sphaerulas. (Id., *ibid.*) Scilicet prædicatores de hastili procedentes, etc., usque ad quæ animabus sanctis, id est, floribus vernet æternis.

VERS. 32. — *Sex calami, etc.* (Id., *ibid.*) Senarius in quo factus est mundus, etc., usque ad unde Paulus: *Gratia Domini nostri Jesu Christi et charitas Dei, et communicatio sancti Spiritus, sit semper cum omnibus vobis.*

Tres ex uno. (Id., *ibid.*) Tres calami ex uno latere, etc., usque ad visione ejus fruatur.

(Id., *ubi supra.*) Fiunt scyphi in candelabro ad nuncis modum, etc., usque ad quia continentes illius temporis tres ordines sanctorum eadem distinctione B temporum habuerunt.

VERS. 33. — *In nucis.* (Id.) Nux Ecclesiam significat, unde: *Descendit in hortum nucum.* Nux enim dulcem fructum habet intus, qui nisi fracta testa non ostenditur foris: sic sanctorum vita suavitatem gratiæ in corde conservat, quæ non cognoscitur exterius nisi, soluto carnis domicilio animæ, in cœlesti luce sese conspiciant.

(Id.) Tertius similiter calamus tres scyphos et sphaerulas, et tria habet lilia: quia multi conjugati ante legem, sub lege et sub prophetis erant, qui verbum Domini audire, et viam ejus currere et bonorum operum præmia expectare gauderent.

(Id.) Item ex alio latere primus calamus, secundus et tertius, tres scyphos et sphaerulas; tria quoque C habebat lilia: quia in utroque Testamento in doctoribus, in continentibus, et in conjugatis Deo devotis tres fuerunt ordines temporum distantia. In primitiva scilicet ecclesia de Israel, in nostra electione de gentibus, in ultima collectione reliquiarum Israel, qui omnes suo tempore verbo vitæ inebriati, in via pacis properare, candorem perpetuæ lucis videre desiderant.

VERS. 34. — *In ipso autem candelabro, etc.* (Id., *ubi supra.*) Diximus ipsum candelabrum, etc., usque ad sed innovata per spiritum corda capiunt.

VERS. 35. — *Sphaerulæque per singulos et lilia.* *Sphaerulæ sub duobus calamis, etc.*

(Id., *ibid.*) Sunt per singulos scyphos sphaerulæ simul et lilia, etc., usque ad unde: *Læva ejus sub D capite meo, et dextera ejus amplexabitur me.*

(Id., *ibid.*) Scyphi, sphaerulæ et lilia sub duobus calamis sunt, etc., usque ad omnis plenitudo divinitatis corporaliter.

VERS. 36. — *Et sphaerulæ igitur et calami.* (Id., *ibid.*) Omne opus candelabri, etc., usque ad unde: *In tribulatione dilatasti mihi, etc.*

VERS. 37. — *Facies.* (Id.) Lucernæ septem, septem sunt dona Spiritus sancti, qui in Christo semper manserunt, et fidelibus secundum voluntatem ejus distributa sunt: hæc super candelabrum ponuntur, quia requievit super eum Spiritus sapientiæ et intellectus (Isai. xi).

Ut luceant, etc. (Id., *ibid.*) Lucernæ candelabri ex adverso tabernaculum illustrabant, cum Christus plenus gratia et veritate omnibus tribuebat de sua plenitudine; mansuetis et pauperibus verbum Evangelii committens; pœnitentibus medelam indulgentiæ conferens. Nunc tempus esse parcendi in futuro universalis judicii tempus affirmans.

VERS. 38. — *Emunctoria quoque, et ubi quæ.* (Id., *ibid.*) Divina verba, quibus manifeste signatur in plurimis non legis litteram, sed spiritualem sensum esse servandum: unde: *Si circumcidimini, Christus nihil vobis proderit.*

(Id., *ibid.*) Emunctorium, et vasa, ubi quæ emuncta sunt exstinguuntur, etc., usque ad dicens: *Sive prophetiæ evacuabuntur, sive linguæ cessabunt, etc.*

Emunctoria quoque, etc. (Id., *ibid.*) Sunt quædam in Scripturis præcepta, etc., usque ad et alibi: *Ecce nova facio omnia.*

VERS. 39. — *Omne.* (Id., *ibid.*) Hoc est corpus Christi cum ipso capite, scilicet omnes electi, etc., usque ad quia merito scelerum in abyssum gravantis pœnæ decidunt.

VERS. 40. — *Inspice.* (Id., *ibid.*) Ostensum est Mosi in monte exemplar candelabri quod faceret, etc., usque ad exemplar auditoribus executione operis et verbo doctrinæ ostendit.

CAPUT XXVI.

VERS. 1. — *Tabernaculum vero ita et fiet, etc.* (BED., lib. II de Tabernac., cap. 3, tom. II.) Tabernaculum, quod fecit Moyses in solitudine, et templum quod fecit Salomon in Jerusalem, etc., usque ad et copula divinæ et propriæ dilectionis jungantur.

(Id., *ubi supra.*) Potest figura utriusque sanctuarii ita distingui, etc., usque ad mirabili figurarum varietate depingit.

De bysso retorta et hyacintho ac purpura coccoque bis tincto variatas. (Id., *ubi supra*, cap. 2.) In his quatuor cortinarum coloribus, etc., usque ad purpura sanguinei coloris et de conchyliorum sanguine tincta devota Deo corda figurat, et pro Deo mori parata.

VERS. 2. — *Longitudo cortinæ unius habebit viginti octo cubitos, latitudo quatuor, etc.* (Id., *ibid.*) Si ab uno usque ad septem omnes in ordine numeros pleno ordine numeraveris, usque ad ut per fidem et opera bona ad requiem tendat.

Unius mensuræ, etc. (Id., *ibid.*) Etsi variante pictura cortinæ differebant, una tamen erant omnes longitudinis et latitudinis mensura temperatæ, quia etsi donationes habent electi differentes, unus tamen Dominus, una fides, unum baptisma, unus Deus et Pater omnium.

(Id., *ubi supra.*) Narrat Josephus, etc., usque ad quasi una decem cortinarum coactione tabernaculum decoratur.

VERS. 4. — *Ansulas hyacinthinas in lateribus, etc.* (Id., *ibid.*) Ansulis hyacinthinis cortinæ invicem co-

pulantur, etc., usque ad et in ea se perpetuo man-
suros confidunt.

(BEDA, *ibid.*) Præceptum est quoque fieri fimbrias
per angulos palliorum, etc., usque ad a quatuor
ventis collecti, indivisibili societate conjungemur.

VERS. 5. — *Quinquagenas*, etc. (Id., *ibid.*) In
quinquagesimo anno, etc., usque ad et in cujus per-
ceptione veraciter quiescitur et gaudetur, recte figu-
ratur.

(Id., *ibid.*) Quinquaginta ansulas habent cortinæ,
quia dono Spiritu sancti agitur, ut in societate
paci, quæ est vinculum perfectionis, sibi invicem
copulentur electi: futuræ quoque spes et mem-
oria societatis et paci, quæ in hac vita habetur,
temporibus vel locis discretos una facit pietate con-
cordes.

(Id., *ibid.*) Cortinæ in utraque parte habent ans-
as, etc., usque ad cum justi concordia virtutum qua-
litate fœderantur.

Facies et quinquaginta circulos. (Id., *ibid.*) Hoc ple-
nius explicatur, cum dicitur, etc., usque ad imo ex
omnibus electis Christi Ecclesia perficiatur.

VERS. 7. — *Facies et saga*, etc. (Id., *ibid.*) Hoc in
sequentibus ita reperitur: *Fecit et saga undecim de
pilis caprarum*, etc. Saga, quibus operitur taberna-
culum, etc., usque ad dum quasi saga foris tempe-
states tolerant.

Saga cilicina grossas hominum mentes significant,
quæ occulto Dei judicio quamvis dure præferuntur,
quia servire curis temporalibus non timent, ut
tentationum ventos et pluvias portent.

Facies et saga, etc. (Id., *ibid.*) Cilicium peniten-
tium est, etc., usque ad quorum tamen corda quantæ
sint perfectionis declaratur, cum dicitur: *Longitudo
sagi unius*, etc.

(Id., *ibid.*) Saga cilicina, vel de pilis caprarum, etc.,
usque ad nec apostolicam gratiam percipiant.

(Aug., *quæst.* 108 in *Exod.*) Undecim sunt vela
capillacea, etc., usque ad et quorum tecta sunt pec-
cata.

Ad operiendum, scilicet ne interiora tenera clara
qualibet adversitate turbentur, alioquin nec byssus
fulget, nec coccus coruscat, nec hyacinthus cæruleo
colore decoratur: non debent ergo qui in Ecclesiæ
sinu proficiunt præpositos despiciere, si vacare eos
rebus exterioribus vident.

VERS. 8. — *Longitudo sagi unius*. (BEDA, lib. II de
Tabernac., cap. 3, tom. II.) Longitudo habet dena-
rium numerum, etc., usque ad qui tamen secundum
humanæ perfectionis modum inter homines subli-
mantur.

Æqua erit mensura. (Id., *ibid.*) Quia una est fides in
qua tota salvatur Ecclesia, etc., usque ad ubi solida
parietis firmitas aberat.

(Id., *ibid.*) Intuere etiam mensuram cortinarum,
etc., usque ad Hæc de cortinis.

(Id., *ibid.*) Saga tricenos habet cubitos longitu-
dinis, etc., usque ad eo quod sint duces sequentium
domini gregum.

VERS. 9. — *Sextum sagum in fronte*. Mystice vero
in fronte tecti sextum sagum duplicatur, cum omnes,
qui sanctam intrant Ecclesiam, ita fide et sacramento
Dominicæ passionis initiantur, ut hujus quoque imi-
tatione semper sibi vivendum esse intelligant. Quasi
enim in ingressu sextum sagum duplicatur, ut Do-
minicæ passionis sacramenta consequamur et ex-
emplis instruamur. De sacramentis ait Petrus:
*Qui regeneravit nos in spem vivam per resurrectionem
Jesu Christi ex mortuis*. Dicit et de imitatione pas-
sionis: *Christo igitur passo in carne, et vos eadem
cogitatione armamini*.

VERS. 10. — *Facies et quinquaginta ansas in ora
sagi unius*. (BEDA, *ibid.*) Ut hæc supra in cortinis
exposuimus, etc., usque ad tanto auxilium proxi-
mi, quo confortetur, inquit.

VERS. 11. — *Æneas quibus jungantur ansæ, ut
unum ex omnibus operimentum*, etc. (Id.) Bene autem
fibulæ sunt ænæ, de vocali, scilicet metallo factæ,
quia magnam vocem habet apud Deum humilis
conscientia justorum. Unde pauper Davidicus, cum
anxius esset et non in auribus hominum, sed in
conspectu Dei orationem suam effunderet: *Domine*,
(inquit) *exaudi orationem meam, et clamor meus ad te
veniat*.

VERS. 12. — *Quod autem superfuerit*, etc. (Id.,
ibid.) Hæc ut plenius intelligantur, etc., usque ad
decem rursus descensionis juxta orientalis parietis
tabulas.

VERS. 13. — *Et cubitus*. Quia cortinas uno cubito
transibant saga ab australi latere domus, altero
a septentrionali, ideoque ad terram perveniebant,
quia hæc triginta cubitos longitudinis, illæ duos
minus habebant.

VERS. 14. — *Facies et operimentum*. (STRAB.) Pri-
mum erat operimentum cortinarum ex bysso, pur-
pura et cocco; secundum rægorum undecim; ter-
tium ex rubricatis pellibus arietum; postremum erat
hyacinthinarum pellium. Cortinæ autem ita operie-
bant, ut ad latera descenderent, ad terram tamen
non pertingerent; saga autem tectum et latera ope-
riebant, et ad terram pertingebant. Pelles vero ru-
bricate vel ianthinæ, tectum tantum operiebant, nec
ad altera declinabant.

De pellibus, etc. (BEDA, *ibid.*, cap. 4.) Arietes sunt
doctores, gregis Domini duces. Unde: *Afferte Do-
mino, filii Dei, afferte*, etc. Quasi, o angeli, huic
officio mancipati, afferte Domino in cœlos imitatores
apostolorum. Hinc quoque sexta mansio populi de
Ægypto egressi helin, id est arietes, nominatur, in
qua erant duodecim fontes et septuaginta palmæ, ut
scilicet nomine et specie figuram apostolorum teneret.

Rubricatis. (Id., *ibid.*) Rubricantur pelles arietum
ad operiendum tectum tabernaculi, etc., usque ad
ne inter pressuras deficiant, muniunt

De ianthinis pellibus. (Id., *ibid.*) Hyacinthus cœles-
tis est coloris, etc., usque ad id est cœli vitam imi-
tantes.

VERS. 15. — *De lignis setim*. (Id., *ibid.*) Hæc tabule

apostolos et successores, per quorum sermonem A Ecclesia dilatata est, significant, etc., usque ad nec translatum est nomen Hebræum, quia vix apud alios invenitur hoc lignum.

VERS. 16. — *Singule denos cubitos habent in longitudine, in latitudine cubitum ac semissem.* (BEDA, *ibid.*) Longitudo tabularum altitudo est quæ decem cubitos habebat, etc., usque ad : et ostendam illi salutare meum (*Psal.* xc).

VERS. 17. — *In lateribus.* (Id., *ibid.*) Incastratur in lateribus, tabularum, etc., usque ad sinu amoris suscipimus, et nos ab illis suscipi credimus.

VERS. 18. — *Quarum viginti erunt in latere meridiano.* (Id., *ubi supra*, cap. 6.) Quanta fuerit longitudo tabernaculi, etc., usque ad ne quis sibi virtutes sine opere putet sufficere.

VERS. 19. — *Quibus quadraginta bases argenteas,* etc. (Id., *ibid.*) Bases, quibus tabulæ sustentabantur, verba sunt et libri legis et prophetarum, quibus Apostoli et evangelistæ, quæ scribere et prædicare volebant, vera esse et divina probabant. Unde : *Tunc adimpletum est quod dictum est per prophetas.* Et alibi : *Hoc autem totum factum est, ut adimplerentur scripturæ prophetarum* (*Math.* xxi). Et Petrus ait : *Habemus firmiorem propheticum sermonem* (*II Petr.* 1).

(BED., GREG.) Per tabularum bases argenteas ordo prophetarum significatur : qui dum primi de Domini incarnatione locuti sunt, quasi bases a fundamento surrexerunt, et superpositæ fabricæ pondera sustinuerunt, et tabulas, id est apostolicam prædicationem in mundo dilatatam, quasi firmi et fusiles sustinent : quia apostolorum vita prædicatione eorum instruitur, et auctoritate solidatur. Unde bases binæ conjunctæ singulis tabulis supponuntur : quia dum prophetæ in verbis suis de Christi incarnatione concordant, sequentes prædicatores ædificant, ut quo a semetipsis non discrepant, illos robustius figant. Ex argento fundi jubentur. Argenti enim claritas ex usu servatur, sine usu in nigredinem vertitur ; prophetarum vero dicta ante Christi adventum in usu spiritualis intelligentiæ non erant, dum conspici per obscuritatem non poterant, et ideo quasi nigra permanebant : sed postquam Christus veniens ea ante oculos nostros incarnationis manu tersit, quidquid lucis in eis latebat claruit, sensusque patrum præcedentium in usum dedit, quia verba rebus exposuit.

(BEDA.) Bene singulis tabulis binæ bases supponuntur, ut consensus propheticæ attestationis, in omnibus quæ Apostoli dixerunt, monstretur. Vel binæ per duos angulos subjiciuntur, ut bene suffultis angulis tota recte possit consistere tabula, quia omnis apostolici et evangelici sermonis in prophetis libris initium præsignatur, et finis omnis apostolorum et successorum vita ab initio fidei usque ad finem vitæ præsentis mysticis veteris testamenti inserta est tabulis.

VERS. 20. — *In latere quoque secundo.* Latus meridianaum, quod vergit ad austrum, antiquam Dei

plebem significat, quæ dudum lucem scientiæ legis accipiens, amore Dei fervebat. Latus secundum quod vergit ad Aquilonem, gentes significat, quæ usque ad tempus incarnationis tenebris et frigore infidelitatis torpebant, de quarum vocatione dicitur : *Dicam Aquiloni, Da : et Austro, Noli prohibere* (*Isa.* xliii). Quasi, dicam populo gentium diu sine fide argenti : De filiis tuis veniant ad fidem meæ confessionis et amoris. Quin et plebi Israeliticæ quæ jam meæ cognitionis lumine fruitur : Noli prohibere gentes in sortem electionis recipi.

Viginti tabulæ. (BEDA.) Unius autem numeri, et mensurarum, et facturæ, tabula utrumque latus habuit : quia una et eadem fides, spes et charitas, utriusque populo per apostolos prædicatur, et ad terram B uterque regni cœlestis promissam vocatur. De utroque generale præceptum accipiunt : *Euntes in mundum universum prædicate Evangelium omni creature* (*Marc.* xvi), id est præputio et circumcisioni. Et absque ulla differentia subinfertur : *Qui crediderit et baptizatus fuerit salvus erit.*

VERS. 21. — *Binæ bases.* Basis est fundamentum a Græco βᾶσις, id est fundo. Per bases prophetæ significantur, quorum auctoritati apostoli et omnes doctores innituntur. Binæ autem dicuntur propter concordiam prophetarum, qui omnes unum senserunt.

VERS. 22. — *Ad occidentalem, etc.* (BEDA, *ibid.*) Occidentalis plaga, etc., usque ad usque ad finem sæculi sunt in Ecclesia permansuri.

C *Ad occidentalem vero plagam, etc.* (Id., *ibid.*) Bene in occidentali plaga tabernaculum consummatur, etc., usque ad sed etiam pro malis a quibus liberavit.

(Id.) Bene plaga occidentalis, quæ mare respicere dicta est, sex tabulis constat : quia in senario boni operis consummatio notatur : quia in illo mundi ornatum Dominus consummavit ; in illo hominem in principio creavit ; in illo genus humanum sua passione restauravit. Vel quia sunt sex ætates sæculi, quibus oportet nos bonis operibus perfici, ut ad æternam et resurrectionis gloriam perveniamus.

D *VERS. 23. — Et rursus alias duas.* (Id.) Quia rursus aliæ duæ tabulæ, exceptis sex primis, in angulum jubentur erigi post tergum tabernaculi, quæ venientem ab orientali plaga parietem excipiunt, et occidentalis plagæ parieti conjunguntur, ad remunerationem futuræ vitæ pertinet, quæ post labores et tempora unius vitæ securæ vel securata est, divisa in sabbatismum, id est, requiem animarum post absolutionem corporum, et gloriam resurrectionis utrique populo communis nullo fine terminandam.

VERS. 24. — *Eruntque sibi conjunctæ.* (Id., *ibid.*) Quia omnis electorum vita una fide et charitate ad cœlestia tendit, et in unum finem visionis divinæ pervenit, et in una voce recti dogmatis omnis sanctorum prædicatorum sermo convenit. Recederet enim ab invicem compago tabularum si quod unus propheta aut Apostolus dixisset, alius negaret

Duabus quoque tabulis, etc. (BEDA, *ibid.*) Angulares tabulæ tabulis parietum per omnia sunt conjunctæ, etc., usque ad prophetæ consona voce futura esse prædixerunt.

(*Id., ibid.*) Hic non dicitur mensura basium, etc., usque ad sed immobile secura quiete servaretur.

Facies et vectes de lignis, etc. (*Id., ibid., cap. 7.*) Quinque vectes qui tabulas tabernaculi continent, etc., usque ad nec alia quam legis mandata subdidit.

VERS. 29. — *Ipsas quoque tabulas deaurabis* (*Id., ibid.*) Tabulæ deauratæ tabernaculi præfulgent, etc., usque ad sed etiam supernæ retributionis lucem legunt.

Quos operies laminis. (*Id., ibid.*) Laminis aureis vectes operiuntur, etc., usque ad cum spiritalis intelligentia mysteriis plena ostenditur.

VERS. 30. — *Eriges tabernaculum.* (*Id., ibid.*) Exemplum tabernaculi, etc., usque ad opus animumque componunt.

VERS. 31. — *Facies et velum.* (*Id., ibid., cap. 8.*) Etiam juxta litteram pulchritudini cœlestis visionis hoc congruit. Si enim decorem flammæque astrorum, multifariam nubium speciem et ipsam irim consideras, mille trahentem et varios averso sole colores, multo plures et pulchriores quam in velo tabernaculi in cœlo picturas notabis.

Facies et velum, etc. (*Id., ibid.*) Velum hoc, usque ad ut appareat vultui Dei pro nobis.

Facies et velum de hyacintho et purpura coccoque bis tincto. (*Id., ibid.*) Hactenus de pariete meridiano, etc., usque ad averso sole colores.

VERS. 32. — *Quod appendes ante quatuor, etc.* (*Id., ibid.*) Quatuor autem columnæ, etc., usque ad hoc ibi non erit ubi nihil omnino mali.

Quæ ipsæ quidem deauratæ. (*Id., ibid.*) Deauratæ sunt columnæ ante quas appenditur velum, quia positæ intra velum cœli virtutes angelorum summæ claritatis gratia vestitæ sunt. Capita habent aurea, quia mentem, qua reguntur, præsentia divinæ cognitionis et visionis habent illustratam.

(*Id., ibid.*) Habent columnæ bases argenteas, etc., usque ad argento verborum nitor ostenditur.

(GREG., *Moral.* lib. XVIII, cap. 6.) Quatuor columnarum bases jubet esse argenteas, etc., usque ad evangelistarum dicta ore et opere portant.

VERS. 33. — *Inseretur autem velum, etc.* (BEDA, *ubi supra.*) Quia in æterno consilio Divinitatis erat, etc., usque ad : in die judicii.

Intra quod pones arcam testimonii, etc. Intra hoc velum posita est arca testamenti, quia Christus paternorum arcanorum conscius, post passionem et resurrectionem cœlos colorum ascendens, sedet ad dexteram Patris.

Dividentur. Quia Ecclesia, quæ ex angelis et hominibus constat, partim peregrinatur in infimis, partim regnat in supernis, adhuc cives suos, dirimente velo cœli, habet ab invicem segregatos.

VERS. 35. — *Mensamque extra velum, etc.* (*Id., ibid.*) Mensa et candelabrum tabernaculi temporalia

Dei beneficia significant, etc., usque ad testimonium perhibens ei.

VERS. 36. — *Facies et tentorium, etc.* (*Id., ibid., cap. 9.*) Exposita narratione de velo, etc., usque ad quia continentia carnis et animi gaudebat.

(*Id.*) Erat ad litteram tabernaculum domus Deo consecrata, etc., usque ad latitudinis quinquaginta.

VERS. 37. — *Et quinque columnas.* (*Id., ibid.*) Columnæ quibus tentorium suspenditur, etc., usque ad nondum patefacta evangelica Scriptura.

Lignorum setim. (*Id., ibid.*) Columnæ de lignis, etc., usque ad : sed Jesum Christum.

Quarum erunt capita aurea, etc. (*Id., ibid.*) Aurea capita Christum significant, etc., usque ad electorum animabus corruptione carentibus ædificatur.

CAPUT XXVII.

VERS 1. — *Facies et altare de lignis.* (BEDA, *de Tabernac.*, lib. II, cap. 11, tom. II.) Scilicet quia munda et incorrupta decet esse corda in quibus Spiritus sanctus habitat.

Et tres cubitos. (*Id., ibid.*) Tanta fere est statura hominis, etc., usque ad ad altare non pertinet.

VERS. 2. — *Cornua autem, etc.* (*Id., ibid.*) Quatuor angulos habet altare holocausti, etc., usque ad inviolabilis, imo fortior, persistit.

VERS. 3. — *Faciesque in usus ejus lebetes.* (*Id., ibid.*) Vasa altaris diversa, etc., usque ad charitas nunquam exstinguenda flagrabit.

C *Forcipes atque.* (*Id., ibid.*) Forcipes sunt prædicatores, etc., usque ad et lucere præcipiunt.

Atque fascinulas, et igniam, etc. (*Id., ibid.*) Fascinulæ, quæ Græce vocantur *ἄστυπαι*, etc., usque ad nostræ vero capacitatis mensuram transcendunt.

Ignium receptacula. Ad hoc deputata sunt, ut per hæc ignis sanctus ad altari holocausti ad altare thymiamatis vespere et mane, ad incensum ponendum, deferretur; quia doctores tanquam ignem de altari holocaustorum ad altare thymiamatis deferunt, cum auditores de virtute in virtutem provehunt docendo, et meritis crescentibus, ad altiora et divinæ visionis arcana interiora. Qui etiam ferventia pietate corda proximorum imitantur, receptacula ignium fiunt, quia flammam cœlestis sacrificii, quam in fraternis mentibus conspiciunt, in suis accendere satagunt.

VERS. 4. — *Craticulumque in modum, etc.* (BEDA, *ubi supra*, cap. 18.) Altare totum concavam fieri præceptum est, etc., usque ad a Judæorum doctoribus didicisse putamus.

VERS. 5. — *Subter arulam, etc.* (*Id., ibid.*) Habet altare arulam, etc., usque ad et ad finem perfectionis perducantur.

(*Id.*) Si quem movet juxta litteram, etc., usque ad tanto mundius inveniatur.

VERS. 6. — *Facies et vectes.* Doctores scilicet qui Judæam et Gentilitatem in unam fidei gratiam consono ore et opere vocent. Vel ex utroque latere al-

taris ad portantum erunt vectes, cum prædicatores A mentes fidelium in prosperis et in adversis constantiam virtutum tenere docebunt.

VERS. 8. — *Sicut tibi in monte.* (BEDA, *ibid.*) Omnia quæ nobis mystice, etc., usque ad semper agere jubemur.

VERS. 9. — *Facies et atrium.* (Id., *ubi supra*, cap. 13.) Sicut Sancta sanctorum, etc., usque ad sed ejus memoria ab intimo corde eradicatur.

Centum cubitos. (Id., *ibid.*) Constat centenarium, etc., usque ad et continentiam temporalis assumant.

VERS. 10. — *Et columnas viginti.* (Id., *ibid.*) Columnæ quibus tentoria suspenduntur, etc., usque ad quia non aliud quam verbum Dei sonant.

Cum basibus, etc. (Id., *ibid.*) Basibus columnarum, B etc., usque ad nunquam fructu mercedis carebunt.

Argentea. (Id.) Capita non argentata, sed tota argentea: quia doctores totos se divinæ Scripturæ subjiciunt, verba divina meditando et prædicando mancipient animum et corpus. Sicut enim membra sine capite vivere nequeunt, sic illi eloquia divina vitam suam existimantes hæc nunquam obediendo portare, et se humiliando exaltare desistunt.

VERS. 11. — *Similiter et in latere.* (Id., *ibid.*) Eadem de latere Aquilonis repetuntur, etc., usque ad in uno tabernaculi latere fieri præcipiuntur.

VERS. 12. — *In latitudine vero,* etc. (Id., *ibid.*) Latitudo atrii quod respicit ad occasum solis, usque ad decem columnæ sublevantes extollunt.

VERS. 13. — *In ea quoque atrii.* (Id., *ibid.*) Latitudo atrii orientem respiciens, etc., usque ad: et vitam futuri sæculi.

Quinquaginta cubiti erunt. (Id.) Quinquaginta cubitis plagæ orientalis generaliter Initia credentium signantur, quia in remissione peccatorum, et spe futuræ beatitudinis celebrantur, quorum specialis distinctio subinfertur, quæ ad eundem finem bene considerata refertur. Sequitur enim.

VERS. 14. — *In quibus quindecim cubitorum tentoria lateri uno deputabuntur columnæque tres,* etc. (Id., *ibid.*) Quindecim namque, etc., usque ad et corpus sine querela in diem Domini custodire.

VERS. 16. *Columnasque habebit,* etc. (Id., *ibid.*) In introitū atrii quatuor sunt columnæ, etc., usque D ad omnes corporis sensus in obedientia charitatis expendant.

Ex hyacintho, etc. (Id., *ibid.*) Recte in hoc introitu atrii tentorium, etc., usque ad tentorium decorant pulchra colorum varietate contextum.

VERS. 17. *Omnes columnæ,* etc. (Id.) Quæ dixerat, diligentius inculcat, ut sedulo lectorem admoneat, neminem inter doctores veritatis, columnas scilicet atrii cælestis, posse computari, qui non instar æris invincibilem inter adversa patientiam habere didicerit, nisi sese cælestium observantia et annuntiatione verborum, velut argenti laminis undique muniendo exornaverit, nisi se omni subje-

ctione præceptis divinis, quasi argenteo capiti, supposuerit, et timore Dei velut ænea basi stabilierit.

VERS. 18. — *In longitudine,* etc. (Id.) Centum cubitos longitudinis, etc., usque ad fietque de bysso retorta, etc.

VERS. 19. — *Cuncta vasa,* etc. (Id., *ibid.*) Hæc vasa homines sunt in Ecclesia, etc., usque ad atria Domini.

VERS. 20. — *Præcipe filiis Israel.* (Id., lib. III de Tabern., cap. 1, tom. II.) Disposito omni ornatu tabernaculi, etc., usque ad lumen bonæ actionis ostendat.

De arboribus olivarum. (Id., *ibid.*) Notandum quod filii Israel jubentur offerre oleum, etc., usque ad ad incendenda thymiamata orationum.

VERS. 21. — *Et collocabunt.* (Id., *ibid.*) Non est enim omnium sacramenta fidelis populo prædicare, etc., usque ad qualibus Jacobus dicit: *Nolite plures magistri fieri, fratres mei,* etc. (Jac. III.)

Perpetuus erit, etc. (Id., *ibid.*) Hæc clausula, sicut quæ tabernaculo, etc., usque ad cum sit Deus omnia in omnibus.

CAPUT XXVIII.

VERS. 1. — *Applica quoque ad te,* etc. (BEDA, lib. III de Tabernac., cap. 1, tom. II.) Quomodo tabernaculum, etc., usque ad et cunctos Ecclesiæ magistris.

(Id.) *Applica quoque,* etc. Descripta factura tabernaculi, etc., usque ad igne supernæ ultionis absumuntur.

VERS. 2. — *Faciesque vestem sanctam.* (Id., *ibid.*) Vestes sanctæ Aaron, etc., usque ad et Dei verbi dispensatorem.

VERS. 4. — *Hæc autem.* (Id., *ibid.*) Quomodo hæc singula facta sint, etc., usque ad præclara et interni arbitri conspectui oportet esse gloriosa.

(GRÆC. *Past.*, lib. II, cap. 3, tom. III.) Jubetur sacerdos in utroque humero, etc., usque ad quasi in diversa superhumeralis specie byssus torta candescit.

VERS. 6. — *Faciunt autem superhumeralia.* (BEDA, lib. III de Tabernac., cap. 4.) Quia in humeris onera portamus, etc., usque ad cum per abstinentiam caro D fatigatur.

Coccoque bis tincto et bysso retorta, opere polymito. (Id., *ibid.*) Coccus ignis specie refulget, etc., usque ad in suo habitu coccum demonstrans.

VERS. 7. — *Duas oras junctas habebit in utroque latere summatum, ut in unum redeant.* (Id., *ibid.*) De hoc in sequentibus dicitur, etc., usque ad quam vitæ invisibilis præmia requirimus.

VERS. 8. — *Ipsa quoque textura et cuncta operis varietas erit ex auro et hyacintho ac purpura, coccoque bis tincto, et bysso retorta. Sumesque.* (Id., *ibid.*) Non in una parte aurum, etc., usque ad sacerdos debet esse nitidus.

VERS. 9. — *Duos lapides,* etc. Ut sacerdos fidem

et vitam patriarcharum imitetur et duodecim tri-
buum in sacrificiis et orationibus memor sit et
populus intuens non aberret a patriarcharum me-
ritis.

VERS. 11. — *Inclusos auro, etc.* (BED., *ibid.*) Apte
lapides includi auro atque circumdari jubentur,
etc., *usque ad custodia mentis valeant profabi.*

VERS. 12. — *Portabitque Aaron nomina eorum
coram Domino super utrumque humerum ob recorda-
tionem.* Quia sacerdos diligenter omni hora præce-
dentium sanctorum vitam perpendens in adversis et
prosperis virtutum ornamento debet muniri, ut per
arma justitiæ a dextris et a sinistris gradens in nullo
delectationis inflmæ latere flectatur.

(BED. *ibid.*) Tribus causis Aaron nomina, etc.,
usque ad sive patrum exempla quæ sequantur pro-
ponat.

VERS. 13, 14. — *Facies et uncinos ex auro, et duas
catenulas auri purissimi sibi invicem coherentes quas
inseres uncinis.* (ID., *ibid.*) Uncini isti in supremis
erant angulis, etc., *usque ad* per charitatem et bo-
nam intentionem sunt nectenda.

(GREG., *Past.*, part. II, cap. 2, tom. III.) Præcipi-
tur ut in pectore Aaron rationale iudicii vittis ligan-
tibus imprimatur, etc., *usque ad* non sine magno
timore regantur subjecti.

VERS. 15. — *Rationale quoque iudicii facies ope-
re, etc.* (BED., *ubi supra*, cap. 5.) Sicut in superhu-
merali operum perfectio, etc., *usque ad* congruant
studiose cogitare.

VERS. 16. — *Duplex.* (ID., *ibid.*) Factum est ratio-
nale, etc., *usque ad* ut comprehendat bravium su-
pernæ vocationis Dei.

VERS. 17. — *Ponesque in eo.* (ID., *ibid.*) Hæc po-
sitis diversarum gemmarum in rationali, etc., *usque
ad* ut et illi membra summi sacerdotis mereantur
effici.

(ID.) Possumus in vario decore lapidum, etc.,
usque ad nihil illi prodest.

VERS. 19. — *Onychinus.* (ID.) Recte autem duo læ-
pides onychini, etc., *usque ad* ipse ad meliora pro-
ficiat.

VERS. 22. — *Facies in rationali, etc.* (ID.) Ordo
operis, etc., *usque ad* et a se invicem moverentur.

(ID., *ibid.*) Superhumeralis consummationem bono-
rum operum, etc., *usque ad* si non eum accelerans
bonæ actionis uncinis contineat.

(ID.) Quod superhumeralis strictum erat balteo, etc.,
usque ad per virtutum operationem.

VERS. 28. — *Vitta hyacinthina, etc.* (ID., *ibid.*)
Vittæ hyacinthinæ quibus uterque sacerdotis habitus
copulatur, ligaturæ sunt desiderii cœlestis, quæ
annulis aureis innexæ superhumeralis cum rationali
stringunt, cum agnita luce perennis patriæ in illam
gloriam suspiramus, et ut intrare mereamur con-
cordi fide, et vita, et opere, et professione, in taber-
naculo præsentis ecclesiæ servire studemus.

VERS. 29. — *Portabitque Aaron nomina filiorum
Israel in rationali iudicii super, etc.* Nomina filiorum

Israel Aaron super pectus memoriale coram Domino
portat in æternum, quando præsul nunquam subdi-
torum curam intermittit, sed vitam eorum conso-
lando, increpando, exhortando, confortat, et tu-
tandam Domino crebris orationibus satagit com-
mendare.

(GREG., lib. xxviii *Moral.*, cap. 9.) Sacerdos
quando tabernaculum ingreditur, duodecim lapides
in pectore portare jubetur sculptos nominibus filio-
rum Israel: hic est redemptor noster, qui semet-
ipsum pro nobis sacrificium offerens, dum fortes in
exordio prædicatores habuit, duodecim lapides sub
capite in prima sui corporis parte portavit.

Oportet sacerdotem memoriam patrum ferre in
pectore, maxime cum ministrat altari, ut in quo
sacratius est ministerium, solertius se toto studio,
tota industria mentis, exornet, et corporis, exempla
sanctorum respiciens, ut eorum sedulus imitator
aptum se divinis præsentet aspectibus.

VERS. 30. — *Pones autem in rationali iudicii, etc.*
(BED., *ubi supra.*) Ut scilicet meminerit sacerdos, etc.,
usque ad in eo quod divina vice dispensat.

Pones autem in rationali, etc. (AUG., *Quæst.* 417
in *Exod.*) In quali re vel metallo ponatur demon-
stratio et veritas super rationale, etc., *usque ad*
impositam super *loytes*.

VERS. 31. — *Facies et tunicam, etc.* (BED., *ubi
supra.*) Tunica talari tota hyacinthina vestitur sacer-
dos, etc., *usque ad* recte additur:

VERS. 32. — *In cujus medio supra erit capitium
et ora per gyrum ejus textilis: sicut fieri, etc.* Capiti-
um tunica hyacinthina firmissimum habet, et oram
ex sese textam, ne facile rumpatur, cum primor-
dium boni operis forti radice timoris Domini sub-
nixum et contra omnes insidias antiqui hostis pro-
batur esse munitum. Talis ora collum sacerdotis
per gyrum vestit et ornat, quando rectori fiduciam
prædicandi cœlestia præbet: hoc quod non solum
in vitæ cursu recte vixerit, sed exordium quoque
a rectitudine cœperit, sicut Samuel, Jeremias, Joan-
nes, qui ab ipsa infantia spiritali gratia repleti, et
in doctorum ordine sunt separati. Quia enim vox in
collo est, per collum recte loquendi usus exprimitur,
sicut fieri solet in extremis vestium partibus: sicut
vestibus opera, ita extremis vestium partibus ope-
rum consummatio figuratur. Vel extremæ vestium
partes, ultimæ sunt nostræ sollicitudines, quibus
fideles, cum finire vitam coguntur, intentius ab
omni labe malorum se expurgare contendunt, cum
metu et pavore curantes, ne ante districtum iudicem
producti pro sordido vitiorum habitu expellantur in
tenebras exteriores, sed apparenti induti, sicut
electi Dei, viscera misericordiæ, benignitatem, mo-
destiam, patientiam et charitatem, quod est vincu-
lum perfectionis (*Coloss.* III). Tunica ergo hyacin-
thina habet oram in capitis textilem, sicut in ex-
tremis vestium partibus solet fieri: cum doctor
egregius a tanta perfectione opus virtutum inchoat,
ad quantum alius longo labore vix aliquando per-

veniat; et cum tanto timore famulatus omni hora cum Deo suo ambulat, quantum alius vix moriturus, et ad iudicium ultimum ingressurus habere sufficiat; sed quia tota perfectio sacerdotis in operibus et doctrina veritatis consistit, secundum illud: *Cœpit Jesus facere et docere* (Act. 1), recte subjungitur: *Deorsum vero ad pedes ejusdem tunicæ* (Exod. xxviii).

Facies et tunicam, etc. (BEDA, ut supra.) Tunica superhumeralis dicitur, etc., usque ad a capite usque ad pedes gratia virtutum contacta esse debere.

VERS. 33. — *Deorsum vero*, etc. (GREG., lib. 1 Regist., c. 29.) Cum rector se ad loquendum præparat, etc., usque ad unitatem fidei cautâ observatione teneatis.

(BEDA, ut supra.) Deorsum ad pedes tunicæ sunt, etc., usque ad discreto sermonis sonitu produunt.

(ID.) Possumus in duodenario gemmarum rationalis intelligere, etc., usque ad De eodem anno et David dicit: *Benedices coronæ anni benignitatis tuæ* (Psal. lxiiv).

(ID.) Vel sicut supra dictum est, etc., usque ad in variarum splendore virtutum.

VERS. 35. — *Ut audiat*, etc. (GREG., ubi supra.) Sacerdos ingrediens vel regrediens, etc., usque ad ipsa quoque opera sacerdotis clament.

(BED., ubi supra.) Quod si Josephi verbis intendere volumus, etc., usque ad quadrati orbis partibus prædicaretur.

VERS. 36. — *Facies et laminam*, etc. (ID., ibid., c. 7.) Lamina aurea in fronte pontificis, etc., usque ad ut eandem resurrexisse fateamur.

Sanctum Domino, etc. (ID.) Quod in lamina sculpti jubetur, etc., usque ad quam reparavit sua passione.

(ID.) Sanctum Domini auro sculptum in fronte portamus, etc., usque ad qui omnibus debent exemplum virtutis ostendere.

VERS. 37. — *Ligabisque eam*. Ligatur lamina, quæ sanctum Domini continet, vitta hyacinthina cum tiara pontificis, cum spe celestium præmiorum, quam hyacinthus significat, in fide confortamur, et eo arctius sacramenta nostræ redemptionis, vel imaginem ac similitudinem conditoris ac redemptoris nostri intemeratam servamus, quo nullum aliud esse salutis iter cognovimus. De tiara suo loco dicetur.

VERS. 38. — *Portabitque Aaron*. Portat scilicet sacerdos iniquitates in muneribus et donariis quæ obtulerunt Domino, et sanctificaverunt filii Israel: cum pro fructibus dignæ penitentiae, id est elemosynis, cæterisque operibus justitiæ, quæ faciunt penitentes, a reatu scelerum absolvit. Hæc quidem ita gerenda institutio divina in habitu pontificis figuravit et verbis manifeste docuit. Proh dolor! autem, quidam donaria accipiunt, imo exigunt, et iniquitates populi non asportant nec castigant, cum ob hoc solum debeant sumere carnalia, quia ministrant spiritualia. Sed quia pro subtilis potest efficaciter laborare, prædicare, et Domino supplicare cujus

A animus divini nominis memoria semper est præditus, apte subjungitur: Erit autem lamina semper in fronte ejus, etc.

Erit autem lamina, etc. (BED., ubi supra, cap. 8.) Si lamina nomine Dei scripta semper fuerit in fronte Aaron, etc., usque ad promereri festinant.

VERS. 39. — *Stringesque tunicam*. (ID., ibid.) Quare linea dicta sit stricta, etc., usque ad cum dicitur: *Et tiaram byssinam facies*, etc.

(BED., ibid.) Qualiter hæc facta sit, etc., usque ad auditoribus asperum reddat et durum.

Et tiaram, etc. (ID., ibid.) Tiara quæ cidaris et mitra vocatur, etc., usque ad timore Dei perficeret.

(ID.) De factura baltei, etc., usque ad et cætera indumenta, cum dicitur:

B VERS. 40. — *Porro filiis Aaron tunicas parabis lineas*, etc. (ID.) Dicendum est autem de balteo pontificis, etc., usque ad et fides cinctorium renum ejus.

Tunicas parabis, etc. (ID., ibid.) Tunicas habent sacerdotes lineas, etc., usque ad et olfactus digne Deo custodiantur.

VERS. 41. — *Vestiesque his*, etc. (ID., ibid., cap. 9.) Omnibus his vestiendus erat Aaron et filii ejus, sed distincte, ut ipse quidem omnibus his uteretur; filii autem ultimis tribus, quæ eis proprie ascripta sunt, cum dicitur: *Porro filiis Aaron tunicas parabis lineas*, etc.

(ID.) Feminalia quæ ad operiendam corporis vel carnis turpitudinem fiunt, etc., usque ad feminalibus, scilicet linea stricta, cingulo, et tiara.

CAPUT XXIX.

VERS. 1. — *Sed et hoc facies*, etc. (BEDA, ubi supra.) Hactenus Aaron et filiorum ejus habitus qualis esse debeat, etc., usque ad figurate demonstrant.

Tolle vitulum. (STRAB.) Quisquis pontifex vel sacerdos taurum debet offerre, id est, passionem Christi firmiter credere et imitari; et duos arietes, ut credat eundem Christum ex corpore et anima constare; et panes azymos, id est, munditiam vitæ; et oleo conspersos, ut inter omnes virtutes non negligat opera misericordiae vel, non a se, sed a dono gratiae se credat habere.

D VERS. 2. — *Et crustulam*. (BEDA, ubi supra.) Crustulam oleo conspersam ad consecrationem nostram Domino offerimus, cum omnia, quæ facimus, per internam Spiritus gratiam in cordis devotione pinguescunt. Lagana oleo lita, cum foris spiritualia esse, quæ agimus, indubitanter in exemplum vivendi ostendimus; quibus oblationibus consecratio nostra perficitur, dum per bona opera et cogitationes puras meritum nobis sanctimoniae, Deo donante, acquirimus.

Cumque laveris patrem, etc. (ID.) Prius lavari jubentur, deinde ornari vestibus, quia quicumque sacerdotii officium assumit, unda lacrymarum se ablueri debet, ut ad ministerium divinum dignus approximet.

(BEDA.) Posset in hoc lavacro baptismi sacri fontis intelligi, si consequeretur ut quis in sacerdotium electus, tunc primum aqua baptismatis in remissionem peccatorum ablueretur, et non contradiceret Apostolus dicens : *Non neophytum in superbiam elatus, in iudicium incidat diaboli (I Tim. III).*

VERS. 5. — *Indues Aaron, etc. (Id.)* Notandum quod cum in Exodo Aaron octo vestibus induendus asseveretur, etc., usque ad quia venit in nomine Patris dicens : *Ego in patre et pater in me est : et qui videt me, videt et patrem (Joan. IV).*

VERS. 9. — *Postquam, etc. (Aug., quæst. 25 in Exod.)* Alia littera, etc., usque ad sanctificari a Moyse.

VERS. 10. — *Applicabis, etc. (Aug., quæst. 126.)* Alia littera, etc., usque ad super vitulum immolandum.

VERS. 18. — *Oblatio est Domino. (Aug.)* Odor suavitatis Domino, etc., usque ad odorem corporeis naribus ducit.

VERS. 22. — *Armumque dextrum. (Greg., Past., part. II, c. 3.)* Sacerdos divina lege, etc., usque ad ad sublimia arno operis invitet.

VERS. 30. — *Et qui ingreditur. (Aug., quæst. 129.)* Quomodo ergo proprium dicit hujus unius esse, etc., usque ad et utrobique servaretur quod scriptum est : *Superezzaltat misericordia iudicium (Jac. II).*

CAPUT XXX.

VERS. 1. — *Facies quoque altare, etc. (Beda, ubi supra, cap. 11.)* Expletis mandatis consecrationis, etc., usque ad etiam in corpore appropinquant.

Altare. (Id., ibid.) Apte etiam altare thymiamatis quantum metalli fulgore præcallebat, tanto quantitate minus erat : quanto enim sanctiores, tanto pauciores.

De lignis setim. (Id., ibid.) Apte de lignis setim albæ spinæ similibus et incorruptibilibus, etc., usque ad varia donationum gratia vivificat.

VERS. 2. — *Habens cubitum. (Id., ibid.)* Unius cubiti est longitudo altaris et latitudo, etc., usque ad officium pietatis impendat.

Quadrangulum. (Id., ibid.) Recte altare thymiamatis, etc., usque ad letitia sempiterna erit eis.

Cornua. (Id., ibid.) Cornua eminentiam fidei et virtutis significant, etc., usque ad speciem pietatis habentes, virtutem ejus negant.

VERS. 3. — *Vestiesque illud, etc. (Id., ibid.)* Apte vero illud ære, etc., usque ad quanta dulcedine Dei in abscondito vultus resciantur.

Tam craticulam, etc. (Id., ibid.) Bene craticula altaris, etc., usque ad recte subditur :

Facies quoque ei coronam, etc. (Id., ibid.) Altare incensi coronam habet per gyrum : in his qui minores sunt meritis, nec palam protestari audent boni certaminis et servitutis et fidei sibi repositam esse mercedem : cuncta tamen agunt intentione bene placendi Deo, sed spe percipiendæ mercedis.

VERS. 4. — *Et duos annulos, etc. (Id., ibid.)* Pos-

sunt in his annulis quatuor Evangelii libri accipi, etc., usque ad sequentia demonstrant : *Ponesque altare, etc.*

VERS. 7. — *Et adolebit incensum, etc. (Id., ibid., cap. 12.)* Incensum vel thymiamata, etc., usque ad gratias reddamus.

(Id.) *Et adolebit incensum, etc.* Mane orto sole clare omnia, etc., usque ad in caliginoso loco.

Mane quando componet. (Id., ibid.) Mane Aaron incensum, etc., usque ad et precibus vacare delectantur.

VERS. 9. — *Non offeretis. (Id., ibid.)* In sequentibus, etc., usque ad stratum suum per singulas noctes irrigant.

(Id.) Possumus hæc altaria interpretari, etc., usque ad potest accipi.

VERS. 10. — *Ei deprecabitur, etc. (Id., ibid.)* Quia Christus sacerdos noster, etc., usque ad recte subjungit :

Et placabit, etc. (Id.) Placat Aaron super altare incensi, etc., usque ad Isaac et Israel, etc.

VERS. 11. — *Locutusque, etc.* Descriptio altari incensi, restat descriptio labii ænei, in quo lavarent manus et pedes ingressuri tabernaculum sacerdotes, sed unum mandatum præmittitur.

VERS. 12. — *Quando tuleris. (Beda, ubi supra, cap. 13.)* Hujus præcepti oblitus est David, etc., usque ad propriæ divitiæ suæ.

VERS. 13. — *Dimidium sicli. (Id., ibid.)* Id est decem obolos, etc., usque ad nulla potest infidelium perturbatione corrumpi.

VERS. 14. — *Qui habetur in numero, etc. (Id., ibid.)* Vicenarius, etc., usque ad exspectat in coelis.

VERS. 15. — *Dives non addet, etc. (Id., ibid.)* Quia sive magnus est quis meritis et perfectus, seu parvus, et in propectu virtutum positus, cunctis æque lex decalogi, qua Deum et proximum diligant, imponitur.

VERS. 16. — *Susceptamque pecuniam, etc. (Id., ibid.)* Hoc fit cum quidquid agimus boni, etc., usque ad plaga districtæ ultionis ferietur.

VERS. 17. — *Locutusque est Dominus, etc. (Id., ibid., cap. 14.)* Potest in hoc labio vel labro, etc., usque ad quæ excubabant ad ingressum tabernaculi.

VERS. 18. — *Cum basi sua. (Id., ibid.)* Basis in qua labrum erat positum, etc., usque ad : ut exhibeatis corpora vestra, etc. (Rom. XII).

Lavandum, etc. Christus quoque hujus labri aqua est lotus, priusquam ad altare oblaturus intraret, et thymiamata sacri corporis pro salute nostra in ara crucis incenderet : pro nostro enim amore lacrymas fudit, sicut in resurrectione Lazari.

VERS. 21. — *Ne forte moriantur. (Beda, ibid.)* Mors enim timenda est æterna, etc., usque ad : si manducat et bibit, etc. (I Cor. XI).

VERS. 23. — *Sume tibi. (Strab.)* *σμύρνα* Græce, Latine dicitur myrrha, qui est arbor in Arabia quinque cubitorum, cuius virgulta Arabes exurant, ut mellis pullulent et fructifloent. Ex quorum ni-

dore incurabiles morbos contraherent, nisi fumo stoe-
racis occurrerent. Hujus arboris gummi proprie
stacte vocatur, abusive etiam myrrha.

Calami. Cinnamomi est virgultum, et in India vel
Æthiopia nascitur duorum tantum cubitorum. Di-
citur autem cinnamomum, quia in modum cannæ
subtiles et replicatas habet calamos, cinerei vel ni-
gri coloris; qui fracti visibile spiramentum reddunt,
et subtile quidem charum; grossum vero, vile et de-
spectum. Calamus aromatica species juxta Libanum.
Myrrhæ, cinnamomi, calami, cassiæ. Hæ quatuor
species significant quatuor principales virtutes, qui-
bus oleo unctionis, id est gratia misericordiæ, Dei
Ecclesia dedicanda est et sanctificanda.

VERS. 29. — *Et erunt, etc.* (Aug., *quæst* 135 in
Exod.) Cum scilicet uncta fuerint. Quid ergo distabit
jam inter illa interiora quæ velo teguntur?

Qui tetigerit. Similiter de altari sacrificiorum su-
perius dictum est, quod sic intelligendum est, ut
liceat populo tangere tabernaculum, quando offere-
bant hostias, vel quælibet dona, et tangendo sancti-
ficabantur, propter illud oleum quo cuncta peruncta
sunt: non sicut sacerdotes, qui etiam, ut æterno sa-
cerdotio fungerentur, ungebantur ex illo.

VERS. 34. — *Onychen.* Onyche ostreola fertur esse
parvula suave redolens, magnitudine humani un-
guis: unde et onyche Græce dicitur, quia ὄνυξ,
onyx, Græce dicitur unguis.

Galbanum. Galbanum succus ferulæ esse dicitur,
et nascitur in Syria optimum: cartilagosum est,
et minus lignosum, cujus odore fugantur serpentes.

Et thus. Thus Græce, libanum Latine dicitur, a
Libano monte Arabiæ: alius enim Libanus est Phœ-
nicis, in quo sunt cedri.

Thus optimum, scilicet quod masculinum dicitur,
quia in modum humani testis rotundum, cujus
arbor nascitur in Arabia ad aeris qualitatem per-
plexæ et in torto vimine.

Mystice autem hæc quatuor species significant
sanctarum virtutum species.

VERS. 35. — *Faciesque thymiama, etc.* (GREG.,
lib. 1 *Moral.*, cap. 59, tom. I.) Thymiama ex aro-
matibus compositum facimus, etc., usque ad odo-
rem de se subtilius non aspergit.

(LIT.) Incensum, quod ex quatuor odoratissimis
generibus in maximam subtilitatem comminutis, id
est, stacte, onyeha, galbano, et thure componitur;
orationes fidelium significat, quamvis quatuor ele-
menta hæc quatuor videant significare: ut thus,
quod lucidum est, aeri comparatur, stactes aquis,
galbanus et onyx terræ et igni, ut per hæc omnium
quæ in coslo et infra coslum, et in terra, et in aquis,
sunt placitum Deo incensum sit

Opere, etc. (Aug., *quæst.* 136.) Non debemus pu-
tare unguentum fieri, sed thymiama vel incensum,
quod apponitur illi altari incensi ubi non licebat sa-
crificari, et erat intra sancta sanctorum.

VERS. 37. — *Talem, etc.* (RAB.) Qui scilicet pre-
cibus et laudibus divinis non debemus uti in adu-

lationibus humanis. Soli enim Deo ita serviendum
est, unde supra prohibetur, ne caro hominis ungetur
ex eo.

CAPUT XXXI.

VERS. 2. — *Beseleel, etc.*, qui interpretatur *in um-
bra Dei*. q. d. *Dominus illuminatio mea et salus mea
quem* (Psal. LXII). Ab hoc dicitur David duxisse origi-
nem, et polymitarii nomen, quia Beseleel opere
polymito tabernaculum construxit.

VERS. 3. — *Et implevi* (Aug., *quæst.* 128.) Utrum
Spiritus sancti dono opera ista tribuenda sunt, quæ
pertinere videntur ad opificium? an hoc etiam signi-
ficative dictum est, ut ea pertineant ad divinum Spi-
ritum sapientiæ et intellectus et scientiæ, quæ his
rebus significantur? Tum etiam hic cum Spiritu re-
pletus dicatur, iste divino sapientiæ et scientiæ, non-
dum legitur Spiritus sanctus.

VERS. VI. — *Oliab, qui interpretatur protectio
mea*, tanquam nomine dicat, *Dominus protector vitæ
meæ; a quo trepidabo* (Psal. xxvi)? Bene autem taber-
naculum construunt, qui tam constanter in Domino
confidunt.

(STRAB.) Notandum quod in constructione taber-
naculi mysterium Trinitatis ostenditur, sicut in bap-
tismo et in transfiguratione. In baptismo enim in
voce sonuit Pater: et Filius baptizatus est; in specie
columbæ Spiritus apparuit. Oliab quoque, qui in-
terpretatur *protectio mea pater*, Patris personam:
Beseleel quoque, qui *in umbra Dei* significat, perso-
nam Spiritus sancti: de quo dicitur. *Et virtus Altissimi
obumbrabit tibi*. Virtus enim Altissimi Spiritus
sanctus intelligitur. Unde Dominus dicit: *Ego
novi virtutem de me exisse* (Luc. viii). Jussio autem,
id est verbum, quo tabernaculum fieri jussum est,
Filius est, per quem Pater in virtute Spiritus sancti
omnia operatur.

VERS. 13. — *Videte, etc.* Frustra gloriantur Judæi
de legali observatione. Aperte enim dicitur quia
signum est futuræ, scilicet quietis, et beatitudinis;
vel quietis sanctorum in præsentia, quia quiescunt a
tumultu mundalium operum et vitiorum.

VERS. 18. — *Duas tabulas* (Aug., *quæst.* 140.)
Cum multa locutus sit Deus, duæ tantum tabulæ
dantur Mosi lapideæ, quæ dicuntur tabulæ testimo-
nii; quia cætera omnia, quæ præcepit Deus, ex illis
decem præceptis, quæ in duabus scripta sunt tabu-
lis, pendere intelliguntur, si diligenter quærantur,
et bene intelligantur; sicut ipsa decem ex duobus,
dilectione, scilicet, Dei et proximi: in quibus scilicet
tota lex pendet et prophetæ (Matth. xxii).

CAPUT XXXII.

VERS. 1. — *Fac nobis, etc.* Deos pluraliter, cum
unus tantum vitulus factus sit, ad similitudinem
scilicet bovis Apis, quem in Ægypto coluerunt; sed
qui idololatriam colit, omnibus vitiis subjicit se, et
quasi tot diis et dæmonibus quot vitiis servit.

VERS. 2. — *Dixitque ad, etc.* (Aug., *quæst.* 141

in *Exod.*) intelligitur Aaron difficilia præcipere, ut hoc modo eos ab illa intentione revocaret. Factum est tamen illud ipsum difficile, ut esset aurum ad faciendum idolum : quod propter eos notandum putavi qui contristantur si quid tale propter vitam æternam divinitus fieri, vel æquo animo tolerare jubeantur.

VERS. 6. — *Et sedit populus comedere*, etc. Esus potusque ad lusum impulit, lusus ad idololatriam : quia si vanitatis culpa non caute compescitur, ab iniquitate mens incauta devoratur. Unde : *Qui modica spernit, paulatim decedit*. Si enim curare parva negligimus insensibiliter seducti, etiam majora audent perpetramus.

VERS. 8. — *Isti sunt dii tui*. (Aug., *quæst.* 142.) Dominus indicans Moysi quid fecerit populus de vitulo et de idolo quod ex auro suo fecerant, dicit eos dixisse : Hi sunt dii tui, Israel, qui te eduxerunt de terra Ægypti. Quod eos dixisse non legitur ; sed animum eorum hunc fuisse Deus ostendit, horum quippe gerebant verborum in corde sententiam, quæ Deum latere non poterat.

VERS. 10. — *Dimitte me*, etc. (GREG., lib. IX *Moral.*, cap. 11.) Quid est servo dicere, etc., usque ad iram Dei non valuit pro seipso temperare.

(*Id.*, lib. XX *Moral.*, cap. 6.) Ædificare lectorem juxta historiam potest, etc., usque ad nec misericordia disciplinæ.

VERS. 13. — *Recordare Abraham, Isaac*, etc. Patres, qui diliguntur, inducit pro filiis, qui offendunt, nec merentur audiri ; quia bona sanctorum patrum sæpe subveniunt filiis.

VERS. 14. — *Placatusque est Dominus ne faceret malum*. (Aug.) Malitiam hic pœnam intelligi voluit, sicut est illud : Æstimata est malitia exitus illorum. Secundum hoc dicitur et bonum et malum esse a Deo, non secundum malitiam qua homines mali sunt. Malus enim Deus non est : sed malis ingerit mala, quia justus est.

VERS. 19. — *Iratusque valde*. (*Id.*, *quæst.* 144.) Iratus Moyses, tabulas testimonii digito Dei scriptas fregisse videtur. Magno tamen mysterio figurata est iteratio Testamenti Novi, quia vetus fuerat abolendum, et Novum constituendum. Notandum sane quanta pro populo ad Deum supplicatione laboraverit, qui tam severus in eos vindicando fuit.

VERS. 20. — *Arripiensque vitulum quem fecerant*. (*Id.* in *Exod.*, tom. V.) Diaboli corpus significatur in vitulo, etc., usque ad absorptus est.

Et dedit ex eo potum filiis Israel. Tradunt Hebræi quod filii Israel bibentes aquam vituli pulvere infectam, qui commiserant idololatriam in barbis pulverem auri præferebant, quo etiam signo rei vel immunes sceleris apparebant, et rei interficiebantur.

VERS. 24. *Et dederunt mihi*, etc. (Aug., *quæst.* 145.) Compendiose locutus est, etc., usque ad non redarguit.

VERS. 25. — *Spoliaverat enim eum Aaron in igno-*

miniam sordis et inter hostes, etc. Notandum, quod populus fecit, ipsi Aaron tribuitur, quia consensus ad faciendum quod male petiverat. Magis enim dictum est, nudavit eos Aaron, quia cessit eis, quam nudaverunt se ipsi, qui tantum malum flagitaverunt. Ornamentis quibus fabricatum fuerat idolum, vel quia malam voluntatem prius latentem ostenderat, vel auxilium et protectionem Dei perdidit.

VERS. 27. — *Ponat vir gladium*, etc. (GREG., *Past.* p. III, c. 26.) Gladium, etc., usque ad Unde subditur :

Occidat unusquisque fratrem suum, etc. Hos interfecit, quos puniendos invenit ab increpationis gladio, nec eis quos per cognationem carnis diligit, parcit. Si ergo ille Dei dicitur, qui ad ferienda vitia zelo divini amoris excitatur, profecto esse se Dei negat, qui quantum sufficit, vitam carnalium increpare recusat.

VERS. 28. — *Feceruntque*, etc. (Aug. in *Locutionibus*. locut. 124.) Plurale pro singulari posuit, etc., usque ad certisque regulis istæ locutiones interponuntur.

VERS. 31. — *Aut dimitte eis*, etc. (Aug., *quæst.* 147 in *Exod.*) Securus quidem hoc dicit, etc., usque ad ut pro eis illa verba Deo funderet.

VERS. 35. — *Quem fecit Aaron*. (Aug. *quæst.* 148.) Quæritur cum superius populum nudasse dicitur sit Aaron, etc., usque ad quod Apostolus dicit exclamans : *Quam inscrutabilia enim sunt judicia ejus* ; etc. (*Rom.* XI).

CAPUT XXXIII.

VERS. 1. — *Locutusque*, etc. (Aug., *quæst.* 149 in *Exod.*) Deus iratus, etc., usque ad voce terbat.

Vade, etc. (*Id.*, *quæst.* 150.) Continuo tanquam ad ipsum Mosen, etc., usque ad a facie Domini.

VERS. 2. — *Mittam præcursorem*. (Aug., *quæst.* 150.) Deus cum justis est visitando, miserando, et confortando : cum impiis vero, ulciscendo et puniendo. Et est sensus : Cum his non possum esse propter te, ut vindicem et puniam ; nec propter eos, ut visitem et confortem : mittam angelum meum saltem.

VERS. 4. — *Audiens populus*. (RAB.) Pessimus sermonem dicit audivisse populum, hoc est, crudelissimum atque mœstissimum. Quod enim majus alicui præstari potest beneficium, quam Dei gratiam habere præsentem, ac conditorem suum agnoscere sibi esse propitium ; aut quod majus est discrimen, quam auctoris sufferre iram ? Nihil habet boni, qui creatoris sui carebit gratia atque præsentia.

VERS. 7. — *Tollens tabernaculum*, etc. Hoc per prolepsin accipiendum, si de illo tabernaculo accipitur, quod Moysi in monte monstratum est, et fabricatum, præcipiente Domino, a Beseleel et Ooliab. Vel aliud tabernaculum fuit, ad quod jam conveniebant ad judicandum.

VERS. 8. — *Cumque egrederetur*, etc. (GREG., *A A Deo homines nullis præcedentibus meritis vocari, etc., usque ad si deserat qui vocavit.*) Hebræus populus de Ægyptiaca servitute liberatus, etc., usque ad progredi conantur.

Aspiciebantque, etc. (STRAB.) Moyses tenet figuram legis. Moysi ergo tergum populus Judaicus aspiciebat, quia nihil mysticum, nihil spirituale in lege voluit intelligere, sed superficiem tantum literæ. Ideo ejus facies abscondita erat, id est, vera et mera cognitio. Ingresso illo tabernaculum, descendebat columna nubis, et stabat ad ostium. Alia translatio dicit quod Moysi volenti ingredi tabernaculum, opponebat se nubes ante et prohibebat eum. Hic autem dicitur, quod illo ingresso loquebatur nubes ante ostium cum eo. Sciendum ergo quod aliquam partem ingrediebatur, atrium scilicet, et tunc antequam intraret in tabernaculum, opponebat se nubes: hoc ergo loco significat eos qui minus sunt perfecti scientia et opere, nec valent intima scripturarum penetrare. Alibi autem quando medium nebulæ ingressus est, perfectorum figuram tenuit, scilicet qui mysticorum sensuum arcana investigant.

Loquebatur autem Dominus. Secundum opinionem populi loquitur Scriptura, qui putabat Moysen ore ad os loqui cum Deo, cum per subjectam creaturam, id est per angelum et nubem ei loqueretur et appareret. Nam ejus substantiam nec hominum nec angelorum (sicut est) quisquam videre potuit, unde: *Regi autem seculorum immortalis, invisibilis*, etc. Et alibi: *Lucem habitat inaccessibilem*, etc. (I Tim. I, VI).

(GREG., in I Reg., cap. 10.) *Facies Dei* cognitio ejus est. Cognoscitur autem Deus per speculum, cognoscitur per seipsum. Per speculum hic, per semetipsum in cælo. Speculum vero est illa lux quam habitat Deus: ipse autem lux illa quæ ipse est.

Si ergo inveni gratiam, etc. (AUG., quæst. 151.) His verbis ostendit Moyses, etc., usque ad ut se mundos et inviolatos custodiant et proficiant.

VERS. 17. — *Et teipsum novi*, etc. (AUG., quæst. 153.) *Quoniam scio te præ omnibus*, etc. Nunquid Deus plus aliqua scit et aliqua minus? etc., usque ad sed diligentius requirendum est in prioribus Scripturæ partibus an vere sit ita.

VERS. 19. — *Ego ostendam*. (AUG., quæst. 154.) Cum dixisset Moyses ad Dominum, etc., usque ad vocatur Dominus Christus in omnibus gentibus.

Et vocabo. (AUG., quæst. 154.) *Vocabo* autem dixit, non vocabor, activum verbum pro passivo ponens, genere locutionis inusitato, in quo forte significare voluit seipsum hoc facere, id est, gratia sua fieri, ut vocetur Dominus in omnibus gentibus.

Et miserebor, etc. (AUG., ubi supra.) Quod addidit, etc., usque ad sic Deus pronuntiavit misericordiam se esse facturum.

(AUG., lib. de Prædestinatione et Gratia, cap. 10.)

A A Deo homines nullis præcedentibus meritis vocari, etc., usque ad si deserat qui vocavit.

Non poteris, etc. (AUG., quæst. 154.) Post misericordiæ suæ commendationem, etc., usque ad huic vitæ moriendum est.

VERS. 20. — *Non enim*, etc. (GREG., lib. XVIII *Moral.*, cap. 37, tom. I.) Joannes quoque ait: etc., usque ad quia satiety ex desiderio semper accenditur.

VERS. 21. — *Ecce*, inquit, *locus est apud me, et stabis supra*, etc. (AUG., quæst. 154.) Item interposito articulo dicente Scriptura, etc., usque ad stetit populus fidelis supra petram.

(GREG., lib. XXV *Moral.*, cap. 16.) *Est locus apud me*, etc. Locus Ecclesia. Petra Dominus, Moyses Judaica plebs, quæ Domino prædicante in terra non credit. Ipsa ergo in petra stetit terga Domini transeuntis aspiciens, quia, scilicet post passionem ascensionemque Domini intra Ecclesiam deducta per fidem Christum percipere meruit, et cujus præsentiam non vidit, ejus posteriora cognovit.

(GREG. *ibid.*) *Est locus apud me*, etc. Ecclesia scilicet, etc., usque ad De qua soliditate dicitur: *Super hanc petram ædificabo Ecclesiam.*

VERS. 22. — *Cumque transibit gloria mea*, etc. (EUCHERIUS, lib. de *Form. spirit.*) Sed et transire dicitur Deus, cum de cordibus quorundam hominum, in quibus ante per fidem credebatur, postea sorprendente perfidia vel quolibet delicto, ab eis recedit et ad alios transit, quemadmodum de Judæis ad gentes, de hæreticis ad catholicos, et de quibuslibet irreligiosis ad religiosos.

Et protegam (AUG., ubi supra.) *et tegam manu mea super te*, etc., usque ad deinde contexit quid Dominus postea dicat: *Excide tibi duas tabulas lapideas*, etc.

CAPUT XXXIV.

VERS. 7. — *Qui reddis iniquitatem patrum filiis ac nepotibus in tertiam et quartam*, etc., (GREG., lib. XV *Moral.*, cap. 22.) Cum scriptum sit, etc., usque ad qui viderunt quod male sequerentur.

VERS. 14. — *Dominus zelotes*. (AUG., quæst. 158 in *Exod.*) Dominus Deus enim zelans, etc., usque ad et perdit omnem qui fornicatur a se.

VERS. 20. — *Primogenitum asini*, etc. (ISID.) Per asinum immunditia, per ovem innocentia designatur. Asini ergo primogenita ove mutare, est immundæ vitæ primordia ad innocentiam simplicitatem convertere, ut postquam illa peccator egit, quæ ut immunda Dominus respuit, ea jam agendo proferat, quæ Dei sacrificio munda imponat.

VERS. 21. — *Die septimo*. (AUG., quæst. 160.) Cum de Sabbato præciperet, etc., usque ad omni tempore sabbato debere cessari.

VERS. 24. — *Nullus insidiabitur* (AUG., quæst. 161.) Quod dixit, etc., usque ad ubi tabernaculum vel templum Deus fuerat habiturus.

VERS. 25. — *Non immolabis*, etc. (AUG., quæst. 162 et 163.) Quid est quod ait: Non occides super

fermentum sanguinem immolatorum meorum? An illa hoc loco dicit immolata sua, quæ per pascha occiduntur, et præcipit ne tunc sit in domo fermentum, quando sunt dies azymorum?

VERS. 26. — *Non coques hædum in lacte.* (AUG., ubi supra.) Non coques agnum in lacte matris suæ, etc., usque ad sed historica narratio est.

(ISID.) Moyses quadraginta diebus jejunavit, et Elias, et ipse Dominus. Præcipitur enim nobis ex lege, ex prophetis et Evangelio. Quod testimonium ex his habet. Unde in monte inter utramque personam medius Salvator effulsit, ut ab omnibus mundi illecebris aviditatem nostram tanquam jejunio temperantiae refrenemus, quandiu perfectio Decalogi per quatuor ejusdem mundi partes, id est toti orbi prædicatur, ut decem quater ducta quadragenarium numerum signent.

VERS. 28. — *Et scripsit in tabulis, etc.* (AUG., quæst. 166.) De Moysse dictum est quod ipse scripsit, etc., usque ad sed per gratiam Dei.

VERS. 29. — *Cumque descenderet.* (ISID. in Exod., tom. V.) Ascendit Moyses denuo in montem, etc., usque ad cujus imago fuit in tabulis.

(ISID. *ibid.*) Descendente Moysse cum tabulis, etc., usque ad unde: *Revela oculos meos et considerabo mirabilia de lege tua* (Psal. cxviii).

VERS. 30. — *Videns autem Aaron, etc.* (ORIG., hom. 12 in Exod.) Scriptum est quia vidit Aaron et omnes filii Israel Moysen, etc., usque ad habent enim gloriam ea quæ loquitur, sed tegitur et occultatur, et omnis gloria ejus intrinsecus.

(ORIG. *ibid.*) Illud quoque intueri quod in lege vultus Moysi glorificatur, licet velamine contegatur, etc., usque ad de servitute sæculi liberati libertatem scientiæ requiramus.

VERS. 31. — *Et tunc loquebatur ad filios Israel omnia quæ sibi fuerant, etc.* (AUG., quæst. 172 in Exod.) Postquam descendit Moyses de monte, etc., usque ad ut hoc nomen acciperent.

CAPUT XXXV.

VERS. 5. — *Separate.* (ORIG., hom. 13 in Exod.) Alia littera: Sumite a vobis ipsis redemptionem Domino, etc., usque ad et argentum tuum, id est sermo tuus, probatum.

(ID.) Nostis, qui divinis mysteriis interesse consuevistis, etc., usque ad hæc omnia quæ in nobis sunt faciunt.

Omnis. (ID.) Alia littera: Unusquisque vestrum, inquit, etc., usque ad ita si veniens dominus inveniat aliquid tuum in tabernaculo suo, sibi te defendit, et suum dicit.

Es. (ID.) Pro fortitudine poni videtur, etc., usque ad Omnia ergo offerantur Deo, sensus, sermo et vox.

VERS. 6. — *Hyacinthum.* (ID.) Videamus cætera, hyacinthum, etc., usque ad et offeretis primitias Domino.

Coccusque bis tinctum. (ID. homil. 13 in Exod.) Videamus quare coccus duplicatur, etc., usque ad ut

cum scientiæ lumine igniculum severitatis admisceat.

(ID.) Si quis digne intelligat exitum Hebræorum de Ægypto, etc., usque ad et nobiliora designat indumenta: *Induite vos Dominum Jesum Christum, et carnis curam ne feceritis in deliciis* (Rom. xiii).

(GREG., ubi supra.) In constructione tabernaculi, etc., usque ad quasi sine luce sonitum dederunt.

(ORIG., ubi supra.) Post hæc viri acceperunt a mulieribus suis, etc., usque ad unde: *Non omnes capiunt verbum istud, sed quibus datum est* (Math. xix).

VERS. 6. — *Pilosque caprarum.* (ORIG. hom. 19.) Pili caprarum offeruntur, etc., usque ad qui Domino offert pelles arietum.

VERS. 21. — *Quidquid ad cultum, etc.* (GREG., ubi supra.) In ornamento tabernaculi viri cum mulieribus dona offerunt, etc., usque ad prout ipse dederit, proferuntur.

VERS. 27. — *Principes vero obtulerunt lapides, etc.* (ORIG., ubi supra.) Principes obtulerunt dona sua, etc., usque ad ut præesse populis mereantur.

(ORIG. hom. 9 in Exod.) Offerunt etiam principes oleum lucernis et chrismati profuturum, etc., usque ad cum te Dominus in loco viridi collocaverit super aquam refectionis.

VERS. 30. — *Beseleel.* (RAB. in Exod., tom. II.) Umbra dicitur, etc., usque ad in justitia et iudicio fratres suos exhortando roborant.

CAPUT XXXVI.

VERS. 1. — *Fecit ergo Beseleel, etc.* (RAB., in Exod.) Notandum quod non solum de tribu regali, etc., usque ad ad corporis sui unitatem voluit pertinere.

VERS. 2. — *Cumque vocasset eos, etc.* (ORIG., ubi supra.) Et postquam obtulit populus, vocavit, inquit Moyses, etc., usque ad et in suo loco aptare debeas et proferre?

Et qui sponte, etc. (AUG., quæst. 170 in Exod.) Et omnes qui sponte vellent ire ad opera, ut consummarent ea, etc. Commemoravit Moyses quosdam, etc., usque ad sed liberaliter et sponte devotus.

VERS. 4. — *Unde artifices, etc.* (AUG., quæst. 171.) Nota quia sapientes effectores operum sancti etiam moribus erant: poterant autem, si vellent, multa auferre; sed modestia prohibuit, vel religio terruit.

CAPUT XXXVII.

VERS. 1. — *Fecit autem Beseleel arcam.* (ISID. in Exod., tom. V.) In arca testamenti fuit urna aurea, etc., usque ad immortalis memoriæ semper viriditate florentem.

VERS. 2. — *Coronam auream, etc.* Quia in eo quod Ecclesia per quatuor mundi partes dilatatur, quatuor sancti Evangelii libris accincta prædicatur, quæ tamen intra unius coronæ ambitum, id est intra ejusdem fidei firmitatem, id est unitatem, concluditur.

VERS. 4. — *Vectes quoque.* (ISID., *ibid.*) Quia fortes perseverantesque doctores velut imputribilia ligna quærendi sunt, qui instructioni sacrorum voluminum

semper inhærentes, Ecclesiæ unitatem denuntient, et quasi intromissis circulis arcam portent; qui auro quoque iubentur operiri, ut cum sermone aliis insonant, ipsi etiam vitæ splendore fulgescant.

VERS. 6. — *Fecit et propitiatorium*, etc. (ISID., *ibid.*) Propitiatorium super arcam testamenti, etc., usque ad quia Christus est Ecclesiæ caput.

VERS. 17. — *Fecitque candelabrum*, etc. Quod Spiritum sanctum significat, qui septiformi gratia illustrat Ecclesiam in unitate fidei consistentem, vel Christum portantem ecclesias septem, in quibus septiformis Spiritus splendor emicat.

VERS. 23. — *Cum emunctoriis*. Quæ in Isaia forcipes appellantur, duo Testamenta, scilicet quibus peccata purgantur, quæque intra se sancti Spiritus unione sociantur.

CAPUT XXXVIII.

VERS. 8. — *Fecit et labrum æneum*, etc. (GREG., *hom. 17 in Evang.*) Labrum æneum Moyses ponit, etc., usque ad ut per hæc proficere contendamus, per quæ profecisse cognovimus quos veneramus.

VERS. 20. — *Paxillos quoque*. (STRAB.) Paxilli secundum litteram erant in summitate columnarum fixi, quibus funes religabantur: qui cortinas a terra sublevabant, firmati superius quibusdam ansulis, inferius vero religati ad prædictos paxillos cortinas extendebant, ne rugam contraherent.

Mystice vero funes significant sanctam Scripturam: de qua Salomon ait: *Funiculus triplex difficile rumpitur* (*Eccle. iv*): quia sancta Scriptura, historia, moralitate et allegoria constans, nullis hæreticorum dogmatibus potest disrumpi. Paxilli in modum linguæ facti linguas doctorum significant qui Scripturam exponunt. Cortinas etiam a terra sublevant et extendunt: quia subjectos docent sequi, et imitari cœlestia, nullamque mali operis vel fraudis rugam contrahere (*Ephes. v*).

CAPUT XXXIX.

.....

CAPUT XL.

VERS. 1. — *Locutusque est Dominus ad Moysen dicens: Mense primo*, etc. (STRAB.) Primus anni mensis ipse est Nisan, qui et Aprilis, in quo Judæi pascha celebrabant, et tabernaculum erectum est. Allegorice autem primus mensis signat initium gratiæ quando tabernaculum Dei, id est Ecclesia erecta est, cum Christus, scilicet crucifixus de latere suo produxit mysteria sanguinis et aquæ, quibus Ecclesia dedicatur et consecratur. Et notandum quia hic primus mensis secundi anni fuit: primus enim annus ante legem fuit, secundus annus sub gratia Evangelii, cui Dominus benedixit. Unde: *Benedices coronæ anni benignitatis tuæ* (*Psal. LXIV*). Annus enim benignitatis fuit, quo salus humani generis per humanitatem Christi apparuit: hoc ergo anno tabernaculum Dei erectum est, id est Ecclesia fundata et exaltata.

(RAB. in *Exod.*, tom. II.) Primus annus omne tempus legis, etc., usque ad ut doctores Evangelii his utantur in confirmatione fidei.

VERS. 9. — *Unget tabernaculum*, etc. (STRAB.) Tabernaculum cum vasis suis unctionis oleo consecratur; quia sancta Ecclesia quidquid agit cum virtutibus suis debet dedicare et consecrare gratiæ Spiritus sancti. Oleum quippe unctionis spirituali gratiæ comparatur, qua omnium virtutum opera Domino consecrantur.

VERS. 12. — *Applicabisque Aaron*, etc. (STRAB.) Fores tabernaculi, id est, sanctæ Ecclesiæ, sunt apostoli, per quos debet aulam cœli ingredi: ad hos applicandi sunt Aaron et filii ejus, id est omnis cœtus sanctorum et maxime præpositorum, ut eos imitentur et eorum vestigia sequantur.

VERS. 16. — *Et vectes*. Vectis non solum parietes nequit, sed et columnas introitus confirmat ne corruant, aut a recto statu deflectant, quia Dominus et utrumque populum in una fide dilectionis sociavit, et eorum doctores, ut in fide et actione et prædicatione perseverent, confortat. Nec mirum si et per capita ipsa, et per vectem capita ipsa continentem, Christus accipitur, quia cuiusque electi regendo caput est, unde: *Caput viri Christus est* (*II Cor. xi*): et quia non solum singulos ad quærenda cœlestia erigit, sed etiam omnes continet, et ne a recto statu deflecti, nec ab invicem discordando possint separari, vinculo pacis confirmat. Cui simile est quod Dominus dicitur et agnus, et pastor, et ostium, cum pastor agnum pascit, et ambo intrent per ostium; cum proprie sit Verbum in principio (*Joan. i, x*): horum vero nullum sit proprie, sed figuraliter. Pastor, quia ducit ad pascua vitæ; ostium quia non nisi per illum pervenitur ad Patrem; Agnus, quia ab Ægypto salvat. Sic et hic per capita figuratur propter regimen, quo singulis præest, et per vectem, ob generalem providentiam, quia omnes confirmat (*Num. ix; III Reg. viii*).

(BEDA.) Sic anima pro diversis actionibus diversa nomina sortitur. Dum vivificat corpus, anima nominatur; dum vult, animus est; dum scit, mens est; dum recollit, memoria est; dum iudicat, ratio est; dum spirat, spiritus est; dum sentit, sensus est.

VERS. 33. — *Nec poterat Moyses*, etc. (STRAB.) Moyses ergo in hoc loco, sicut in aliis pluribus, figuram tenet Judaici populi. Moyses ergo, nube obstante, in tabernaculum non poterat intrare, quia Judaicus populus nunquam sacramenta Scripturæ valuit penetrare. Nubes enim Domini per diem incubabat tabernaculo, et ignis in nocte: hoc loco ignis divinatorum mysteriorum scientiam significat. Scriptura enim sancta sanctis, et ignorantiam suam fatentibus, lumen est: iniquis vero, et scientiam jactantibus, nubes, quia excæcat eos.

(AUG., *quæst. 176 in Exod.*) Notanda est res mirabilis multum, etc., usque ad nubes per diem, flamma per noctem.

In tabernaculo autem Domini erant tabulæ, qua-

rum annuus erant infixi vectes de lignis sethim, A quibus possent levari et portari de mansionem, quæ omnia mysteriis plena sunt. Per tabernaculum intelligimus Ecclesiam præsentem, in qua sunt tabulæ, scilicet sancti humilitate pleni, quibus quinque vectes sunt affixi, id est spiritualis notitia quinque librorum Moysi, per quam se et alios sustollant ad claritatem æternæ beatitudinis. Per vectes ergo, ut diximus, quinque libros Moysi intelligimus, qui sunt Genesis, Exodus, Leviticus, liber Numerorum, et Deuteronomium : in quibus continetur principium mundi et medium et consummatio. In Genesi describitur creatio mundi, et in Exodo recreatio : in Levitico sacramentorum Ecclesiæ administratio ; in libro Numerorum Evangelica prædicatio ; in Deuteronomio ultima benedictio. B Unde et in benedictionibus terminatur. Est itaque in Genesi ordo creationis ; in Exodo mysterium recreationis ; in Levitico sanctitas Ecclesiasticæ administrationis ; in libro Numerorum consolatio evangelicæ prædicationis ; in Deuteronomio consummatio æternæ benedictionis. Inter hos autem quinque libros Moysi excellit Exodus, quem nunc ad manus habemus. In eo enim et quæ filiis Israel in figura contingebant, et mysteria plene continentur Christi et Ecclesiæ. Hic tamen primum de exitu actuali carnalium filiorum Israel, de historiali Ægypto agitur, in quo significatur spiritualis exitus spiritualium Israelitarum de vera Ægypto, scilicet de tenebris vitiorum. Agitur etiam de transitu maris Rubri et submersione Pharaonis et exercitu ejus, et de liberatione populi Dei : in quo figuratur baptismus sanguine Christi consecratus, in quo diaboli vitia submerguntur, et animæ fidelium liberantur. Agitur etiam de pugna Israelitarum cum Amalech, in quo victoria Christi et suorum, et confusio diaboli figuratur. Tandem catalogo mansionum descripto agitur de lege data in monte Sina ; in quo nobis innuitur ut, a terrenis sublevati discamus subjici celestibus disciplinis. Agitur iterum de constructione tabernaculi et vasorum ejus, de vestibis sacerdotum et unctione ; in quo intelligitur præsens Ecclesia, et diversæ personæ fidelium diversis officiis deputatæ, sicut vasa diversis usibus deputata erant, vel officiis, et sacramentorum et orationum sacratarum suavissima odoramenta. De his hactenus ; nunc dicendum est quod secundum ordinem hi-

storiæ et secundum allegoriam, congrue in Pentateucho, secundus est liber iste : postquam enim in Genesi egit de creatione cœli et terræ, et de introitu filiorum Israel in Ægyptum, congruit ut consequenter de exitu eorum agat. Ecce quod juxta ordinem historiæ congruit : juxta allegoriam quoque non incongrue factum est. Nam postquam dixit de carnali generatione, qua per peccatum primi hominis nascimur filii diaboli, congruit ut statim subdat de regeneratione spirituali, qua per justificationem secundi hominis, id est, Christi renascimur filii Dei. Liber autem iste vocatur *שְׁמוֹת* Græce, *שמות* Hebraice, vellemus semoth Hebraice, exitus vel egressus Latine : ideo quia de exitu filiorum Israel de Ægypto agit. Sed quæri potest cur liber iste dicatur Exodus, quia de exitu illorum agit, cum in principio non de exitu, sed de ingressu illorum agatur. Ad quod dici potest, quia quamvis specialiter de exitu illorum agere intendat, tamen quia multum tempus profluxit inter exitum, de quo hic agit, et ingressum in quo primus liber terminatur vel terminaverat, ut competentius jungat narrationem suam breviter, prius repetit de introitu, et ita melius descendit ad exitum. Sic et nos in nostris sermonibus facta longa interpositione, dicturi alia, repetimus superiora, ut melius dicta continuemus. His consideratis, videnda est materia, quæ est corporalis exitus filiorum Israel de Ægypto, et spiritualis exitus sanctus sanctorum de mundo. Intentione admonet nos spiritualiter exire de conformitate mundi, sicut illi qui corporaliter exierunt de Ægypto, ut sicut fuimus conformes sæculo, ita simus conformes Deo. Modus talis est : breviter tangens de introitu filiorum Israel in Ægyptum, agit de eorum multiplicatione ; deinde de novo rege, qui ignoravit Joseph et cœpit affligere populum ; deinde de plagis Ægypti, tandem de exitu illorum et de transitu maris Rubri et submersione Ægyptiorum. Tandem pervenit ad montem Sina, in quo lex data est, et agit de tabernaculo ; et vasis ejus, et de vestibis sacerdotum et unctione, et sic terminatur.

Nota quod cum eadem sit et indivisa historia, quam proposuit sibi Moyses describendam, tamen per capitula et partes sive per libros eam distinguunt, ut lectoribus fastidium auferatur, sicut viator viam, quæ est indivisa, dividit per dietas, ut labor minuatur et absit fastidium.

LIBER LEVITICUS.

Hebraice *וַיִּקְרָא* (ויקרא).

PŒFATIO.

(Isidorus in *Levit.*) Liber iste Leviticus dicitur quia scilicet in hoc nomine totius libri argumentum manifestatur. Tribus Levi tabernaculi ministerium sortitus est, in quo sacrificia, et primitias, et primo-

D genitorum oblationes offerri præceptum est, quia omnia sacrificia ad Levitas pertinent (*Num. xviii*). A quibus liber iste congruum sortitus est nomen, qui hæc omnia digerit per ordinem.

Latine *Offertorius* vel *sacrificativus* dicitur, quia